

verval-
dag

paraaf
voor
o...

speciale aandacht gevraagd

par.
kr...

(I)

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIELE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Op 26 januari jl.
bracht minister
Kruisinga een
bezoek aan de
vliegbasis
Soesterberg

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der Infanterie b.g.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman
majoor der infanterie

ir. H. Lankhorst
kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten
majoor van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, Den Haag
Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 25,—, buitenland f 30,— per jaar, losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Hoofdstraat 367 / Postbus 139,
Sassenheim. Tel. (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

inhoud

-
- 94 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 95 Kaartprojectie en wanbegrip
-
- 97 Geloofwaardigheid van de NAVO onder invloed van het Eurocommunisme, door B. A. C. Droste, kapitein van de Koninklijke luchtmacht
-
- 128 De verhouding geestelijke vorming - bedrijfsvorming, door drs. G. J. van den Heide, legerpredikant, 101 Gnggp
-
- 134 Verantwoordelijkheden van de professionele militair (toespraak door C. J. Alexander)
-
- 138 Meningen van anderen: Gelijk een dief in de nacht . . . - Het onderzoek naar sociale verdediging in Nederland
-
- 139 Antwoord op meningen van anderen: Gelijk een dief in de nacht . . . - Het onderzoek naar sociale verdediging in Nederland
-
- 140 Nieuwe uitgaven
-

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77025 (55.1/9ad) LuO 77516 (55.1/9aa). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht.

LaO 77026 (23.1/81) / LuO 77517 (23.1/84). Taak Centraal Filmbureau voor de Krijgsmacht.

LuO 77518 (56/46). Aanmaak van leggerbescheiden bij opkomst voor eerste oefening.

LaO 67051 (51.15/81) / LuO 67550 (51.15/77). Buitengewoon verlof ten behoeve van jeugdwerk (herdruk, oktober 1977).

LaO 77027 (56/58). Aanmaak van leggerbescheiden bij opkomst voor eerste oefening.

LaO 77028 (51.2/115). Groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der KL.

LaO 77029 (51.15/106) / LuO 77519 (51.15/99). Buitengewoon verlof ten behoeve van adoptie.

LaO 77030 (09/12a). Gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL.

LaO 70023 (55.5/74) / LuO 70515 (55.5/71). Toepassing Ziekenfondswet (militairen) (herdruk, december 1977).

LaO 77031 (51.2/112a) / LuO 77520 (51.2/86a). Eerste wijziging districtsbeschikking 1977.

LaO 77032 (51.15/107) / LuO 77521 (51.15/100). Buitengewoon verlof voor dienstplichtige gebrevetteerde verkeersvliegers.

LaO 77033 (86/13) / LuO 77523 (86/12). Regeling vergoeding telefoonkosten.

LaO 78001 (51.16/29) / LuO 78501 (51.16/30). Meldingsplicht ter zake van verrichten van nevenwerkzaamheden enz.

LuO 77522 (78/50r). Commissie hogere technische vorming KLu.

Lamed 032-77 (78/35bf). Hogere technische vorming van officieren der Koninklijke landmacht, cursus 1979.

Lamed 033-77 (51.13/43). Overplaatsing van officieren naar het dienstvak van de geneeskundige troepen.

Lamed 034-77 (78/441). Opleiding tot beroepsofficier.

Lamed 036-77 (56/59) / Lumed 520-77 (56/47). Tandheekkundige behandelingskaart en tandheekkundige registratiekaart.

Lumed 504-71 (23.1/65). Instelling

stuurgroep „Mens in de Klu” (herdruk, november 1977).

Lamed 038-77 (21/47). Intrekking VS 2-1499 (BDOKL).

Lamed 001-78 (02/36) / Lumed 501-78 (02/35). Intrekking legerorders.

Lacirc 001/77 (02/1). Procedureregeling voor het uitgeven van landmachtcirculaires.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-31 (De (hoofd)facteur en zijn taak, 2e druk). Dit voorschrift is een handleiding voor de (hoofd)facteur. Behalve een hoofdstuk betreffende de veldpost in het algemeen geeft het aanwijzingen met betrekking tot de behandeling van diverse soorten poststukken en postpakketten.

IK 11-7 (Memorandum voor radiotelefonie, 6e druk). Deze herdruk was noodzakelijk in verband met de invoering van een nieuw radiotelefonie-roepnamensysteem. (N.B. Het nieuwe roepnamensysteem wordt — in overleg met C-1Lk en C-COKL — eerst van kracht op een nader te bepalen tijdstip na het verschijnen van wijzigingen op VS 11-14 en VS 11-15.)

VS 11-9 (Radiotelegrafieprocedure, 1e wijziging). Deze wijziging omvat een aanpassing van de regels met betrekking tot het gebruik van het stationslogboek. Tevens werd een herzien voorbeeld van het stationslogboek (lf 5005, 3e druk) opgenomen.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit schriftelijk kenbaar dienen te maken bij het Ministerie van Defensie, Afdeling CPD, Bagijnestraat 36, Den Haag.

Kaartprojectie en wanbegrip

* * In de huiskamer van televisiekijkend Nederland dringen, wanneer men althans niet schielijk uit- of overschakelt, van tijd tot tijd ook stemmen door van woordvoerders van partijen en partijtjes waaraan het gros van de kiezers zich klaarblijkelijk weinig laat gelegen liggen; de NOS immers stelt regelmatig zendtijd ter beschikking aan politieke partijen die daarin dan kunnen pogen de kijkers en luisteraars te overtuigen van de juistheid van hun specifieke inzichten. Uiteraard wordt gewoonlijk voortgeborduurd op een reeds bekend stramien, maar desalniettemin loont het vaak de moeite even mee te luisteren omdat er ook wel eens een onderwerp wordt besproken dat belangstelling verdient in ruimere kring dan uitsluitend die van politiek geëngageerden. Echter, wie van een dergelijk onderwerp beter op de hoogte is dan de gemiddelde televisiekijker doet verstandig met het zoutvat gereed te houden en waar nodig het bekende korteltje toe te voegen als de redenering de toets der kritiek van deskundige zijde niet kan doorstaan. Lezers van de Militaire Spectator zullen kunnen vaststellen dat zulks maar al te vaak, en niet zelden a fortiori, van toepassing is wanneer Defensie het onderwerp van gesprek vormt. Iets dergelijks deed zich dan ook voor toen enkele weken geleden de „zendtijd voor politieke partijen” mocht worden benut door een progressieve partij die zich blijkens de verkiezingsuitslag minder in de kiezersgunst mocht verheugen dan voorheen het geval was geweest. De discussie ging over — hoe kan het anders — de zogenaamde neutronenbom en haar vermeende invloed op de internationale verhoudingen. En daarbij waren het minder de merites van het wapen dan de bijbehorende strategische beschouwingen die aanleiding gaven tot enig wenkbrauwfronsen bij de insiders. Dat kwam vooral hierdoor, dat de indruk werd gewekt als zou een mogelijke gewelddadige botsing tussen de beide supermogendheden noodzakelijkerwijze West-Europa als eerste tot slagveld doen worden. Een misvatting, die haar oorsprong

bezwaarlijk ergens anders kan hebben gevonden dan in de wereldkaarten die van oudsher werden opgehangen voor de klassen van het lagere en voortgezette onderwijs. Wereldkaarten, waarop het territorium van de Sovjet-Unie zich dicht bij de rechterkant van de kaart bevond, de Verenigde Staten bij de linkerzijde waren gesitueerd, en Midden- en West-Europa in de centrale positie daartussenin.

Blijkbaar heeft het destijds genoten onderwijs bij velen een onuitwisbare indruk nagelaten, dieper dan men wel mogelijk zou achten. Zó diep zelfs dat in sommige gevallen ook onbetwistbaar erudiete personen kunnen blijken geven moeilijk te kunnen loskomen van het ingeprente beeld van de wereldkaart-in-het-platte-vlak met de daarop gente quasi-logica dat de kortste weg van de Sovjet-Unie naar het Westelijke Halfrond nergens anders kan liggen dan langs de parallellen, ook al verwonderen diezelfde mensen zich niet als het vliegtuig waarmee zij naar Tokio reizen een noordelijke in plaats van een oostelijke koers kiest. Ook heeft menigeen moeilijkheden bij het thuisbrengen van uit de ruimte genomen foto's, zoals die bijvoorbeeld worden gebruikt bij weersvoorspellingen, wanneer de oriëntering daarvan niet overeenstemt met die van de vertrouwde wandkaarten uit de schooljaren.

Wie een dergelijk vertekend beeld hanteert als ondergrond waarop een beschouwing over de strategische verhoudingen moet worden geprojecteerd, mag nauwelijks hopen tot een aanvaardbaar resultaat te zullen komen. Dat blijkt dan ook maar al te vaak uit de uitspraken van bittertafelstrategen en andere, al dan niet goedwillende, leken die zich te weinig bewust zijn dat een bol geen afwikkelaar oppervlak is, als gevolg waarvan de afbeelding daarvan op een plat vlak — de *kaartprojectie* — altijd aan zekere vervormingen onderhevig zal zijn. Het is om analoge redenen dat recente ontwikkelingen in de cartografie hebben geleid tot het toepassen van een verscheidenheid aan projectiemethoden, waarmee

kan worden bereikt dat per geval kan worden beschikt over kaarten die maximaal zijn afgestemd op het doel waarvoor zij moeten dienen. Voor het bestuderen van strategische problemen en in het bijzonder de geostrategische posities gaat dan de voorkeur uit naar kaarten waar het raakpunt van het projectievlak en de aardbol samenvalt met het centrum van het te beschouwen gebied. Deze projectiemethode staat bekend als de *azimutale scheve projectie*. Aangezien het in de moderne tijd veelal gaat om de juiste onderlinge afstanden — men denke daarbij aan de vlucht van ballistische raketten en de actieradius van gevechtsvliegtuigen — pleegt men daarbij dan een zodanige projectie te kiezen dat de stralen der rond het raakpunt getrokken cirkels overeenkomen met de werkelijke afstanden. Omdat aldus deze concentrische cirkels de gelijke afstanden aangeven, spreekt men van *afstandsgetrouwe* of *equidistante azimutale projectie*.

Tegenover deze azimutale projectiemethoden, waarbij de punten van de aardbol rechtstreeks worden geprojecteerd op het platte vlak, staan de kaartprojecties die tot stand komen doordat men het aardoppervlak eerst projecteert op de mantel van een kegel of cilinder, waarna deze wordt opengeknipt en vervolgens tot een plat vlak afgewikkeld. Omdat de vervorming van de *kegelprojectie* langs de raakcirkel — de parallel waar kegelmantel en aardbol elkaar raken — nul is en langs de andere parallellen constant (al neemt de vervorming toe naarmate de afstand tot de raakcirkel groter wordt) leent de kegelprojectie zich vooral voor het karteren van gebieden welke grootste afmeting in oost-westrichting ligt; soms laat men de kegel ook opzettelijk raken aan de standaardparallel van het af te beelden gebied, terwijl de centrale meridiaan dan als een rechte lijn in het kaartvlak wordt weergegeven (zg. *projectie van Bonne*). Wordt de *cilinderprojectie* toegepast, dan neemt de vervorming toe naarmate men dichter nadert tot de top dan wel de bodem van dat lichaam. In de normale stand, waarbij de aardas samenvalt met de as van de cilinder (d.i. de *Mercatorprojectie*), is de vervorming het

sterkste nabij de polen, die zelf niet eens in beeld kunnen worden gebracht bij het afwikkelen van de opengeknipte cilindermantel. Het is met name deze laatste projectiemethode die wordt toegepast voor thematische kaarten waarop een mondiaal overzicht moet worden ingetekend van bijvoorbeeld scheepvaartroutes, luchtverbindingen, bodemschatten, verspreiding van fauna en flora, en dergelijke. Het is óók de kaartprojectie die in vele gevallen blijkt ten grondslag te liggen aan het wanbegrip waarvan eerder in dit editoriaal werd gesproken. Daarmee wil echter geenszins worden gezegd dat men huiverig zou moeten zijn voor kaarten van een bepaald type, doch wél dat het verstandig is zich te realiseren dat een overigens voortreffelijke kaart zeer wel kan leiden tot een volslagen verkeerde visie: een met behulp van Mercatorprojectie vervaardigde kaart mag dan misschien de indruk wekken als zouden de strijdkrachten van het Warschau-Pact slechts via West-Europa kunnen opmarcheren tegen de Verenigde Staten, aan de hand van een equidistante azimutale kaartprojectie met raak- en middelpunt ergens in de omgeving van Jakoetsk zou met verve kunnen worden betoogd dat de Sovjet-Unie voor West-Europa niet de minste belangstelling heeft. En een doordacht gekozen projectiepunt — bijvoorbeeld in het midden van de Grote Oceaan, nabij Hawaï — zou het zelfs mogelijk maken de stelling te adstrueren dat er van botsende belangen tussen de beide supermogendheden in het geheel geen sprake is. Kortom, een welgekozen en vernuftig gehanteerde kaartprojectie kan de gebruiker daarvan in staat stellen een op haar kop staande wereld te presenteren als ware dat de normale situatie en een alledaagse werkelijkheid. Zij, die een dergelijke wereld prefereren, zijn nogal talrijk. Om hun betoog met de juiste argumenten te kunnen weerleggen verdient het aanbeveling vast te stellen van welke projectie zij zich daarbij bedienen en dan daartegenover het gecorrigeerde beeld te plaatsen van de kaartprojectie die een thematische kaart oplevert met een minimum aan vervormingen: wie zich daarvoor enige moeite wil getroosten, zal bemerken dat het resultaat zeker die moeite loont!

Geloofwaardigheid van de NAVO onder invloed van het Eurocommunisme

B. A. C. Droste

kapitein van de Koninklijke luchtmacht

1. Sedert 1949 vervult de NAVO primair een functie ter vrijwaring van de vijftien in deze Westelijke alliantie verbonden staten tegen het communisme, zoals dat na de tweede Wereldoorlog van de Sovjet-Unie uit expandeerde. Tot heden heeft geen van de lidstaten zich aan de communistische expansiedrang behoeven te onderwerpen. Dit zou klaarblijkelijk de conclusie kunnen rechtvaardigen dat de geloofwaardigheid van de NAVO in voldoende mate aanwezig is. Toch is de NAVO sinds haar ontstaan aan grote interne veranderingen onderhevig geweest die deze geloofwaardigheid afbreuk leken te doen. Zeer markant was in dit verband het uittreden van Frankrijk uit de militaire NAVO-integratie; een voorbeeld, dat later door Griekenland werd gevolgd. Opmerkelijker is evenwel de ontwikkeling van het communisme binnen de NAVO toen de directe agressie van het Sovjetcommunisme scheen te verminderen. De regeringsdeelname van communisten in IJsland in de periode 1971-'73 is een voorbeeld daarvan. Dat wekte echter weinig beroering door de bijzondere niet-militaire status van IJsland binnen de NAVO.

Dit essay is het resultaat van een studie over het onderwerp „De geloofwaardigheid van de NAVO, indien lidstaten een geheel of gedeeltelijk communistische regering bezitten”, welke studieopdracht in het kader van de Hogere Stafvorming 1976-'78 werd verstrekt aan kapitein B. A. C. Droste, leerling van die cursus aan de Luchtmacht Stafschool.

In overeenstemming met de stafdiensttechnische voorschriften ter zake zijn de verschillende punten van de tekst opeenvolgend genummerd. Het was niet doenlijk die nummering — afwijkende van de gebruikelijke vorm van de publikaties in dit tijdschrift — te doen vervallen, omdat in diverse passages van het essay wordt gerefereerd aan eerdere tekstgedeelten onder vermelding van het relevante nummer.

Veel ernstiger waren en zijn daarentegen de ontwikkelingen in sommige andere NAVO-lidstaten.

2. „Een spook waart door Europa, het spook van het communisme”, schreef Karl Marx in 1848 in het Communistisch Manifest. Anno 1977 kan deze uitspraak van Marx opnieuw actueel worden genoemd. Met name was in 1974/75 de dreigende machtsovername van Sovjetgetrouwe communisten in Portugal zeer reëel.

Tot veler verbazing en opluchting in het Westen overwonnen toch de democratische krachten. Het is evenwel evident dat bij een succesvolle machtsgreep van de Portugese communisten de geloofwaardigheid van Portugal als NAVO-lid volledig zou zijn ontkracht, al zou door de relatief geringe strategische betekenis van dat land de NAVO geenszins haar geloofwaardigheid hebben verloren. Van volstrekt andere aard zijn de ontwikkelingen binnen de twee belangrijke NAVO-lidstaten Italië en Frankrijk (nog steeds nominaal lid). In beide landen treedt recent een soort communisme naar voren dat beweert trouw te zijn aan de (Westerse) democratische waarden, de Sovjethegemonie over het communisme bestrijdt maar zich uiteindelijk toch op Marx beroept. Bovendien spreken de Italiaanse en Franse communistische partijen zich uit voor handhaving van het NAVO-lidmaatschap, zelfs in geval zij regeringsverantwoordelijkheid gaan dragen. Dit soort communisme is sedert 1975 bekend onder de naam Eurocommunisme. De ontwikkeling van het (Euro)communisme binnen de NAVO lijkt in eerste instantie in flagrante tegenspraak en onverenigbaar met de doelstelling van de NAVO, terwijl tegen de effectiviteit van de NAVO met zulke lidstaten toch op zijn minst ernstige bedenkingen kunnen worden ingebracht. Het is duidelijk dat aan NAVO-zijde verwarring heerst over de te volgen politiek in deze situatie, te meer daar het steeds waarschijnlijker wordt dat de NAVO plotseling met een fait accompli van een (gedeeltelijke) Eurocommunistische regering

wordt geconfronteerd. Aan NAVO-zijde dringt zich dan ook de kernvraag op of de NAVO bij realisatie van de geschetste ontwikkeling nog wel op geloofwaardige wijze haar taak zal kunnen uitvoeren. Met de behandeling van het onderwerp van deze studie, „geloofwaardigheid van de NAVO, indien lidstaten een geheel of gedeeltelijk communistische regering bezitten”, zal op deze vraag een antwoord worden gegeven.

3. Het beantwoorden van die kernvraag heeft een sterk speculatief karakter. Geloofwaardigheid is primair afhankelijk van de perceptie die de tegenstander, in casu de Sovjet-Unie, van de NAVO heeft. Deze perceptie wordt beïnvloed door twee factoren, nl. de geschatte intentie en de geschatte capaciteit van de NAVO als politiek en militair machtsinstrument. In het algemeen zal de perceptie dan ook niet overeenkomen met de objectieve werkelijkheid, maar slechts kunnen pretenderen een benadering van deze werkelijkheid te geven. Daar Sovjetgetrouwe communistische partijen bij eventuele regeringsverantwoordelijkheid per difinitie de NAVO-geloofwaardigheid afbreuk doen, kunnen dergelijke partijen reeds nu voor verdere bestudering worden uitgesloten. Gezien het bijzondere karakter van het Eurocommunisme zijn eventueel Eurocommunistisch geregeerde NAVO-lidstaten echter niet bij voorbaat een vijfde colonne voor de Sovjet-Unie maar wordt de Sovjet-perceptie door een veelheid aan tegenstrijdige factoren beïnvloed. Immers, de hedendaagse ervaring leert dat het nieuwe „communistische spook” niet alleen door West-Europa waart maar evenzeer, en mogelijk met ernstiger consequenties, door Oost-Europa.

4. Ten einde tot de alles overheersende Sovjet-perceptie van de NAVO-geloofwaardigheid te geraken wordt in de onderhavige studie eerst inzicht gegeven in de basis waaruit de NAVO tot heden haar geloofwaardigheid put. Vervolgens worden de kenmerken van het door de Sovjet-Unie gepropageerde communisme — het marxisme-leninisme — nader belicht. Daardoor komt een beschouwing van de gepretendeerde zelfstandigheid van het Eurocommunisme beter tot haar recht. Na een korte analyse van de regeringskansen van de Eurocommunisten komt de kern van de studie tot uiting in de verhandelingen over het door deze communisten voorgestane veiligheidsbeleid en over de Sovjetperceptie van het Eurocommunisme. Deze Sovjetperceptie is echter in sterke mate afhankelijk van de wijze waarop in de NAVO over het Eurocommunisme wordt

gedacht, zodat deze NAVO-beschouwing aan het Sovjethoofdstuk vooraf gaat. De eerder genoemde beperkingen in aanmerking nemende, wordt in de slotbeschouwing een antwoord gegeven op het centrale thema van de onderhavige studie.

GELOOFWAARDIGHEID VAN DE NAVO TOT HEDEN

5. De geloofwaardigheid van de NAVO tot heden lijkt het beste te worden aangetoond door het uitblijven van externe militaire agressie tegen een van de lidstaten. Toch is deze redenering te eenvoudig zolang geen antwoord wordt gegeven op de vraag of de geloofwaardigheid noodzakelijk is. Geloofwaardigheid wordt alleen dan vereist indien externe agressie een reële mogelijkheid is, althans als zodanig wordt gepercepteerd. Het bewijs voor deze realiteit is — dank zij de voortdurende vredesomstandigheden waarin de NAVO-lidstaten ten opzichte van hun opponenten, de Sovjet-Unie en de WP-landen, verkeren — niet te leveren. Ten einde uit deze cirkelredenering te geraken blijft slechts een hypothetische stellingname over, nl. aan de hand van een globaal historisch overzicht.

Vrees voor het communisme

6. *Oprichting NAVO.* De oprichting van de NAVO in 1949 was het directe gevolg van de door de Sovjet-Unie in Oost-Europa krachtig gestimuleerde communistische machtsovername. Reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog waren door de belangrijkste geallieerde leiders, Roosevelt, Churchill en Stalin, afspraken gemaakt waarbij Europa in diverse invloedzones werd verdeeld. Oost-Europa werd daarbij volledig aan de Sovjetinvloed prijsgegeven. Het was echter geenszins de bedoeling van de Westelijke geallieerde leiders dat de status van deze staten zou worden gereduceerd tot die van niet meer soevereine satellietstaten. Toen deze ontwikkeling als gevolg van openlijke communistische agressie zich in de directe naoorlogsjaren toch aftekende en zich bovendien manifesteerde buiten de formele Sovjetinvloedssfeer (o.a. Griekenland), ontstond de Trumandoctrine. Deze doctrine beoogde „containment” van het communisme tot de dan reeds communistische staten, en (zo mogelijk) de „roll back” van de sterke communistische invloed in de landen van West- en Zuid-Europa. Dank zij massale economische en mili-

taire hulp aan deze landen kon inderdaad een verder opdringen van de communistische invloed worden verijdeld. Zonder enige twijfel beantwoordde de totstandkoming van de NAVO aan de vrees voor de communistische agressie die alom in de aldus verenigde landen leefde. Een vrees, die door feiten alleen (en niet, zoals ook heden ten dage nog wel eens wordt geopperd, door een anti-Sovjethetze) werd geïnspireerd.

7. *Koude Oorlog.* In Oost-Europa bleken de Sovjetleiders een hechte consolidatie van het communisme na te streven, met dien verstande dat het primaat van het communistische leiderschap slechts in Moskou kon zetelen. Daardoor werden de Oosteuropese staten de facto tot vazallen — satellietstaten — gedegradeerd. Behalve de ideologische eenwording omringde de Sovjet-Unie zich tegelijkertijd met een zg. „cordon sanitair”, een veiligheidsbuffer die op zijn beurt dank zij de Trumandoctrine en belichaamd in de NAVO, werd omgeven door een ring van democratische vrije staten. In deze situatie kwam de Koude Oorlog tot volle ontwikkeling. De idee van de Sovjetrussische militaire macht, die als een stoomwals de Westerse democratieën zou verpletteren, leefde sterk onder de Westerse bevolkingen. Alleen de strategische nucleaire capaciteit van de NAVO (de Verenigde Staten) vormde door haar superioriteit een werkelijk tegenwicht. Door de opkomst van de Russische rakettechnologie (Sjoetnik) werd de Amerikaanse strategische superioriteit voor het eerst aangetast. Naar gelang de twee supermachten meer tot een machtsevenwicht leken te geraken, werd de bruikbaarheid van het strategisch nucleaire wapen voor de oorlogvoering steeds onwaarschijnlijker. Eén van de directe gevolgen van deze ontwikkeling was het failliet van de Koude-Oorlogpolitiek ten gunste van de opkomst van de vreedzame coëxistentie en later détente.

Ogenschijnlijk geringere dreiging

8. *Détente.* Parallel aan de strategische ontwikkeling groeiden in West-Europa de twijfels aan de Russische agressieve intenties. Zelfs in die mate dat in het begin van de jaren zeventig een verlenging van het NAVO-lidmaatschap voor sommige lidstaten twijfelachtig leek. De Sovjet-Unie had sinds het bestaan van de NAVO weliswaar geenszins afstand gedaan van politieke en of militaire interventies, echter alleen tegenover „vrienden” — Oostbloklanden — en niet tegenover West-Europa. (Een uitzondering vormt

West-Berlijn, maar dat is gezien de speciale status niet vergelijkbaar met directe druk op bv. West-Duitsland). Voor zover de Sovjet-Unie toch onmiskenbaar offensieve trekken vertoont, wordt zulks in bepaalde Westeuropese kringen vaak in verband gebracht met het veronderstelde heroplevende Duitse revanchisme en evenzeer met het veronderstelde provocerende karakter van de NAVO. De Russische détentepolitiek zou oprecht de vrede beogen, hetgeen ook al zou blijken uit de bestendiging van de Europese status quo zoals die ten eerste werd nagestreefd in de door de Russen lang verbeide Conferentie voor vrede en samenwerking in Europa (CVSE) van 1974/75. Maar ook in brede niet-communistische kring wordt het militaire agressieniveau van de Sovjet-Unie steeds lager geschat, hetgeen derhalve een wezenlijke omslag betekent van de publieke opinie, zoals die was ten tijde van de oprichting van de NAVO en in de Koude Oorlog. Deze omslag is mogelijk geworden doordat de Sovjet-Unie détente tot de hoeksteen van de buitenlandse politiek heeft verklaard. Toch houdt dit geenszins in dat zij afstand heeft gedaan van haar machtpolitiek of machtsapparaat. Eerder is het omgekeerde waar: de Sovjets zijn van mening dat het Westen slechts détente accepteert uit respect voor de Sovjetrussische militaire macht [1].

9. *Sovjetintenties en -capaciteiten.* Brezjnef c.s. laten niet na te verklaren dat détente niet betekent dat wordt afgezien van de totstandkoming van het wereldcommunisme, maar dat détente slechts de voorwaarden schept waardoor het einddoel beter kan worden gerealiseerd. Evenzeer blijft de openlijke klassenstrijd het centrale thema van de communistische actie [2]. Détente geldt dus als een tactiek, die voor het Sovjetcommunisme de optimale gelegenheid schept zich te consolideren ten einde met grotere kracht de strategie van het wereldcommunisme te kunnen nastreven. De Sovjetidealen worden echter niet alleen op retorische wijze beleden. De aard en omvang van de WP-strijdkrachten zijn dusdanig dat zij verre de capaciteiten voor defensieve doeleinden overschrijden. Het offensieve karakter van de WP-strijdkrachten kan nauwelijks worden ontkend. Toch wordt door menigeen in het Westen de „defensieve” overcapaciteit van het WP alleen verklaard uit een paranoïde angst voor het eerder genoemde Duitse revanchisme. Het getuigt echter van een meer wetenschappelijke benadering indien deze overcapaciteit wordt verklaard uit de klaarlijkkelijke

Sovjetintenties, die ondanks détente sinds 1945 (of zelfs 1917) geen wijziging hebben ondergaan: niet alleen de uitspraken van Sovjetleiders, maar ook vrijwel alle publikaties van Sovjetpolitici en -strategen getuigen van de Sovjetwil zo nodig het voortbestaan van het communisme veilig te stellen door een aanval op het westen, een aanval die volgens de Sovjetterminologie per definitie geen agressie kan worden genoemd. De feiten tonen aan dat de Sovjet-Unie zich zelf de capaciteiten verschafft om de intenties inhoud te kunnen geven. Desondanks kan voor een gedeelte van Europa inderdaad worden gesproken van een feitelijk laag agressieniveau van de Sovjet-Unie. Dat betreft Centraal-Europa; op de flanken van de NAVO, in het bijzonder de Noordflank, tonen recente ontwikkelingen aan dat de Sovjet-Unie in gebieden waar de NAVO zwak is wel degelijk een hoger agressieniveau hanteert. Een politieke en zelfs „vreedzame” militaire confrontatie wordt daar niet uit de weg gegaan. Hetzelfde geldt voor de Sovjetinterventie in gebieden waar de Verenigde Staten een zwakke positie bekleden; met name werd dat duidelijk gedemonstreerd in Angola. De ontwikkelingen aan de Noordflank van de NAVO tonen aan dat het criterium voor het stimuleren van de Sovjet-„acte de presence” richting NAVO-gebied direct is gekoppeld aan de lokale geloofwaardigheid van de NAVO. Dat de Sovjets geen vergelijkbare druk op het Centraaleuropese gebied uitoefenen, wil niet zeggen dat de NAVO-geloofwaardigheid daar volstrekt voldoende is; het wil slechts zeggen dat onder de huidige omstandigheden een minimumniveau van NAVO-effectiviteit is bereikt dat de Sovjets klaarblijkelijk doet afzien van militaire agressie.

10. *Sovjetpolitiek.* De détentepolitiek van de Sovjet-Unie moet, zoals eerder gesteld, worden beschouwd als een tactische fase. De algemene strategie vereist onverminderd de uiteindelijke „beking” van West-Europa (en de gehele wereld) tot het communisme. Het is duidelijk dat de Sovjets de voorkeur eraan geven West-Europa in niet-vernietigde staat voor het communisme te winnen. Dank zij de nog steeds voldoende geloofwaardigheid van de huidige NAVO wordt afgezien van militaire operaties. Ter verwezenlijking van de Sovjetdoeleinden wordt primair een Sovjetpolitiek gevoerd die de geloofwaardigheid van de NAVO moet aantasten. Het beste kan dat geschieden door de Alliantie — en dus de onderlinge solidariteit — geleidelijk af te breken. De Sovjet-Unie is dus gebaat bij al of niet

communistiche bewegingen binnen de NAVO-staten die deze doeleinden nastreven. Ogen-schijnlijk gaat dit in eerste instantie om het los-weken van West-Europa van de Verenigde Staten. Toch is dat niet het korte-termijndoel van de Sovjet-Unie. Een zelfstandig, West-Europa met een eigen nucleaire defensie waaraan ook West-Duitsland zou kunnen deelnemen, is niet in het belang van de Sovjet-Unie. Daar alleen de Verenigde Staten deze gevreesde ontwikkeling kunnen voorkomen is het korte-termijnbelang van de Sovjet-Unie een blijvende presentie van de Amerikanen in West-Europa, en impliciet de instandhouding van de NAVO. Tegelijkertijd zou de Sovjet-Unie betere kansen hebben de wil tot verdediging van de individuele NAVO-lid-staten in voor haar gunstige zin te veranderen. Deze Sovjettactiek ontplooit zich niet alleen in subversieve activiteiten; zij beoogt eveneens de Westerse landen in toenemende mate economisch aan de Sovjet-Unie te binden. Dat economische offensief is herkenbaar in de olie- en gasleveran-ties aan het Westen; meer echter in de plotselinge erkenning in 1976 van de EEG als onderhan-delingspartner.

11. Voor het ten detrimente van de NAVO bewerken van de publieke opinie in het Westen beschikte de Sovjet-Unie tot voor kort over de strak georganiseerde Westerse communistische partijen. Het effect van anti-NAVO-propaganda is echter gering indien deze uit onverdacht com-munistische hoek komt, reden waarom de Sovjet-Unie zich zeer wel kan vinden met niet-commu-nistische instanties of personen die het anti-NAVO-doel steunen. De Sovjet-Unie kan daarbij zo ver gaan dat ze de lokale communistische par-tijen ten gunste van haar grote strategie laat val-len. Een goed voorbeeld daarvan is de verbale steun die de Sovjet-Unie sedert De Gaulle geeft aan Franse presidenten, ten koste van de Franse communistische partij (PCF). Onmiskenbaar is, dat juist de Franse presidenten de geloofwaardig-heid van de NAVO aan de kaak hebben gesteld. Ook de zelfstandige Franse „force de frappe” deed volgens de Sovjets geen afbreuk aan de winst in de vorm van een verminderde NAVO-solidariteit.

Inbreuken op de NAVO-solidariteit

12. Nadat Frankrijk in 1965 zijn strijdkrachten aan de militaire NAVO-integratie had onttrok-ken, leek de NAVO in eerste instantie nauwelijks in staat deze terugslag te kunnen verwerken. Tot

dan toe was de NAVO het instrument waarmee conflicten tussen individuele lidstaten werden geneutraliseerd. De geschiedenis heeft tenslotte aangetoond dat een Duits-Franse controverse zich frequent voordoet. Het Franse besluit zich politiek in de NAVO te blijven vertegenwoordigen en de wederzijdse wil van Frankrijk en Duitsland een goede verstandhouding te laten voortbestaan, heeft tegen de verwachting in het negatieve effect van Frankrijks uittreden grotendeels gecompenseerd. Veel ernstiger is het, in de jaren zeventig tot uitbarsting gekomen, Grieks-Turkse conflict. Wrijvingen tussen deze landen zijn overeenkomstig het Duits-Franse probleem van historische aard. Uiteindelijk is de NAVO (nog) niet erin kunnen slagen de politieke onwil van beide landen om tot overeenstemming te geraken te overwinnen. Dat resulteerde in een Griekse NAVO-positie die overeenkomt met die van Frankrijk, en een onafhankelijker NAVO-houding van Turkije. Tot aan het Grieks-Turkse conflict kon de NAVO, met verwijzing naar haar bestaan, met enige trots terugkijken op een periode van stabiliteit in Europa. Deze stabiliteit is nu, zeker aan de Zuidflank, in aanzienlijk mindere mate aanwezig, al is in het Grieks-Turkse conflict nauwelijks van enige communistische instigatie vooraf sprake. Wel dreigt een nieuw probleem voor de NAVO-solidariteit aan de Zuidflank door het oprukken van het „nationale” communisme in Italië; dat zal evenwel later uitgebreid ter sprake komen, evenals de communistische invloed in Frankrijk. De zwakke positie van Griekenland en Turkije illustreert, ondanks de individueel progressief toegenomen defensie-inspanningen, het beste wat het resultaat is van een gebrek aan solidariteit in de NAVO. Een gebrek, waaruit de Sovjet-Unie haar voordeel kan putten zonder dat een communistische machts-overname noodzakelijk is. Ondanks de Amerikaanse presentie aan de Zuidflank heeft de NAVO-geloofwaardigheid in dit gebied een dieptepunt bereikt.

13. De positie van Portugal in 1974/75 tegenover de NAVO was eveneens een zware inbreuk op de solidariteit. De invloed van de Portugese communistische partij (PCP) op de strijdkrachten en op het politieke leven was veel groter dan tot uiting kwam in het stemmenpercentage bij de verkiezingen (circa 15 %), maar demonstreert des te meer de kracht en het gevaar van de communistische partijen in westerlijke democratieën. De macht van de PCP leek zelfs onaantastbaar. Gedurende deze perio-

de bekleedde Portugal een soort tweederangs NAVO-lidmaatschap en werd zijn vertegenwoordigers „sensitive” informatie, zoals o.a. naar voren komt in de Nuclear Planning Group (NPG), onthouden. Tegen de verwachtingen in overwonnen de niet-communistische krachten uiteindelijk in Portugal, waarna zelfs uitzicht ontstond op een volledige integratie van Portugal in Europa en de NAVO. Toch kon ook tijdens de pseudo-communistische periode van Portugal nauwelijks van een aantasting van de NAVO-geloofwaardigheid worden gesproken. Portugal had tenslotte nooit een werkelijk fundamentele NAVO-bijdrage geleverd, terwijl zijn strategische positie, de Azoren uitgezonderd, nauwelijks enig gewicht kan worden toegekend.

14. *Terugval op de Verenigde Staten.* Zowel de relatief zwakke NAVO-gebieden (flanken) als de relatief sterke zone (Centraal-Europa) zijn voor hun verdediging in sterke mate afhankelijk van de Verenigde Staten. Deze verdediging is afgestemd op de strategie van de „flexibility in response”. Het is juist deze strategie die de laatste jaren opnieuw ter discussie wordt gesteld. Niet omdat zij niet in overeenstemming zou zijn met de dreiging, maar vanwege de realisatie van deze strategie die reeds in een vroeg stadium externe Amerikaanse versterkingen en in laatste instantie de inzet van de Amerikaanse strategische kernmacht vereist. De twijfels concentreren zich vooral op het geval van een Russische verrassingsaanval op West-Europa waarbij de versterkingen te laat zouden arriveren. De geloofwaardigheid van de inzet van de Amerikaanse kernmacht ten gunste van uitsluitend West-Europa werd als eerste door De Gaulle in twijfel getrokken, maar wordt nu in bredere kring als hypothetisch beschouwd. Toch is zeker dat de Sovjet-Unie het strategische evenwicht ook als factor in de Europese veiligheidspolitiek serieus neemt, hetgeen alleen al blijkt uit de enorme inspanning die zij zich getroost om dit evenwicht in ieder geval te handhaven, zoal niet te doorbreken door het streven naar de veronderstelde strategische superioriteit. Tot nu toe moet dan ook worden geconstateerd dat de verbondenheid van de Verenigde Staten met West-Europa volgens Sovjetpercepties nog steeds oprecht zal zijn en nog geen aanleiding biedt tot lichtzinnige (Sovjet)avonturen in West-Europa.

Conclusie

15. Gedurende de Koude-Oorlogperiode werk-

ten de Sovjets de NAVO-solidariteit in de hand. Met de invoering van de détente-politiek werd de solidariteit onder zware druk gezet. De Sovjet-dreiging heeft ogenschijnlijk een minder agressieve vorm aangenomen; zij is echter niet minder een realiteit zoals de Sovjetpolitiek en de strijdkrachten getuigen. Toch heeft deze ontwikkeling geleid tot een zichtbaar mindere NAVO-geloofwaardigheid, al is deze nog steeds boven een minimumniveau dat de Sovjet-Unie van directe agressie in West-Europa afhoudt. De opkomst van een „nationaal” communisme in sommige NAVO-lidstaten geeft evenwel een geheel nieuwe dimensie aan deze geloofwaardigheid.

VAN MARXISME-LENINISME TOT EURO-COMMUNISME

16. De aard en karakteristieken van het Eurocommunisme kunnen het beste worden beschouwd in relatie tot het communisme zoals zich dat tot heden heeft geopenbaard in staten waar de communistische revolutie reeds heeft plaatsgevonden. Dit orthodoxe communisme wordt gekenmerkt door het marxisme-leninisme. Zowel de Sovjet-Unie als China eisen als de twee belangrijkste communistische naties elk voor zich de juiste interpretatie van het marxisme-leninisme op. In de eerste plaats betekent het eurocommunisme echter een confrontatie met het Sovjetmodel, zodat in deze studie wordt uitgegaan van de Sovjetinterpretatie van het communisme.

Marxisme-leninisme

17. *Dictatuur van het proletariaat.* De marxistische theorie voorziet in de onontkoombare revolutionaire omverwerping van de kapitalistische maatschappij als uiteindelijk hoogtepunt van de zich steeds toespitsende klassenstrijd. Marx gaf nauwelijks wegen aan waarlangs de klassenstrijd zich kon ontwikkelen of bespoedigen. Hij meende dat, als gevolg van de sociale revolutie, de staat automatisch zou wegwijnen en dat slechts ter vrijwaring van een burgerlijke contrarevolutie het proletariaat gedurende korte tijd de macht moest delegeren aan een regering die de naam kreeg van „dictatuur van het proletariaat” [3]. Het ontbreken van een revolutionaire methodiek bij Marx werd gecompenseerd door Lenin. Deze verschaftte een model waarlangs de nationale maar ook de internationale

revolutie moest worden ontwikkeld, hetgeen hem tot tacticus en strateeg van het communisme heeft gestempeld. Hij maakte duidelijk dat de staat na de revolutie geenszins verdwijnt maar — weliswaar tijdelijk — overgaat in de dictatuur van het proletariaat. Volgens Lenin creëert deze dictatuur de enige ware democratie, die echter radicaal verschilt van de burgerlijke parlementaire democratie. De sociale revolutie schaft de exploitatie van de ene door de andere mens af, waardoor een meerpartijensysteem of oppositie volstrekt onnodig is. Sterker uitgedrukt: een communistische onderdaan moet zich vrij voelen; doet hij dat niet dan is hij in feite een volksvijand [4]. De doctrine van de dictatuur van het proletariaat verschaft derhalve de hoogste vorm van democratie: de proletarische democratie waaruit de centrale rol van de communistische partij te voorschijn komt.

NB. In de eerste week van juni 1977 werd de nieuwe (concept) Sovjetgrondwet door Brezjnef in de openbaarheid gebracht. In deze grondwet is het begrip dictatuur van het proletariaat niet meer aanwezig maar geëvolueerd naar het begrip „staat van het gehele volk”. Deze ontwikkeling geeft echter geenszins aan dat de Sovjets de dictatuur van het proletariaat principieel afwijzen; het betekent juist, dat het begrip met succes heeft gefunctioneerd en de socialistische (nog niet communistische) staat tot stand heeft gebracht.

18. *Democratisch centralisme.* De dictatuur van het proletariaat wordt belichaamd in een partij die volgens Lenin de hoogste vorm van proletarische klasseorganisatie betekent. De partij vormt de ijzeren kern in de staat die uitsluitend de wil van het proletariaat vertolkt, en is gebonden aan geen andere wetten dan deze, die zij overigens zelf interpreteert. De macht van de partij is daarmee tegelijk onbegrensd en ongecontroleerd. Dank zij het wetenschappelijke proces van het historisch en dialectisch materialisme kent de partij de werkelijke belangen van het proletariaat. De autoritaire opstelling van de partij wordt gelegitimeerd doordat alle proletariërs, indien zij met genoemd denkproces bekend waren, tot dezelfde beslissingen zouden komen. Deze beslissingen zijn dan alleen nog autoritair voor degenen die het communisme niet accepteren en die groep verdient door haar historisch onjuiste houding geen andere dan een autoritaire behandeling. In feite is daarmee de basis voor het democratisch centralisme gelegd. Behalve de alles overheersende macht van de partij reflecteert dit begrip evenzeer de onbetwiste hiërarchieke ordening binnen de partij. Op het

hoogste hiërarchieke niveau is het „Politbureau” aan geen enkele andere instantie verantwoording verschuldigd. Lenin en zijn latere opvolgers degradeerden dan ook de facto de Opperste Bestuursraad van de Sovjet-Unie (in principe een parlement) tot uitvoerend orgaan van de communistische partij (CPSU). Het begrip democratisch centralisme was één van de voorwaarden voor een communistische partij, om te kunnen toetreden tot de Communistische Internationale (Comintern) van 1920. Bovendien is het begrip democratisch centralisme ook in internationale verhoudingen van toepassing.

19. *Proletarisch internationalisme*. Zoals binnen de communistische staat het democratisch centralisme de absolute leiding van de partij legitimeert, zo legitimeert het proletarisch internationalisme de absolute leiding van de eerste en belangrijkste communistische partij — de CPSU — over de andere communistische partijen. Stalin heeft aangegeven wat dit begrip moet inhouden: „een internationalist is hij die onvoorwaardelijk, zonder aarzeling en zonder voorwaarden bereid is de USSR te verdedigen omdat de USSR de basis is van de revolutionaire beweging en de verdediging van de vooruitgang van deze beweging onmogelijk is zonder de verdediging van de USSR” [5]. De situatie in Oost-Europa getuigt ervan dat het proletarisch internationalisme niet alleen de ondergeschiktheid van de lokale communistische partij aan de CPSU inhoudt, maar tevens de ondergeschiktheid van Oosteuropese staten aan de Sovjet-Unie. De Sovjetrussische „raison d'état” overschaduwde de individuele belangen van de betrokken socialistische staten. Een situatie van absolute onderwerping, die menige communistische partij reeds in de grootste moeilijkheden heeft gebracht. Een goed voorbeeld daarvan is de totale annihilatie van de Egyptische communistische partij door Nasser en Sadat, toen beiden nog als zeer goede vrienden van de Sovjet-Unie konden worden beschouwd.

20. *Brezjnevdoctrine*. Toch wordt het begrip proletarisch internationalisme, zoals door de Sovjetleiders geïnterpreteerd, reeds langere tijd in de communistische wereld betwist. Immers, Joegoslavië, China, Albanië en Roemenië ontkenne de absolute Sovjetleiding, terwijl Hongarije en Tsjecho-Slowakije dat eveneens hebben getracht maar het met een gewelddadige Sovjetinterventie moesten bekopen. De laatste interventie kreeg achteraf een rechtvaardiging onder de naam van „Brezjnevdoctrine”, ook wel genaamd de doctrine van de beperkte soevereini-

teit. Een niet formeel door de Sovjetleiding erkende doctrine, maar waarvan de inhoud wel degelijk door Brezjnev in het najaar van 1968 is geformuleerd [6]. De noodzaak tot interventie in afvallige staten kan bovendien alleen door de CPSU worden geïnterpreteerd en betekent dus een voortdurende bedreiging en beperking van de soevereiniteit van socialistische landen. Ook heden ten dage blijkt de houding van de Sovjet-Unie inzake het proletarisch internationalisme (i.c. het onbetwiste leiderschap van de CPSU) onveranderd. Zowel op het 25e partijcongres van de CPSU in maart 1976 als op de Conferentie van Europese communistische partijen te Oost-Berlijn in juni 1976 beklemtoonde Brezjnev de blijvende validiteit van het proletarisch internationalisme als leidend principe van het marxisme-leninisme [7]. Brezjnev verwijt zelfs sommige partijleiders het proletarisch internationalisme zoveel uit te hollen dat nauwelijks iets van het internationalisme overblijft: een aanval op de zg. „autonomisten” en „nationaal-communisten”, waarmee vooral de zg. Eurocommunisten worden bedoeld.

Eurocommunisme

21. De term Eurocommunisme is sinds enkele jaren (ongeveer 1975) in gebruik en geeft een soort communisme aan dat wezenlijke kenmerken van het orthodoxe Sovjetcommunisme, zoals in het voorgaande behandeld, schijnt af te wijzen. In het bijzonder geven Eurocommunisten uiting aan de ontkenning van de geldigheid van de dictatuur van het proletariaat en het proletarisch internationalisme. Deze ontkenning staat echter niet op zich zelf maar wordt gecompleteerd door een toenemend aantal uitspraken van Eurocommunistische leiders ten gunste van handhaving van de „spelregels” van de Westerse democratieën, ook indien zij eenmaal aan de macht zouden zijn. Bovendien onderstrepen de Eurocommunisten hun Westerse solidariteit door de op zijn minst opmerkelijke keuze voor de voorlopige instandhouding van de NAVO. In het algemeen lijken de verschillen tussen het Eurocommunisme en het Sovjetcommunisme dan ook diepgaander van aard dan een onderscheid in interpretatie van het marxisme-leninisme zou doen vermoeden.

Conclusie

22. Gezien de inhoud van het marxisme-leninisme kunnen orthodoxe Moskoutrouwe communisten onmogelijk geloofwaardige NAVO-leden zijn.

Daaruit volgt dat de mate van geloofwaardigheid van de zelfstandige opstelling van het Eurocommunisme slechts is af te meten aan de fundamentele afstand die het Eurocommunisme van het Sovjetcommunisme scheidt.

ZELFSTANDIGHEID VAN HET EUROCOMMUNISME

23. Uit het voorgaande blijkt dat de Eurocommunisten beweren zowel een van de Sovjet-Unie onafhankelijke houding in te nemen als de pluriformiteit van de Westerse democratieën te zullen blijven respecteren. Zonder twijfel moet deze onafhankelijkheid als een voorwaarde voor het gepretendeerde respect voor politieke pluriformiteit worden beschouwd. Ten einde deze twee elementen van zelfstandigheid van het eurocommunisme op hun waarde te kunnen bezien, dienen de relevante ontwikkelingen van de tot het Eurocommunisme bekeerde communistische partijen nader te worden onderzocht. (Deze zelfstandigheid dient uiteraard consequenties te hebben voor het door de Eurocommunisten te voeren veiligheidsbeleid. In hoeverre deze consequenties inderdaad worden getrokken komt in een later hoofdstuk aan de orde.) Hoewel niet alleen enkele Europese communistische partijen als Eurocommunistisch dienen te worden aangemerkt, maar bv. ook de Japanse communistische partij, zullen gezien het kader van deze studie alleen de communistische partijen in NAVO-lidstaten in beschouwing worden genomen. Afgaande op de uitspraken van de diverse partijleiders over het Eurocommunisme, zoals die tot nu toe zijn gedaan, kan de jongste Europese Conferentie van communistische partijen van juni 1976 in Oost-Berlijn als een goede maatstaf worden aangemerkt. Alleen de Italiaanse, Franse en Engelse communistische partijen blijken dan Eurocommunistisch te kunnen worden genoemd. Het geringe stemmenpercentage dat de Engelse communistische partij (0,1 procent in maart 1974) kan opeisen, sluit deze partij echter voor verdere consideratie in het kader van deze studie uit. Daarentegen is het wel wenselijk de Spaanse communistische partij in beschouwing te nemen, omdat de verdergaande democratisering van Spanje het NAVO-lidmaatschap van dit land steeds minder onwaarschijnlijk lijkt te maken.

Italiaanse communisten

24. *Binnenlandse politiek.* De algemene verkiezingen van 20 en 21 juni 1976 in Italië leverden de

Italiaanse communistische partij (PCI) 34,4% van de stemmen op, hetgeen als een voorlopig hoogtepunt moet worden aangemerkt. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft de PCI haar betekenis en rol in de Italiaanse politiek kunnen demonstreren en vergroten. In de strijd tegen het fascisme moest de partij zich al of niet oprecht inzetten voor het herstel van de burgerlijke democratische vrijheden. Wel nuanceerde de toenmalige partijsecretaris Togliatti deze vrijheden door te streven naar een nieuw type „progressieve democratie” dat de bevolkingsmassa beter moest vertegenwoordigen, terwijl niet werd ontkend dat dit een tactische fase was op weg naar het socialisme en communisme [8]. In de praktijk betekende dit dat de PCI met de andere belangrijke politieke stromingen en ook de katholieke kerk wilde samenwerken, hetgeen tot uiting kwam in de coalitieregering met de Christen-democratische partij (DC) en de Socialistische partij (PSI), van 1944 tot 1947. In deze periode breidde de PCI op indrukwekkende wijze haar ledenbestand uit van een half miljoen tot twee en een kwart miljoen. In dit opzicht kan de keuze van een massapartij worden aangemerkt als een belangrijke afwijking van het orthodoxe communistische model van de ijzeren-voorhoedepartij. Immers, zo'n brede groep laat zich aanzienlijk moeilijker als instrument gebruiken. De christen-democraten raakten in 1947 niet zonder reden bevreesd voor deze machtige partij en slaagden toen erin zowel de PCI als de PSI uit de regering te werken. Een opzet, die vooral door het agressieve Russische optreden in Oost-Europa kon slagen en bovendien een electorale winst van de christen-democraten ten koste van de communisten tot gevolg had. In de Koude Oorlog viel de PCI terug in het orthodoxe communisme, met inbegrip van de keuze van openlijke klassenstrijd en confrontatie. De PCI was behalve de Franse communistische partij (PCF) de enige niet-Oost-europese communistische partij die tot de door Stalin in 1948 nieuw opgerichte internationale organisatie, de Cominform, werd toegelaten. In deze periode leidde de orthodoxe politiek tot gewelddadige massa-acties tegen het intreden van Italië in de Westerse alliantie. Een confrontatie, waarvan Giorgio Napolitano, partij-ideoloog en tweede in de hiërarchie binnen de PCI, zegt dat zij volgde uit een verkeerde stellingname [9] (let wel: niet uit een verkeerde opvatting of ideologie, maar uit een verkeerde tactiek!).

25. De terugval van de PCI tot de orthodoxie bleek van korte duur. In feite veranderde de partij niet van opvatting dat de strategie naar het com-

munisme moest worden gerealiseerd met graduele in plaats van revolutionaire ontwikkelingen. Kort na de Hongaarse opstand verdween het begrip „dictatuur van het proletariaat” formeel uit de partij-ideologie en werd vervangen door het overigens weinig gebruikte begrip „hegemonie van de arbeidersklasse”, dat beter in de democratische terminologie past. Echter niet alleen in bewoordingen, ook in de praktische politiek placht de PCI op haar constructieve democratische opstelling te wijzen. Van 1948 tot 1968 stemde de PCI ten gunste van driekwart der in het parlement tot stand gekomen wetten. Sinds 1968 zou dit percentage nog zijn toegenomen [10]. Het stemmenpercentage op de PCI steeg sinds 1948 voortdurend, nl. van 19% tot de eerder genoemde 34.4%, al daalde het ledental van de partij van een top van 2,5 miljoen in 1954 tot ruim 1,6 miljoen in 1976. Het groeiende stemmental getuigt van de kracht van de gematigde oppositionele opstelling van de PCI, al wijst de daling van het ledental evenzeer erop dat de nieuwe kiezers niet zozeer uit pro-communistische overtuiging maar vooral uit ontevredenheid met de hedendaagse Italiaanse politiek tot hun keuze komen. De veelal van corruptie beschuldigde Italiaanse hogere bestuursfunctionarissen zijn nauwelijks in staat, en lijken evenmin bereid, de desastreuze situatie van de economie fundamenteel aan te pakken. De door de communisten zorgvuldig opgebouwde reputatie van constructieve en integere bestuursuitoefening in de vele lagere overheidsorganen accentueert daardoor de aantrekkelijkheid van het door de PCI geboden alternatief, ook voor de niet-principieel communistische stemmers. In dit politieke klimaat ontwikkelde de PCI steeds verder haar democratische stellingname.

26. *Historisch compromis*. De positieve democratische opstelling van de PCI wordt het beste gekenmerkt door het zg. „historisch compromis”. Formeel kiest de PCI onder leiding van Enrico Berlinguer sinds 1973 voor een democratische samenwerking met christen-democraten en socialistten. Berlinguer onderkent nl. de onmogelijkheid zelfs bij 51% van de stemmen een linkse regering in Italië te laten functioneren die de (radicale) politieke wensen van deze nominale meerderheid zou vertolken [11]. Deze historische keuze is ingegeven door de gebeurtenissen in Chili, waar Allende's geforceerde socialisatieprogramma een uiterst rechtse reactie uitlokte. Sindsdien staan politieke pluriformiteit en democratische vrijheden hoog in het vaandel van de PCI geschreven. Voortdurend zegt de partijleiding dat zij verkie-

zingsuitslagen zal respecteren, hetgeen tevens een terugtreden uit de regering kan betekenen. Een dergelijke opstelling is volstrekt in tegenspraak met de socialistische staat volgens het marxisme-leninisme, waar het meer-partijensysteem zowel overbodig als misdadig wordt geacht (zie pt 17). Sinds de verkiezingen van juni 1976 maakt het stemgedrag van de PCI het voortbestaan van de christen-democratische minderheidsregering mogelijk, zodat het „historisch compromis”, hoewel niet officieel, in de praktijk wordt gehanteerd. Nochtans propageert de PCI eigen specifieke politieke standpunten. Zo wijst de PCI de huidige economische structuur in Italië af; zij is echter geen voorstander van grootscheepse nationalisatie van de ondernemingen. Overigens wijken de voorstellen van de PCI nauwelijks af van de politiek die de meeste Westeuropese democratisch-socialistische partijen voorstaan. In het algemeen kan worden gesteld dat de PCI sinds langere tijd haar democratische stellingname in de praktische politiek tracht te belichamen.

27. *Partijstructuur*. Inzake de oprechtheid van de nieuwe opstelling van de PCI in de binnenlandse politiek is weinig kritiek in te brengen. Wel geldt deze kritiek de partij en aanverwante organisaties. Volgens het eerder gedefinieerde democratisch centralisme dienen communistische partijen te worden gekenmerkt door centrale leiding, hiërarchie en ijzeren discipline. Hoewel de PCI langzamerhand enige interne discussie tolereert, is factievorming binnen de partij niet toegestaan en dienen eenmaal genomen besluiten niet meer ter discussie te worden gesteld. Partijleiders worden niet gekozen maar door geheime procedures via coöptatie aangewezen. Van de drie belangrijkste Italiaanse vakbonden is de door de communisten gecontroleerde CGIL de grootste. Deze vakbond is lid van de Oosteuropese „World Federation of Trade Unions”, een federatie die weinig met de belangen van de arbeiders maar des te meer met die van de Sovjet-Unie van doen heeft [12]. Regelmatig duiken berichten op over financiële steun die communistische partijen (ook de Italiaanse) uit de Sovjet-Unie zouden ontvangen. Hoewel deze beweringen, zeker waar het de Moskougetrouwe periode van deze partijen betreft, niet onwaarschijnlijk moeten worden geacht, wordt bij gebrek aan doorslaggevend bewijs deze problematiek in deze studie niet verder behandeld. Voor de door de PCI gecontroleerde pers is censuur echter een onweerlegbaar gegeven [13]. De pluriformiteit, die de PCI extern belijdt, wordt derhalve intern geenszins getolereerd. Wel heeft deze pluriformi-

teit directe verbanden met de internationale politiek van de PCI.

28. *Internationale politiek.* De loyaliteit van de PCI tegenover de Sovjet-Unie was tot het 20e Congres van de CPSU in 1956 — waar Chroestsjov het einde van het Stalinistische tijdperk inluidde — onbetwist, hetgeen o.a. tot uiting kwam in de veroordeling van het Joegoslavische nationale communisme. Wel profiteerde de PCI bij monde van Togliatti snel van de tijdelijke verwarring in de communistische wereld. Na deze periode werd steeds meer het recht van de eigen stellingname van de verscheidene communistische partijen bepleit. Weliswaar nog met smalle marges, hetgeen wordt gedemonstreerd door de goedkeuring van de Sovjetinterventie in Hongarije van hetzelfde jaar 1956. In 1968 bleken de marges al aanzienlijk verbreed. De PCI veroordeelde nadrukkelijk de Sovjetinterventie in Tsjecho-Slowakije. Even sterk wees de PCI de zg. Brezjnevdctrine van de beperkte soevereiniteit van socialistische landen af. Deze ontwikkeling culmineerde uiteindelijk in de formele ontkenning van het proletarisch internationalisme, zoals dat tot uiting kwam in de toespraak van Berlinguer op de Conferentie van Europese communistische partijen van juni 1976. In het bijzonder onderstreepte de Italiaanse partijsecretaris de noodzaak „van strikte inachtneming van de gelijkwaardigheid (van communistische partijen) en het non-interventieprincipe in elkaars interne aangelegenheden” [14].

29. Het gaat evenwel te ver, te stellen dat de PCI bij voortduring de Sovjet-Unie bekritiseert. Over het dissidentenprobleem en andere interne Sovjetmisstanden permitteert de PCI zich weliswaar openlijke kritiek, maar toch met een zekere nuance zodat er zeker geen fundamentele anti-Sovjetpropaganda aan kan worden ontleend. Voor de Sovjet- en Cubaanse interventie in Angola kan de PCI slechts waardering opbrengen; ook conformeert de partij zich aan de Sovjet-Unie in een anti-Israëlstandpunt. De ambiguïteit van de PCI tegenover de Sovjet-Unie wordt het beste aange-toond door de reeds eerder genoemde Giorgio Napolitano waar hij nog in 1976 stelde dat „wij de ideële band en het solidariteitsgevoel met de socialistische wereld — met de volkeren van de Sovjet-Unie in de eerste plaats — van een enorm aantal militanten en arbeiders in ons land (Italië) niet kunnen veronachtzamen”. Evenals: „wij kunnen evenmin accepteren dat de internationale rol van de Sovjet-Unie in de strijd tegen het imperialisme en voor de vrede wordt veronachtzaamd of ont-kend” [15]. Napolitano nuanceert deze stelling-

name vervolgens enigszins; het is evenwel evident dat de PCI niet kan en niet wenst te breken met de Sovjet-Unie zoals ook vele andere uitspraken van leidende Italiaanse communisten getuigen [16]. Het niet-kunnen komt hieruit voort, dat een belangrijk deel van de achterban historische emotionele banden met de Sovjet-Unie koestert, terwijl het niet-wensen van een breuk blijkt uit de constatering dat het Sovjetsocialisme dan wel geen model voor Italië kan zijn maar toch noch altijd superieur is aan het kapitalisme. Bovendien zou een openlijke breuk de PCI haar eigen positie in de Italiaanse politiek doen verliezen en zij zou zich dan nauwelijks meer kunnen onderscheiden van de Westeuropese en Italiaanse democratisch-socialistische partijen. Het is juist dat laatste, wat de PCI uitdrukkelijk wenst te vermijden en waarom de PCI zich marxistisch blijft noemen. Trouwens, de band met de Sovjet-Unie heeft dan wel eens geleid tot tijdelijke problemen binnen de partij, het blijkt echter geen enkele invloed uit te oefenen op de Italiaanse bevolking, zoals de constante groei van het stemaandeel in de verkiezingen bewijst.

30. *Conclusie aangaande de PCI.* De onafhankelijkheid van het Italiaanse communisme wordt voornamelijk ondersteund door de tot nu toe gevoerde binnenlandse politiek. Zowel de partijorganisatie als de internationale politiek van de PCI doen daarentegen afbreuk aan de gepretendeerde democratische opstelling. Het lijkt echter nauwelijks twijfel dat de PCI oprecht het Eurocommunisme nastreeft, en bij regeringsdeelneming zal trachten de huidige stellingname te verwezenlijken.

Franse communisten

31. De polemiek van de Franse communisten met het Sovjetcommunisme is van veel recentere datum dan die van de PCI. Het is te vroeg om van een consistent beleid van de PCF te spreken waardoor de geloofwaardigheid van de gepretendeerde Eurocommunistiche houding een wankel basis heeft. Desondanks lijkt de partij juist door haar nieuwe stellingname aan respectabiliteit ten gunste van een eventuele regeringsdeelneming te winnen en kan haar geloofwaardigheid binnen het Eurocommunisme niet bij voorbaat worden uitgesloten.

32. In de eerste naoorlogse verkiezingen trad de PCF met 26% van de stemmen als grootste partij naar voren. Sinds die tijd is de partij na een korte groeiperiode terugggevallen tot een vrij constant percentage van ca. 30%. Evenals in Italië werden de communisten in 1947 door de socialisten uit de regering gezet en zij verkeren sindsdien

in de oppositie. In 1972 is de PCF een coalitie aangegaan met linkse partijen, in het bijzonder de socialisten onder Mitterand, hetgeen tot uiting kwam in het zg. „Programme Commun”. Daarmee gaven de communisten aan tot regeren bereid te zijn; het betekent bovendien een breuk met de normale marxistisch-leninistische tactiek van de gewelddadige machtsovername. De PCF heeft nl. een trauma overgehouden aan haar stellingname in de Mei-revolutie van 1968 in Parijs: de initiële steun aan deze ogenschijnlijke revolutie werd tijdig ingetrokken toen bleek dat de reactie op deze „bijna-revolutie” de PCF zou kunnen vermorzelen. De val van Allende in 1973 bevestigde de bange vermoedens van de PCF inzake de aard van zulk een reactie. De keuze van de PCF voor een „vreedzame overgang naar het socialisme” moet daarom als meer dan een tijdelijke keuze worden aangemerkt, al bevestigt het feit, dat het „Programme Commun” ruim vier jaar voor de formele destalinisatie” van de PCF tot stand kwam, dat deze stellingname wel degelijk een tactiek is.

33. *Abrupte ommezwaai.* De nieuwe stellingname van de PCF wordt gekenmerkt door de opmerkelijke uitspraken die door de secretaris-generaal Georges Marchais zijn gedaan tijdens het 22e congres van deze partij in februari 1976. Niet alleen werd plotseling het begrip „dictatuur van het proletariaat” uit de statuten geschrapt, tevens verklaarde het congres dat, in geval een linkse meerderheidsbeweging in een regering zou resulteren, die regering onder alle omstandigheden verkiezingsuitslagen zou respecteren, dus ook indien dat een afwijzing van het socialisme (communisme) zou betekenen [17]. Dat impliceert een radicale keuze voor het „pluralisme”. Des te opmerkelijker waren deze resultaten omdat er nauwelijks een fundamentele discussie in de partij aan was voorafgegaan. In 1968 en 1971 verklaarden de PCF-leiders nog dat een afwisseling van een socialistische regering mogelijk was maar dan alleen door partijen die een socialistische structuur zouden accepteren. Evenzo verklaarde Marchais in 1972 dat het „Programme Commun” dient te worden beschouwd als een springplank voor een volksbeweging en actie [18]. Over de praktische uitvoering van het nieuwe credo „pluralisme” blijven er ook nog vele vraagtekens. Zo werd bv. in 1976 door de Communistische Jeugd een uitnodiging van een Oostblokland afgeslagen toen bleek dat ook een delegatie van de „Jeunes Giscardiens” was uitgenodigd. Ook werd president Giscard d'Estaing het afgelopen jaar nog in de Franse communistische

pers (l'Humanité) betiteld als een huurling van de kapitalistische monopolies [19]. Beide voorbeelden illustreren de klassieke onverdraagzaamheid van communisten en wettigen nauwelijks enig optimisme over de oprechtheid van de ommezwaai. Ter zake van nationalisatie en centralisatie van economie en bestuur zijn de Franse communisten veel conservatiever dan hun Italiaanse soortgenoten. Ook is de reputatie van de PCF als parlementaire partner bij de wetgeving minder constructief dan de PCI. Nochtans kan nauwelijks van obstructie worden gesproken. Op lager bestuursniveau wekken de communisten zelfs een beeld van vertrouwen en verantwoordelijkheid op. Op het gebied van burgerlijke vrijheden heeft de PCF qua uitspraken echter geen uitgebreide historische basis. Zeer twijfelachtig zijn de uitspraken van het Hoofd Sectie Buitenland van de PCF, Jean Kanapa, gedaan op het congres van februari 1976. Daar bestreed hij het recht van anderen de interne partijstructuur van de PCF te bekritisieren: juist door haar orthodoxe structuur zou de PCF, indien eenmaal aan de macht, de pluriformiteit kunnen garanderen. Voorwaar een duidelijk voorbeeld van marxistische dialectiek.

34. *Partijstructuur.* De structuur en organisatie van de PCF vertonen het klassieke rigide communistische beeld. In tegenstelling tot de PCI heeft de PCF een reputatie van veelvuldige partijzuiveringen; wel zou interne discussie tegenwoordig mogelijk zijn. De sterkte van de PCF tegenover de overigens qua stemmenaantal twee keer zo grote socialistische partij en coalitiepartner, doet vrezen dat zij bij de uitvoering van het „Programme Commun” de boventoon kan en zal voeren. De kracht en autoriteit van de partij worden het beste gedemonstreerd doordat de leiding min of meer bij verrassing een radicale koerswijziging kon uitvoeren zonder met de partijgelederen, die volstrekt met de marxistische-leninistische opvattingen zijn opgevoed, in conflict te komen. In positieve zin zou dat kunnen worden uitgelegd alsof de partijleden op een dergelijke ommezwaai zaten te wachten. Zelfs al geldt dit voor een belangrijk gedeelte voor de aanhang, het biedt des te somberder perspectieven voor de overige orthodoxe partijleden die in het stilzwijgen een tactische stellingname kunnen zien en na een eventuele democratische regeringsovername tot een werkelijke communistische machtsovername zouden kunnen overgaan. Toch voert deze speculatie mijns inziens te ver. Een positief teken ten gunste van de nieuwe wending van de PCF is haar keuze sinds oktober 1974 voor een massapartij [20]. Immers, een orthodoxe

communistische partij beperkt zich tot een „ijzeren voorhoede” en een massapartij is veel moeilijker te manipuleren. In het algemeen is het evenwel reëel te constateren dat de geloofwaardigheid van de PCF ten aanzien van pluriformiteit en democratie een aanzienlijk minder hechte basis heeft dan die van de PCI.

35. *Internationale politiek.* Op het gebied van de internationale politiek is de ommezwaai van de PCF naar het Eurocommunisme het meest recent en nog maar ten dele geformaliseerd. Weliswaar heeft de PCF de Sovjetinterventie in Tsjecho-Slowakije in 1968 veroordeeld; in 1969 verklaarde zij zich echter opnieuw solidair met de Sovjethegemonie in de communistische wereld zoals die tot uiting kwam op een door de Sovjets bijeengeropen internationale communistische bijeenkomst. In dezelfde lijn moet de krachtige steun van de PCF aan de Portugese communistische partij (PCP) ten tijde van de interne Portugese machtsstrijd van 1974/75 worden gezien (zowel de Italiaanse als Spaanse communistische partijen onthielden zich), een steun die achteraf enigszins werd afgezwakt. Toch komt het begrip „proletarisch internationalisme” de laatste tijd niet meer voor in de PCF-terminologie; het schijnt te hebben plaatsgemaakt voor „internationale solidariteit”, zoals blijkt uit de verklaring van Marchais op het jongste congres van Europese communistische partijen [21]. Op hetzelfde congres betoogde Marchais geen noodzaak meer te zien in het houden van dergelijke communistische bijeenkomsten „aangezien het volstrekt uit de tijd is een gemeenschappelijke strategie voor alle partijen te ontwerpen”. De verbale uitingen ten gunste van een zelfstandige positie van de PCF worden echter steeds doorkruist door tegengestelde verklaringen. Zo beklemtoonde Marchais in 1976 de noodzaak te vechten tegen het anti-Sovjetisme en de leugens en laster die over de socialistische landen altijd worden verspreid [22].

36. In het algemeen oriënteert de PCF zich nog steeds in belangrijke mate op de Sovjet-Unie en voldoet zo aan de door Stalin gestelde eisen betreffende het proletarisch internationalisme (zie pt 19). De meest recente voorbeelden daarvan vormen wel de instemming met de Russische afwijzing van de jongste Amerikaanse SALT-initiatieven en de veroordeling van de Franse hulp aan Zaïre die samenviel met de Sovjetkritiek. Wel kritiseren de PCF en de communistische pers sinds een jaar in toenemende mate de Sovjet-Unie om de behandeling van dissidenten. De toonzetting van die kritiek is echter hoofdzakelijk mild en

ontaardt nooit in een fundamentele discussie over het Sovjetcommunisme [23]. Juist een dergelijke fundamentele discussie zou met recht moeten worden geëist als een van de voorwaarden voor zelfstandigheid. Anderzijds zijn de Sovjets niet terughoudend om de PCF te provoceren. De Sovjet-Unie pleegt zelfs voortdurend, ten koste van de electorale positie van de PCF, een goede verstandhouding met Franse presidenten te onderhouden. Dat is eigen aan de Sovjet buitenlandse politiek (zie pt 19) en gaat voor Frankrijk terug tot president De Gaulle. In die tijd kon het Sovjetbeleid niet worden aangevallen. Nu de „onafhankelijke” positie van de PCF kritiek wél mogelijk zou moeten maken wordt dat slechts met de uiterste voorzichtigheid gedaan. Over de eigen positie van de PCF tegenover de Sovjet-Unie zijn tot 1976 derhalve slechts verbale getuigenissen op te tekenen. Het ontbreken van fundamentele kritiek op de Sovjet-Unie geeft derhalve weinig inhoud aan de eigen stellingname.

37. *Conclusie aangaande de PCF.* De PCF ontkomt niet aan de indruk slechts om opportunistische redenen het roer te hebben omgegooid. Indien de nieuwe uitspraken van het afgelopen jaar worden afgezet tegen de buitenlandse en, in mindere mate, de binnenlandse politieke praktijk blijkt de zelfstandigheid van het Franse (Euro)communisme onvoldoende gefundeerd. In het algemeen zijn er nog te weinig garanties om de PCF na het bereiken van de vreedzame overgang naar algehele regeringsmacht als Eurocommunistisch te kunnen blijven beschouwen.

Spaanse communisten

38. De Spaanse communistische partij (PCE) is met ingang van 9 april 1977 weer erkend als legale politieke partij. Sinds het einde van de Spaanse Burgeroorlog is de PCE in het fel anti-communistische Spanje van Franco verboden geweest. Desondanks heeft de partij zich niet alleen in ballingschap maar ook binnen Spanje kunnen handhaven met een ledenbestand dat ca. 50.000 man zou tellen [24]. De PCE heeft zich bovendien steeds kunnen manifesteren in de overigens niet toegestane vakbeweging, de zg. „Comisiones Obreros”. Dank zij deze beweging is de PCE in staat geweest zich in Spanje een zekere politieke basis te verwerven die, ondanks het geringe percentage op deze partij uitgebrachte stemmen bij de verkiezingen van 15 juni 1977 (ca. 8%), een van de best georganiseerde politieke structuren in het post-Franco-Spanje blijkt te hebben opgeleverd.

39. Tot in het begin van de jaren zestig gold ook de PCE als een onvoorwaardelijke aanhanger van het Sovjetcommunisme. Daarna werd de onafhankelijke lijn die de PCE wenst te volgen steeds duidelijker. In binnenlandse politieke aangelegenheden is dat uiteraard nog nauwelijks te adstrueren; in de buitenlandse politiek echter des te meer. De PCE sprak zich reeds enige tijd voor de Sovjetinvasie in Tsjecho-Slowakije uit ten gunste van het Praagse democratiseringsproces. Zij veroordeelde als een van de eerste communistische partijen de Sovjetinvasie, en wel zeer heftig. De oprechtheid van de partijleiding onder aanvoering van Santiago Carillo blijkt hieruit dat zijn anti-Sovjetstandpunt tot een ernstige splitsing in de partij dreigde te leiden. Hij wist deze te bezweren door de Moskougetrouwe leden van het Centraal Comité in 1969 uit de partij te stoten. Daardoor kon de partij haar gekozen onafhankelijke weg versterkt vervolgen. Anderzijds getuigt het uitstoten van „partijleden” van de interne partijdiscipline die zo karakteristiek is voor het democratisch centralisme. Positief evenwel is dat het hier orthodoxe leden betrof. De dictatuur van het proletariaat werd door de PCE in vergelijking tot andere dissidente communistische partijen in een vroeg stadium verlaten. Nu spreekt Carillo zich het scherpste van de drie Eurocommunistische partijen uit tegen het Sovjetcommunisme als hij stelt dat „de Sovjet-Unie niet werkelijk een volksdemocratie is maar een dictatorschap van een kleine laag van de bevolking over de rest van de bevolking” [25]. Een uitspraak, die noch door Marchais noch door Berlinguer zal worden gedeeld, maar geenszins een breuk met de Sovjet-Unie impliceert. Ruim voor het Italiaanse „historisch compromis” en het Franse „Programme Commun” sprak de PCE zich uit voor een afwijzing van het een-partijstelsel. De PCE zou kunnen worden tegengeworpen dat haar democratische houding voortkomt uit een prioriteitsstelling ten tijde van het Francoregime. Echter ook heden ten dage prefereert zij een coalitiepolitiek en wil zelfs een alliantie aangaan met vertegenwoordigers van het leger en de Kerk [26]. Bovendien nam de Sovjet-Unie al in 1974 het Spaanse onafhankelijke standpunt serieus, zoals blijkt uit een in de Sovjetpers gedaan verwijt aan de PCE, nl. dat deze partij „geen ons proletarisch internationalisme” meer vertegenwoordigt [27]. Ook nu de PCE legaal kan opereren blijft de partijleiding het standpunt inzake de pluriformiteit herhalen.

40. *Conclusie aangaande de PCE.* De PCE gaat van de drie Eurocommunistische partijen het verst

in haar stellingname tegen de centrale rol van het Sovjetcommunisme. Juist omdat de PCE zich nu voor het eerst uit de illegaliteit tot een „nieuwe” partij kan ontwikkelen is de kans groot dat het Eurocommunisme een hechte basis in de PCE krijgt, hetgeen als een belangrijke indicatie voor zelfstandigheid moet worden beschouwd.

Conclusie

41. Ten gunste van de werkelijke zelfstandigheid van de drie Eurocommunistische partijen spreken vele verklaringen en slechts enkele praktische politieke feiten. De PCI en PCE bereiken hierdoor een ruime en de PCF een geringe mate van oprechtheid in hun stellingname. Tegen de „eigen weg” en de zelfstandigheid spreken echter de onverminderd democratisch-centralistische partijstructuur en, als belangrijkste factor, dat deze partijen niet werkelijk met de Sovjet-Unie wensen te breken of zelfs een fundamentele discussie trachten aan te gaan maar integendeel zich juist op het marxisme blijven beroepen. Juist deze nog steeds bestaande relatie met de Sovjet-Unie overschaduwet het effect van alle andere democratiseringstendenties, waardoor nog niet kan worden gesproken van een wezenlijke zelfstandigheid van het Eurocommunisme, los van het Sovjetcommunisme. In hoeverre dat tevens blijkt uit het veiligheidsbeleid van de drie partijen wordt in een later hoofdstuk geanalyseerd.

KANSEN OP REGERINGSDEELNEMING VAN DE EUROCOMMUNISTEN

42. Geen van de huidige Eurocommunistische partijen is groot genoeg om zelfs ook maar een werkbare minderheidsregering te vormen. Wel geldt dat de omvang van de door deze partijen nastreefde coalities met niet-communisten van dien aard is dat dit reeds nu of op zeer korte termijn een meerderheid in de parlementen zou kunnen opleveren, hetgeen uiteraard consequenties voor de regeringssamenstelling in het vooruitzicht stelt. In ieder geval kan deze stelling worden betrokken op de PCI en de PCF. Bij de PCE is de situatie minder duidelijk, omdat de eerste vrije verkiezingen in Spanje, alleen al uit het oogpunt van 30 reële sterkte der politieke partijen hebben opgelejaar politieke onvrijheid, nog geen beeld van de verd. Toch is ook in Spanje regeringsdeelneming van communisten niet geheel ondenkbaar, vooral nu het democratiseringsproces in een stroomversnelling lijkt te zijn terechtgekomen en de Spaanse

communisten een grote greep op de zich organiserende arbeidersbewegingen schijnen te hebben. Over de kansen op regeringsdeelneming van de PCE zullen, gezien het vérgaand speculatieve karakter van een onderzoek, geen verdere uitspraken worden gedaan. Daar het Spaanse communisme echter zeer representatief is voor het Eurocommunisme, zal de Spaanse situatie voor zover relevant wel in de volgende hoofdstukken de nodige aandacht krijgen.

Italië

43. De jongste algemene verkiezingen van juni 1976 lieten voor de PCI een stijging van het stemmenpercentage zien van 7,3% boven de cijfers van 1972. Tegen de verwachting in werd de PCI met 34,4% niet de grootste partij, daar de christen-democraten zich konden handhaven op 38,7%. Om de PCI van verdere winst af te houden, trachtten de christen-democraten de eigen partij van de oudere gecorrumpeerde machthebbers te ontdoen om vervolgens een nieuw dynamisch elan te kunnen ontplooiën. Dat is tot heden slechts ten dele gelukt. De christen-democraten zijn nauwelijks verder in hun reorganisatie geslaagd dan een benoeming van de nieuwe partijsecretaris, Benigno Zaccagnini, wiens integriteit weliswaar boven verdenking staat maar die overigens al 64 jaar is. De christen-democratische minderheidsregering wordt slechts in leven gehouden door de informele steun van de communisten. In feite betekent dat een zeer beperkte regeerkracht van de christen-democraten. Zij hebben tot heden nog geen wending aan de bergafwaartse ontwikkeling van de economie kunnen geven. Indien de huidige toestand zich tot aan de volgende verkiezingen in dezelfde negatieve richting blijft ontwikkelen, moet worden aangenomen dat de christen-democratische partij zich niet meer op het huidige niveau zal kunnen handhaven. Een vlucht van kiezers naar het enige reële alternatief, de PCI, en vervolgens de overvleugeling van de christen-democraten door de PCI lijkt dan waarschijnlijk. Evenwel dreigt de situatie in Italië in een stroomversnelling te geraken en moeten de kansen op vier jaar christen-democratisch regeren minimaal worden geacht.

44. De christen-democratische regering is momenteel tot het besef gekomen dat de Italiaanse malaise alleen kan worden verbeterd indien de regeringsvoorstellen een bredere positieve steun genieten. Daarvoor is het noodzakelijk dat zoveel mogelijk partijen maar vooral de PCI zich op een regeringsprogramma met de christen-democraten

vastleggen. In 1977 zijn er reeds onderhandelingen in die richting gevoerd. De christen-democraten gaan echter (nog) niet zo ver dat de PCI regeringsverantwoordelijkheid krijgt toebedeeld. Voor de PCI is dat een groot dilemma omdat haar huidige houding van „gedogen” de achterban in steeds mindere mate bevredigt en reeds tot gewelddadige demonstraties heeft geleid: zij wenst dan ook wel degelijk de volle regeringsverantwoordelijkheid. Alle tekenen wijzen erop dat de positie van de christen-democraten steeds moeilijker wordt zodat een dergelijke ontwikkeling zich inderdaad op zeer korte termijn zou kunnen voltrekken (of mogelijk bij publikatie van deze studie reeds is voltrokken) [28]. De kansen op regeringsdeelneming van de PCI moeten derhalve reëel worden geacht.

Frankrijk

45. In de meest recente parlementsverkiezingen van 1973 behaalde de PCF 21,2% van de stemmen. Hoewel ook toen al het „Programme Commun” met de socialisten een feit was, blijkt deze coalitie pas de laatste jaren succes bij het electoraat te boeken. Bij de presidentsverkiezingen van 1974 naderden de „gauchisten”, met 49% van de stemmen, met minimaal verschil de „centrum-rechtsen” onder Giscard d’Estaing. Recente verkiezingen voor lagere overheidsorganen, zoals de gemeenteraden in maart 1977, geven een indicatie dat de linkse coalitie momenteel bij algemene verkiezingen en meerderheid van de stemmen zou kunnen opeisen. Van de 221 gemeenten boven de 30.000 inwoners worden nu 159 door socialisten of communisten bestuurd tegen voorheen 103. Uit deze regionale verkiezingen zijn geen nauwkeurige stemmenpercentages van de individuele partijen te destilleren. Wel is het een feit, dat in het linkse kamp de winst van de socialisten veel groter is dan die van de communisten. Veel van de kiezers die ditmaal voor het eerst links stemden, zouden in beginsel gaullisten of centrum-democraten zijn die slechts uit ontevredenheid met de huidige regering tot hun afwijkende stemgedrag kwamen [29]. Een continuering van de gesignaleerde ontwikkeling zal bij de in mei 1978 te houden parlementsverkiezingen ongetwijfeld tot een meerderheid van de linkse coalitie leiden hetgeen, gezien de nog tot 1981 durende regeerperiode van Giscard d’Estaing, een ernstige regeringscrisis onontkoombaar maakt. Toch is de situatie in Frankrijk wezenlijk ongelijk aan die in Italië. De Franse economie vertoont dezelfde malaise als waarmee

de overige Westelijke landen hebben te kampen, maar moet in beginsel gezond worden geacht. Ook de sociaal-economische structuren krijgen geen overmatige kritiek. Daar de Franse regering niet in staat moet worden geacht de internationaal verweven economische problematiek, ondanks energieke versoberingsprogramma's, nog voor de a.s. verkiezingen te overwinnen is het onwaarschijnlijk dat Giscard d'Estaing veel afvallige centrum-rechtse kiezers kan terugwinnen. Daar bovendien de niet-linkse partijen onderling verdeeld zijn, moet het vrijwel zeker worden geacht dat de linkse coalitie aanspraak op regeringsverantwoordelijkheid zal kunnen maken. Hoewel Giscard de bevoegdheid heeft de kiezers in verkiezingen opnieuw te laten spreken, lijkt het uitgesloten dat hij bij een overwinning van „links” het premierschap aan Mitterand zal kunnen onthouden.

46. Ondanks de diepgaande meningsverschillen tussen Mitterand en Marchais over de uitvoering van het „Programme Commun” zal Mitterand niet eraan kunnen ontkomen de communisten de facto regeringsverantwoordelijkheid aan te bieden. Daar de socialisten qua kiezersstemmen de grootste coalitiepartner vormen (de schattingen lopen op tot tweemaal de PCF-sterkte), zullen zij de meeste en belangrijkste ministerposten voor zich opeisen. Desondanks zullen de communisten dank zij hun reeds eerder gesignaleerde hechtere machtsbasis trachten, en mogelijk erin slagen, de socialisten in effectieve macht te evenaren of zelfs te overvleugelen.

Conclusie

47. Zowel voor de Italiaanse als de Franse communisten lijken de kansen reëel dat zij in 1978 regeringsverantwoordelijkheid zullen dragen. In beide gevallen zal het voorshands alleen gedeeltelijke en geen algehele regeringsverantwoordelijkheid betreffen. Wel is het aannemelijk dat de PCF in staat zal zijn meer van haar wensen in een regeringsprogramma verwezenlijkt te krijgen dan de PCI.

EUROCOMMUNISME EN DE VEILIGHEIDSPOLITIEK

48. Uit het vorenstaande is gebleken dat de Eurocommunisten in meer of mindere mate ook in de buitenlandse politiek afstand wensen te nemen van de Sovjet-Unie. Er kan echter pas sprake zijn van een werkelijk oprecht streven naar onafhankelijk-

heid indien dit streven ook implicaties heeft voor de door de Eurocommunisten te voeren veiligheidspolitiek. Dat nationale en of autonome communisten heden ten dage niet ontkomen aan het formuleren van een veiligheidspolitiek blijkt wel het meest uit het feit dat hun onafhankelijkheid zou kunnen worden doorbroken, zodra de Sovjet-Unie de „Brezjnevdoctrine” tot gelding brengt, een overweging, die reeds langere tijd de Joegoslaven tot een mild pro-NAVO-standpunt aanzet. In dit verband dient niet te worden vergeten dat het erkennen van deze doctrine vrijwel voor iedere communist moeilijkheden moet opleveren, omdat dit impliciet de Verenigde Staten een legitimatie zou kunnen verstrekken tot interventie in NAVO-lidstaten („omgekeerde Brezjnev-doctrine”). Het is dan ook deze implicatie die zelfs de Portugese communisten behoedt voor een directe afwijzing van de NAVO, maar geenszins een garantie betekent voor een consistent zelfstandig veiligheidsbeleid. Voor dat laatste zijn derhalve meer bewijzen nodig dan alleen vrees voor Amerikaanse interventie, nl. oprechte vrees voor Sovjetrussische politieke en militaire druk of zelfs agressie.

Italiaanse communisten

49. Na de Tweede Wereldoorlog maakte de PCI een periode door die werd gekenmerkt door een onvoorwaardelijke steun aan de Russische veiligheidspolitiek en een zich uitspreken voor slechting van de twee machtsblokken en voor de neutraliteit van Italië. Een neutraliteit, waarbij overigens de voorkeur voor een socialistische natie (de Sovjet-Unie) boven een „imperialistische” natie (de Verenigde Staten) geen twijfel leed. In 1971 verklaarde de PCI zich nog steeds gedeceideerd vóór terugtrekking van Italië uit de NAVO en voor vertrek van de NAVO uit Italië [30]. Het volgende jaar, op het 13e Partijcongres van de PCI, waren echter de eerste tekenen van nuancering over Italië's uitreden merkbaar. Steeds verder schoof de PCI op tot een verbaal pro-NAVO-standpunt, met als voorlopig hoogtepunt de verklaring van Berlinguer van 15 juni 1976 voor de Italiaanse televisie dat het NAVO-lidmaatschap van Italië een voorwaarde is voor het soort socialisme dat de PCI nastreeft [31], directe referentie aan de gevaren van de Brezjnevdoctrine. Sinds de voor de PCI zo gunstig verlopen jongste verkiezingen (in 1976) putten de PCI-leiders zich zelfs in toenemende mate uit in positieve bewoordingen aan het adres van de Verenigde Staten en is de verwijdering van Amerikaanse troepen uit Italië

geen voorwaarde meer van de PCI-politiek. Deze wezenlijke verschuiving vindt primair een verklaring in de opvattingen van de PCI inzake détente.

50. *Détente*. Basis van de veiligheidspolitiek van de PCI is het actief stimuleren van de détentepolitiek, die evenzeer als in 1971 moet leiden tot het verdwijnen van de huidige twee militaire machtsblokken. Deze opvatting wordt gerationaliseerd door de ervaring dat in Koude-Oorlogomstandigheden, zoals in de jaren vijftig, een Westerse communistische partij niet ontkomt aan verdachtmakingen van subordinatie aan en collaboratie met de Sovjet-Unie. Juist dank zij détente kon het Eurocommunisme zich langzamerhand profileren en klaarblijkelijk in de publieke opinie terrein winnen. In geval de twee blokken zouden blijven bestaan of, erger, de wederzijdse verschillen zich opnieuw zouden toespitsen, ontkomen de Eurocommunisten niet aan een openlijke keuze; zeker niet indien zij in formeel NAVO-getrouwe regeringen zijn vertegenwoordigd. Toen de kansen op regeringsdeelneming nog gering waren, kon de PCI overeenkomstig haar ongetwijfeld diepere gevoelens zich openlijk tegen de NAVO uitspreken. Nu deze kansen steeds meer stijgen en de PCI zelfs al een niet-officiële regeringsverantwoordelijkheid met de christen-democraten deelt („gedogen”), durft de PCI deze anti-NAVO keuze niet meer te maken en stemt zij openlijk voor handhaving van de status quo. Eerder is gesteld dat de PCI de uiteindelijke consequentie van autonomie — een breuk met de politiek van de CPSU — niet trekt (zie pt 29). Tegelijkertijd zal de PCI echter de mening zijn toegedaan dat haar belangrijkste rivaal, de Christen-democratische partij, zich slechts met Westerse (EEG, NAVO) maar in het bijzonder dank zij Amerikaanse steun kan handhaven. Er behoeft dan ook geen twijfel aan te bestaan dat de PCI slechts om tactische redenen een pro-NAVO-standpunt inneemt, hetgeen echter niet betekent dat de PCI als regeringspartij direct tot landsverraderlijke activiteiten zal overgaan. Immers, de tactische redenen hebben evenzeer een functie tegen de Sovjetpretentie, hegemoniale communistische partij te zijn. Het standpunt van de PCI vereist het laveren tussen twee posities waaruit zij nog geen keuze wenst te maken.

51. *Machtsevenwicht*. Sergio Segre, het invloedrijke hoofd van de Internationale Afdeling van de PCI, baseert het huidige PCI-standpunt op een analyse van de internationale situatie, die naast het bestaan van détente de erkenning van het actuele machtsevenwicht veronderstelt [32]. Dit machtsevenwicht schept de voorwaarde voor

détente maar is tevens labiel. Het eenzijdig terugtrekken van Italië uit de NAVO zou het machts-evenwicht verstoren zodat de voortgang van détente in gevaar komt, hetgeen op zijn beurt de garanties voor autonomie van de PCI ondermijnt. Wel stelt Segre dat de NAVO zich dient te veranderen en een strikt defensieve organisatie behoort te zijn; implicerend dat dit nog niet het geval is en dat voor de Sovjet-Unie de NAVO-dreiging alleszins reëel is. Wat dit dilemma voor de PCI oplevert, blijkt wel uit een interview met een van de andere buitenlandsspecialisten van de PCI, Gian Paietta, over het eventueel falen van détente. Indien dat tot oorlog zou leiden hoopt Paietta dat Italië erbuiten zou kunnen blijven; significanter blijkt echter het antwoord op de vraag wat Italië zou moeten doen indien het WP de aanval opent en zich in het bijzonder op Italië richt. Paietta wijst die veronderstelling af en stelt dat de situatie daartoe geen aanleiding geeft [33]. Paietta weigert klaarblijkelijk de Sovjet-Unie als zelfs maar een potentiële dreiging te zien, hetgeen in tegenspraak is met de uitspraak van Berlinguer inzake de NAVO als beschermer van het Italiaanse socialisme (zie pt 49). Dat alles wijst erop dat het pro-NAVO-standpunt nog geen fundamentele basis binnen de PCI heeft. Wel geven de communisten richting aan het denken over de toekomstige te voeren veiligheidspolitiek.

52. *Zelfstandig West-Europa*. De garantie voor een verdergaand continueren van détente, en daardoor de vrede, ziet de PCI in een toenemende zelfstandigheid van West-Europa. West-Europa dient zijn relaties tot de beide supermogendheden te herzien, hetgeen in eerste instantie erop neerkomt een verenigd West-Europa los te maken van de Verenigde Staten. Immers, ondanks hun toegenomen vriendelijkheden beschouwen de Italiaanse communisten de Verenigde Staten nog steeds als kwalijke imperialisten. De gewenste zelfstandigheid van de Oosteuropese staten, los van de Sovjet-Unie, zou ten slotte tot een Europees veiligheidssysteem moeten kunnen leiden. De eerste fase van een zelfstandig West-Europa betekent evenwel geenszins de keuze voor een defensie-associatie. Tot voor kort wezen de communisten iedere delegatie van bevoegdheden naar supranationale organen resoluut af. Dit standpunt lijkt nu te zijn verlaten, zoals blijkt uit hun acceptatie van de EEG, hetgeen overigens gepaard gaat met een enthousiasme dat niet uitstijgt boven dat voor de NAVO. Sinds deze ommezwaai legt de PCI echter een duidelijk verband tussen zelfstandigheid van West-Europa en de EEG; juist door

de EEG zou West-Europa uitdrukking kunnen geven aan zijn economische onafhankelijkheid [34]. Getrouw aan het marxistische primaat van de materiële (economische) interdependenties tussen mensen onderling is dit een punt van levensbelang voor communisten. De uiteindelijke doelstelling van de PCI, een zelfstandig en gedemilitariseerd Europa, komt veel overeen met de motieven die de Sovjet-Unie ertoe bewogen een Europese veiligheidsconferentie (CESV) te willen. De oorspronkelijke terughoudendheid van de NAVO-staten was verklaarbaar omdat de Sovjetvoorstellen in feite uitzicht boden op de Sovjethegemonie over geheel Europa, als gevolg van de geëiste verwijdering van Amerikaanse troepen uit dit continent. Dat de PCI haar bezwaren tegen de Amerikaanse aanwezigheid in Europa heeft laten varen is nauwelijks opzienbarend. Deze stellingname volgt evenwel niet alleen uit de analyse van de détente-politiek, zij komt vrijwel overeen met het reeds eerder gesignaleerde Sovjetstandpunt, dat de Sovjet-Unie op korte termijn niet is gebaat bij terugtrekking van de Amerikaanse troepen uit Europa daar dat mogelijk zou kunnen leiden tot een niet gewenste Europese defensieassociatie (zie pt 10). Toch is de keuze van de PCI ten gunste van de NAVO en later een zelfstandig West-Europa meer dan een projectie van Sovjetbelangen; ten slotte biedt deze keuze de Italiaanse communisten de oprecht gewenste speelruimte ten opzichte van Moskou.

53. *Inzet in de NAVO.* Zoals gesteld, is het PCI-beleid gebaseerd op een geleidelijk terugdringen van de NAVO en de Amerikaanse aanwezigheid in Italië en Europa. Slechts bij een dergelijk niet-provocerend beleid lijkt het politieke klimaat voor de versterking van de PCI het gunstigste. Daaruit volgt echter dat de NAVO-politiek van de PCI zeker niet door veel enthousiasme zal worden gekenmerkt. Deze politiek zal kunnen variëren van het handhaven van de status quo tot het doorvoeren van geleidelijke vermindering van de NAVO-verplichtingen, hetgeen een voortschrijdende aantasting van de inzet van Italië in de NAVO zal betekenen.

54. *Conclusie aangaande de PCI.* De bekering van de PCI tot een pro-NAVO-standpunt moet oprecht worden geacht, omdat zulks op korte en misschien zelfs middellange termijn het PCI-belang het beste ondersteunt. Aangezien de PCI echter geen belang heeft bij een krachtige NAVO lijkt een ernstig pessimisme met betrekking tot de kwaliteit van het pro-Westerse veiligheidsbeleid ons alleszins gewettigd.

Franse communisten

55. De ontwikkeling van het PCF-standpunt over de NAVO wijkt in belangrijke mate af van het Italiaanse voorbeeld. De belangrijkste reden is ongetwijfeld dat president De Gaulle Frankrijk al aan de militaire integratie binnen de NAVO had onttrokken. Zo kon een belangrijk strijdpunt van de PCF juist door haar felste tegenstanders als winst worden binnengehaald. Anderzijds kampt de PCF bij voortdurend met de al eerder gesignaleerde wil van de Sovjetleiders, goede vriendschapsbanden met de Franse presidenten te onderhouden ten koste van de PCF. Toch bleef het officiële Franse NAVO-standpunt kritiek oogsten van de PCF; het uittreden ging immers niet ver genoeg. Lange tijd volgde de PCF op veiligheidsgebied een min of meer harde anti-NAVO- en anti-VS-politiek. Dat sinds De Gaulle een uitgesproken nationalistische politiek veel kiezers trekt, is de leiding van de PCF niet ontgaan. In het afgelopen jaar werd dat opnieuw duidelijk toen de PCF zich heftig keerde tegen de vernieuwde Franse militaire strategie. Deze strategie geeft nu weer een onduidelijke oriëntatie aan de verdediging tegen een dreiging uit het Oosten (de Sovjet-Unie) en lijkt in overeenstemming met de NAVO-strategie van de „flexibility in response”. Volgens de PCF móét dat wel een graduele terugkeer van Frankrijk in de militaire NAVO-structuur impliceren. Een heroriëntering, die sinds lang ook weer enige Sovjetkritiek op de Franse regering tot gevolg had [35].

56. Formeel is de stellingname van de PCF inzake het veiligheidsbeleid het resultaat van een compromis met de socialistische coalitiepartner. Het socialistische standpunt vergt bij voorkeur een gelijktijdige opheffing van WP en NAVO, maar zolang dat niet is geschied dient Frankrijk zich niet verder uit de NAVO terug te trekken. Het „Programme Commun” vertolkt dit standpunt echter in zeer vage bewoordingen en legt de PCF nauwelijks enige expliciete NAVO-verplichtingen op indien zij aan de regering zou komen. In een in 1972 verschenen boek van Georges Marchais spreekt hij zelfs nog van de Amerikaanse dreiging en de Russische oprechtheid [36]. Sinds haar bekering tot het Eurocommunisme acht de PCF het evenwel noodzakelijk niet meer de vroegere felle anti-Atlantische standpunten te herhalen. Op het Europese Congres van communistische partijen in Oost-Berlijn in 1976 sprak Marchais zich zelfs openlijk uit in de zin van het „Programme Commun”, met de expliciete toevoeging voorshands het

lidmaatschap van de Westelijke Alliantie te zullen blijven respecteren. In januari 1977 werd dit standpunt herhaald door het zeer invloedrijke Hoofd Buitenland van de PCF, Jean Kanapa [37]. Overeenkomstig het gestelde over de PCI moet worden aangenomen dat een dergelijke pro-NAVO-houding de PCF meer ruimte biedt om haar autonomie tegenover Moskou te belijden, al is deze autonomie dan ook in belangrijke mate uit opportunistische voortgekomen.

57. *Defensiebereidheid.* Een belangrijke kentering van de PCF inzake het veiligheidsbeleid is de formele acceptatie van de „force de frappe nucleaire” sinds medio mei 1977 [38]. Tot voor kort (mei 1976) had de PCF zich altijd uiterst fel tegen de Franse kernmacht opgesteld. De acceptatie, die overigens werd voorafgegaan door een soortgelijke beslissing van de socialisten van Mitterand, getuigt van de politieke reuzezwaaien waarvan communisten klaarblijkelijk het monopolie bezitten, maar moet niet alleen uit opportunistische electorale overwegingen worden gezien. Juist door de relatieve onafhankelijkheid van de Franse militaire macht kan de PCF, sterker dan de PCI, een autonome positie van een denkbare „communistische” Franse regering opeisen. De „force de frappe” past daarin uiteraard wonderwel. De eerder geciteerde Jean Kanapa stelt zelfs dat een regering met communisten Frankrijks veiligheid zal garanderen door een „up to date” defensiepolitiek die gebruik maakt van alle ter beschikking staande middelen, echter onder afwijzing van een integratie in de NAVO. In tegenstelling tot de PCI lijkt de PCF inderdaad een redelijk sterke nationale defensie na te streven. Een defensie echter „à tous azimuts”, die de PCF evenals het vroegere gaullistische Frankrijk meer moet opleveren in zijn onafhankelijkheid van de Verenigde Staten dan als afschrikking van de niet-erkende Sovjettreiging.

58. De veiligheidspolitiek van de PCF vereist dat Frankrijk zich aansluit bij de Amerikaans-Russische besprekingen inzake wapenbeheersing en troepenreductie. Een van de diepere achtergronden waarom Frankrijk niet deelneemt aan de MBFR-besprekingen is, dat dit tot een ongewenste terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Europa zou kunnen leiden. Een standpunt dat zeker niet, zelfs niet stilzwijgend zoals bij de PCI, door de PCF wordt gedeeld. Ten slotte zou Frankrijk met de Sovjet-Unie en de overige WP-landen een non-agressiepact moeten sluiten. De Franse communisten wijzen evenals hun Italiaanse soortgenoten een Westeuropese defensieassociatie af; evenals alle andere denkbare organen met

supranationale bevoegdheden (zo wordt de EEG wel geaccepteerd als bemiddelaar, maar niet als autoriteit). De houding van de socialistische coalitiepartners op het punt van de veiligheidspolitiek ligt tussen die van de huidige Franse regering en die van de communisten in. Zoals reeds betoogd (pt 34) is het niet aannemelijk dat de socialisten zich in een toekomstige regering als zeer krachtig controleorgaan van excessieve communistische ideeën zullen kunnen opwerpen. Zeker bij de veiligheidspolitiek zal de PCF, gebruikmakende van de gaullistische nationalistische traditie, haar eigen ideeën in belangrijke mate kunnen uitvoeren.

59. *Conclusie aangaande de PCF.* De veiligheidspolitiek van de PCF vereist sinds kort een meer dan symbolische nationale defensie, die zou moeten beschikken over alle middelen, met inbegrip van de „force de frappe”. De feitelijke ontkenning van de dreiging uit het Oostblok, de afstandelijke houding tegenover de Verenigde Staten en de weinig overtuigende pro-NAVO-houding van de socialisten maken onder een linkse regering de inzet van Franse strijdkrachten ten gunste van de NAVO zeer onwaarschijnlijk.

Spaanse communisten

60. Het is niet verwonderlijk dat de pas sinds kort in Spanje gelegitimeerde PCE zich nog nauwelijks de luxe kan veroorloven een veiligheidsbeleid te voeren. De door de PCE gewenste onafhankelijkheid van Moskou roept evenwel vragen inzake het veiligheidsbeleid op, die zij overigens de laatste tijd probeert te beantwoorden. Bij voorkeur zou de PCE, overeenkomstig de PCI en PCF, de eigen natie neutraal zien. De Spaanse communisten hebben alleen al door hun geografische positie het minst te vrezen van de Brezjnevdctrine en kunnen daardoor het consequentst voor neutraliteit opteren. Daarentegen onderkent ook de PCE de realiteit van het huidige mondiale machtsevenwicht. Daar de partij bovendien een brede coalitie met zelfs pro-Amerikaanse Spaanse partijen nastreeft, is besloten de aanwezigheid van de Amerikaanse bases in Spanje onder de huidige omstandigheden te accepteren [39]. Inzake Spanjes eventuele toetreden tot de NAVO neemt de PCE-leider Santiago Carillo een afwijzend standpunt in, met dien verstande dat hij zich, overeenkomstig het beleden „geloof in pluralisme”, zal neerleggen bij een relevante uitspraak van de meerderheid van de Spaanse bevolking. Het PCE-standpunt betekent dat, indien zij zelf de meerderheid zou verwerven (nog niet denkbaar) en de macht zou

hebben, Spanje niet tot de NAVO zou toetreden en het Spaanse veiligheidsbeleid dus geen bijdrage in de Westelijke verdediging zou opleveren. De realiteit is evenwel dat de geringe vertegenwoordiging van de PCE in een eventuele toekomstige Spaanse regering niet werkelijk afbreuk zal kunnen doen aan een pro-Amerikaanse en pro-NAVO-houding die door de overige regeringspartijen zou kunnen worden gemanifesteerd. Een vergelijking met de Portugese situatie gaat mank, omdat de „kleine” Portugese CP juist door haar pro-Moskou-standpunt een onevenredig grote macht en autoriteit kan uitoefenen.

Conclusie

61. De Italiaanse en Spaanse communisten hebben in principe geen belang bij een krachtig veiligheidsbeleid, al moet de NAVO tegenover de PCI voorlopig een minimum aan geloofwaardigheid behouden. De PCF lijkt een krachtigere veiligheidspolitiek voor te staan, maar zal nauwelijks een functie ten gunste van de Westelijke alliantie gaan vervullen. In het algemeen geldt dat het Eurocommunisme zelfs in het optimale (Italiaanse) geval slechts om tactische redenen tot een pro-NAVO-standpunt motiveert, maar dat dit geenszins voortkomt uit de fundamentele vrees voor Sovjetagressie tegen de gehele Westerse alliantie.

DE NAVO EN HET EUROCOMMUNISME

62. Naar aanleiding van de feitelijke regeringsdeelneming van de communisten in Portugal in 1974/75 waren de overige NAVO-lidstaten verplicht hun gedachten over deze situatie te formuleren. Verbazend genoeg resulteerde dat nauwelijks in scherpe veroordelingen; waarschijnlijk om te voorkomen dat de toestand zich in een voor de NAVO nog ongunstiger situatie zou uitkristalliseren. Mede door de Amerikaanse en Westeuropese steun aan de gematigde Portugese politieke stromingen werd een communistische machtsovername voorkomen. Er zijn zelfs aanwijzingen dat het terughoudende optreden van de Verenigde Staten voortkwam uit de idee dat een eventueel communistisch Portugal profijt zou afwerpen als een „vaccinatie” van West-Europa tegen het verder opdringen van de lokale communisten. Tegen deze terughoudendheid steken de felle Amerikaanse reacties op een mogelijke regeringsdeelneming van communisten in Italië en Frankrijk schril af. Het is

echter evident dat het verschil in reactie in zeer belangrijke mate wordt gemotiveerd door het verschil in de strategische waarde van de betrokken NAVO-lidstaten. Overigens reageerden ook Westeuropese regeringsleiders wezenlijk anders op de ontwikkelingen van het Eurocommunisme in Italië en Frankrijk.

Amerikaanse reacties

63. Op de berucht geworden briefing van Kissinger en zijn assistent Sonnenfeldt aan Amerikaanse ambassadeurs te Londen (dec. 1975) werd het Amerikaanse standpunt over het Eurocommunisme voor het eerst expliciet geformuleerd. Tot de Italiaanse verkiezingen van juni 1976 werd dat standpunt bij voortdurend door Amerikaanse politici herhaald. In het bijzonder door president Ford, Kissinger en SACEUR, generaal Haig. Pas na deze verkiezingen, toen de grootste dreiging leek te zijn weggeëbd, nuanceerden de Amerikanen hun standpunt.

64. In beginsel komt het Amerikaanse standpunt erop neer dat de Westelijke alliantie primair is opgericht, en ook nu nog bestaat, ter neutralisering van de communistische dreiging uit Oost-Europa en vooral uit de Sovjet-Unie. Kissinger noemde de overheersing van communistische partijen in West-Europa dan ook onacceptabel hetgeen hem vooral in de betrokken landen, als ongewenste inmenging in binnenlandse aangelegenheden, ernstig werd kwalijk genomen. In latere toelichtingen verklaarde Kissinger dat het ondenkbaar zou zijn dat de Verenigde Staten hun troepen in West-Europa zouden laten in geval de communisten in belangrijke mate regeringsverantwoordelijkheid in NAVO-lidstaten zouden verkrijgen. President Ford steunde Kissinger zonder voorbehoud, terwijl generaal Haig zelfs sprak over het mogelijk uiteenvallen van de NAVO [40]. Uiteraard waren de Amerikaanse uitspraken enigszins gechargeerd vanwege het belang van de Italiaanse verkiezingen; voor het grootste deel waren zij evenwel een juiste weerspiegeling van de Amerikaanse gevoelens: in de Verenigde Staten roept het begrip communisme tenslotte altijd veel meer emotionele afkeer op (the Reds!) dan in West-Europa. Belangrijker is evenwel de constatering dat de Amerikaanse presentie in West-Europa niet alleen is ingegeven door altruïsme, maar zeker ook voortkomt uit eigenbelang.

65. Ondanks de felheid van de Amerikaanse reacties bleven zij toch voornamelijk tot retoriek beperkt. Zelfs van communistische zijde zijn de ge-

bruikelijke beschuldigingen over financiële manipulaties en/of andere subversieve activiteiten (CIA) achterwege gebleven. Dat duidt erop dat ook de Amerikanen beseffen dat geld voor de in veler ogen gecorrumpeerde christen-democratische voormannen geen oplossing biedt maar, belangrijker nog, dat de Eurocommunisten van een andere kwaliteit zijn dan de Sovjetcommunisten. Zeer duidelijk vertolkte Kissinger dan ook het onontkoombare complementaire effect van het Eurocommunisme dat juist de Sovjet-Unie met diepe zorg vervult, want zoals verderop zal worden besproken lijkt het Eurocommunisme een wig in de Sovjethegemonie over Oost-Europa te drijven. Hoewel deze, de Sovjets tegenwerkende, kracht van het Eurocommunisme dus zeer wel door Kissinger werd begrepen meent hij toch dat het uiteindelijk de Sovjets meer oplevert dan het Westen [41]. Kissinger wijst daarbij op de situatie van Frankrijk ten tijde van De Gaulle: hoe lastig De Gaulle ook voor de NAVO was, in laatste instantie werd niet getwijfeld aan de Franse solidariteit met het Westen. Bij het Eurocommunisme resulteert de analyse echter in een nadelig saldo voor de NAVO. Sinds medio 1976 en het optreden van de regering Carter is de felle Amerikaanse houding enigszins afgezwakt. Uitgangspunt is ongetwijfeld de contraproductieve werking van „harde” uitspraken en de omstandigheid dat de Italiaanse christen-democraten zich in de verkiezingen onverwachts toch nog konden handhaven.

66. De positievere Amerikaanse opstelling richt zich vooral op het stimuleren van de economische steun aan Italië. De Verenigde Staten steunen voornamelijk door het vergemakkelijken van leningen van het IMF. Wel geldt als voorwaarde dat Italië zich moet verplichten strenge economische maatregelen te treffen. Deze maatregelen zijn de PCI en haar achterban in toenemende mate onwelgevallig maar zijn, dank zij het huidige proces van door de PCI gedogen van de christen-democratische minderheidsregering, nauwelijks af te wijzen. Ook op veiligheidsgebied verzwakken de Amerikanen hun standpunt: regeringsdeelneming van (Euro)communisten is niet langer onacceptabel maar in sterke mate ongewenst [42]. In november 1976 was het nog onmogelijk dat Italiaanse en Franse communistische defensievertegenwoordigers van de Westeuropese Unie (WEU) toestemming kregen in de Verenigde Staten vitale militaire objecten te bezoeken; deze toestemming is er nu wél. Tegenover de overige als Eurocommunistisch gekwalificeerde Westeuropese partijen is de Amerikaanse houding in beginsel identiek, al

geldt dat het vooral de Italiaanse situatie was die de kenmerkende Amerikaanse reacties uitlokte. Bovendien maakt de historische situatie in Frankrijk Amerikaanse bemoeienis altijd al veel problematischer en nemen de Amerikanen dan ook formeel een afwachtende houding aan. Tegenover de nieuwe, mildere Amerikaanse mening over het Eurocommunisme staat echter de waarschuwing van de parlementaire Assemblee van de NAVO tegen het steeds meer opdringende Italiaanse communisme, zoals gedaan tijdens de in maart 1977 gehouden bijeenkomst te Williamsburg in de Verenigde Staten [43]. De meeste socialistische afgevaardigden, waaronder de Nederlander Dankert, wezen de NAVO-resolutie af, daarmee een belangrijke stroming in West-Europa symboliserende.

Westeuropese reacties

67. De houding van de meeste Westeuropese politici inzake het Eurocommunisme is er een van berusting en acceptatie. Uiteraard verzetten de Italiaanse christen-democraten en de Franse centrum- en rechtse politici zich fel tegen de voor hen gevaarlijke rivalen. Giscard d'Estaing wenst zelfs de term Eurocommunisme niet te accepteren; hij spreekt van Italiaans communisme. Toch spraken zowel de Italiaanse als de Franse regering zich uit tegen Kissingers eerdergenoemde uitspraken, al is het duidelijk dat zij nauwelijks anders konden, op straffe van het uitlokken van de beschuldiging zich te onderwerpen aan de Amerikaanse politiek.

68. Van de overige uitspraken van Westeuropese leiders over het Eurocommunisme trokken die van Bondskanselier Schmidt de meeste aandacht. Schmidt sprak evenwel geenszins het „onacceptabel” uit over het meeregeren van communisten. Met een verwijzing naar de recente geschiedenis in Portugal en IJsland stelde hij zelfs dat de NAVO elastisch genoeg is om een dergelijke situatie te absorberen [44]. De controverse die Schmidt opriep vloeide echter voort uit zijn verklaring dat bij het meeregeren van (Euro)communisten West-Duitsland en de EEG de economische betrekkingen met Italië zouden moeten herzien. Overeenkomstig Kissingers verklaring leidde deze formulering tot felle protesten van de Italianen (van communisten tot christen-democraten), waarna Schmidt zijn uitspraken trachtte te nuanceren. Nadien is ook West-Duitsland samen met de overige Westeuropese NAVO-lidstaten tot het inzicht geraakt dat juist het tegen-deel — het steunen van de Italiaanse economie —

de Eurocommunisten het beste de wind uit de zeilen kan nemen. Afgezien van Mitterand heeft geen van de Westeuropese sociaal-democratische leiders zich uitgesproken voor samenwerking met communisten in eigen land (ook Pietro Nenni van de Italiaanse socialistische partij (PSI) niet). Zij erkennen echter de feitelijke situatie in Italië en Frankrijk en zien geen redenen bij een eventuele communistische regeringsdeelneming het NAVO-lidmaatschap van deze landen af te wijzen. De meer „rechtse” politieke stromingen in West-Europa nemen in dit opzicht een afstandelijker houding aan, nochtans geldt voor de totale politieke beoordeling de eerder genoemde passieve opstelling. Dat alles betekent dat de Amerikanen al dan niet gewild voor het Eurocommunisme een belangrijker factor van invloed zijn dan de West-europeanen.

Strategische consequenties

69. *Beperkt NAVO-lidmaatschap.* Ongeacht de graad van welwillendheid van NAVO-partners tegenover het Eurocommunisme, zal een de facto optreden van Eurocommunistische ministers gevolgen voor de NAVO gaan hebben. Zelfs al zouden hen de departementen van defensie en buitenlandse zaken worden onthouden, dan nog lijkt het niet te vermijden dat zij zullen delen in geheim geclassificeerd „sensitive” NAVO-materiaal. Het lijkt weinig twijfel dat de overige NAVO-lidstaten vooral op instigatie van de Verenigde Staten zullen trachten de Eurocommunistische regeringen dergelijke informatie te onthouden, zoals dat ook gebeurde ten tijde van de Portugese „revolutie”. Dat zou betekenen dat de Eurocommunistisch geregeerde landen een beperkt NAVO-lidmaatschap gaan bekleden, nog afgezien van de te verwachten initiatieven van deze landen om hun NAVO-inspanning drastisch te verminderen.

70. *Desintegratie van de Zuidflank.* In mei 1975 sprak president Ford over de noodzaak dat de NAVO gebaseerd diende te blijven op de onvoorwaardelijke deelneming van de lidstaten [45]. Het is evenwel duidelijk dat ook toen al een belangrijk aantal staten wel degelijk als beperkte leden kon worden gekwalificeerd. In het bijzonder betreft dat Frankrijk en Griekenland, in mindere mate Turkije en — gezien de afwijzing van de legering van NAVO-troepen en opslag van kernwapens op hun grondgebied — tevens Noorwegen en Denemarken. Indien aan deze opsomming Italië,

Portugal en een nóg afzijdiger Frankrijk zouden moeten worden toegevoegd, rest er zeer weinig van de oorspronkelijke defensieve kracht en eenheid van de NAVO. Als grootste bedreiging moet voorshands een mogelijk beperkt NAVO-lidmaatschap van Italië worden aangemerkt. In dat geval treedt een essentiële verzwakking op van de toch al weinig hechte Zuidflank, hetgeen een directe aanmoediging zou betekenen voor de pro-Sovjetkrachten in het na Tito aanbreekende tijdperk in Joegoslavië. Op zijn beurt zou een aan Moskou onderworpen Joegoslavië, of zelfs een beperkt zelfstandig Joegoslavië, de ontwikkelingen in Italië ernstig beïnvloeden, waardoor Zuid-Europa de belangrijkste bron van spanningen tussen NAVO en WP zou kunnen worden. Daar staat tegenover dat de eventuele intrede van Spanje in de NAVO een nieuwe impuls voor de defensie van de Zuidflank zou kunnen betekenen. De positie van de Eurocommunisten in Spanje en hun relatie met de NAVO zijn, zoals uit het voorgaande blijkt, echter te onzeker om in het kader van deze studie nog verder te worden gekoppeld aan de geloofwaardigheid van de NAVO. In de Verenigde Staten en in de NAVO-Assemblee wordt deze discussie over de Zuidflank reeds gevoerd; bij de Westeuropese politieke leiding heeft het er alle schijn van dat deze cruciale strategische problematiek opzij wordt geschoven.

Conclusie

71. In het algemeen gaan de Westeuropeanen nog voorbij aan het correcte Amerikaanse standpunt dat de NAVO bij intrede van Eurocommunisten in de regeringen van lidstaten weliswaar niet uit elkaar zal vallen, maar toch wel ingrijpend zal (moeten) veranderen. De potentiële verzwakking van de NAVO, in het bijzonder aan de Zuidflank, en het daaruit volgende lokale vacuüm in het machtsevenwicht zal tot belangrijke internationale spanningen kunnen leiden. Uiteraard wordt dat perspectief gedomineerd door de Sovjetopvattingen over de effecten van het Eurocommunisme.

SOVJETPERCEPTIE VAN HET EUROCOMMUNISME

72. De Sovjetopvattingen over het Eurocommunisme vertonen een duidelijk dualisme en twijfel over de te volgen koers. Enerzijds zijn de Sovjetleiders ten zeerste verheugd over de winst

die het communisme op het kapitalisme boekt, maar anderzijds gefrustreerd voor zover dat nieuwe soort communisme de Sovjethegemonie aantast en zou kunnen leiden tot een nieuw schisma in de internationale communistische beweging. Dit schema is bovendien veel gevaarlijker dan de voorgaande. Eerdere afvalligen, zoals China, Joegoslavië, Albanië en Roemenië, betwisten slechts de hegemonie van de Sovjet-Unie en de juiste interpretatie van het marxisme-leninisme; de Eurocommunisten kunnen in de ogen van de Sovjets echter nauwelijks meer iets gemeen hebben met die leer.

Leninistische misleidingstactiek

73. Zoals Sovjetleiders begrippen als vreedzame coëxistentie en détente niet anders zien dan als een tactiek waarmee de strategie van de verspreiding van het wereldcommunisme beter kan worden gerealiseerd, zo zou het coëxisteren van Westeuropese communistische partijen met de kapitalistische krachten als een acceptabele ontwikkelingsfase kunnen worden beschouwd. Het is tenslotte juist Lenin geweest die aan het marxisme de tactiek van de misleiding heeft toegevoegd. De Sovjetleiders hebben deze tactiek veelvuldig zelf toegepast; het opzienbarende was in dat verband het non-agressiepact dat Stalin in 1939 met Hitler tot stand bracht. In feite is iedere tactiek van communistische partijen gewettigd indien zij de vestiging van de socialistische staat dichterbij brengt. Voor zover de Eurocommunisten marxisten blijven, zou dus ook het Eurocommunisme gelegitimeerd zijn. Eerder is reeds gesteld dat Eurocommunisten zich zelf onverminderd marxisten achten (zie pt 41) al wijzen zij dan de Sovjetinterpretatie van het marxisme af zoals die tot uiting komt in de dictatuur van het proletariaat en het proletarisch internationalisme. Tevens staat de Sovjetrusische „raison d'état” niet langer model voor de te voeren politiek van de Eurocommunistische partijen. Desondanks zullen de Sovjets het positief waarderen dat het Eurocommunisme een steeds groter deel van de mensheid onder een in ieder geval nominaal communistisch vaandel brengt en dat deze beweging door de Westelijke wereld als een reële bedreiging wordt beschouwd. Echter ook in andere opzichten leent het marxisme-leninisme zich voor het rechtvaardigen van de opvattingen van Eurocommunisten. Een vooraanstaande Sovjetspecialist inzake Italië, Dorofejev, stelt dat het beloven van politieke

pluriformiteit en burgerlijke vrijheden, zoals de PCI dat doet, acceptabel is omdat het proletariaat in werkelijkheid vrijheid toch anders interpreteert dan de bourgeoispartijen, nl. overeenkomstig de lijnen van het democratisch centralisme [46]. In het algemeen zijn dergelijke „positieve” Sovjetreacties evenwel een uitzondering. De geschiedenis toont aan dat, wanneer het werkelijk erop aan komt, misleidingstactieken alleen mogen worden gehanteerd door de CPSU. Dat duidt erop dat de Sovjets vrezen dat de Eurocommunisten inderdaad oprecht politieke pluriformiteit beogen, waardoor de Sovjethegemonie aan de fundamenteën zou kunnen worden ondergraven.

Aantasting van de Sovjet-hegemonie

74. De kritiek van Westelijke staten op de Sovjet-Unie naar aanleiding van het neerslaan van de Praagse revolutie van 1968 kon nog, als zijnde in overeenstemming met het anti-communisme van de kapitalisten, als irrelevant worden afgedaan. De kritiek van de Westeuropese communistische partijen konden de Sovjets echter veel moeilijker als anti-communisme betitelen daar deze partijen toentertijd nog als onverdacht Moskoutrouw golden. In feite zou men in dit geval moeten spreken van anti-sovjetisme maar volgens de Sovjetopvattingen kunnen de begrippen „anti-sovjetisme” en „anti-communisme” niet los van elkaar worden gezien: het een impliceert het ander (zie ook pt 19); een opvatting, die ook nu nog steeds wordt gehuldigd. Dat blijkt uit toespraken van hoge Oosteuropese partijfunctionarissen zoals gedaan tijdens de ideologieconferenties van mei 1976 in Tihany, Hongarije en december 1976 in Sofia, Bulgarije, waarvan vrijwel zeker kan worden aangenomen dat die standpunten moeten worden beschouwd als door de Sovjet-Unie gesanctioneerde kritiek op het Eurocommunisme [47]. Duidelijk komen de Sovjetbedenkingen over het Eurocommunisme naar voren in een artikel van Konstantin Zaradov (een belangrijke Russische partijtheoreticus) in de Prawdva van 6 augustus 1975 [48]. Daarin worden opportunistische opvattingen veroordeeld die stellen dat alleen een nationaal referendum (algemene verkiezingen) de wil van de meerderheid kan uitdrukken. Een meerderheid, zo schrijft de Prawdva, is geen rekenkundige maar een politieke conceptie die behalve uit verkiezingen voortkomt uit de directe revolutionaire activiteiten van de massa. Dit

artikel verkreeg binnen de communistische wereld zeer veel aandacht en leverde de auteur zelfs de persoonlijke felicitaties van Brezjnev op. Zowel de PCI als de PCF kritiseerden echter de strekking van het artikel en daarmee indirect de Sovjetleiding.

75. Veel eerder echter al trachtte de Sovjet-Unie de naar autonomie afglijdende communisten in het gareel te krijgen. In 1969, na de Praagse episode, gelukte het de Sovjets op de inderhaast bijeengeroepen Wereldconferentie van communistische partijen nog in belangrijke mate hun hegemonie bevestigd te krijgen. In de jaren zeventig nam de kritiek op de Sovjet-Unie echter steeds meer toe, hoewel die hoofdzakelijk was gericht op de negatie van de democratische vrijheden en in het bijzonder het dissidentenbeleid. Opnieuw trachtten de Sovjetleiders een topconferentie van communisten te bewerkstelligen die, gezien de relevante problematiek, echter alleen voor Europese partijen toegankelijk zou zijn. Vooral de Westeuropese communisten traineerden de totstandkoming van deze conferentie. Zij vond uiteindelijk toch in juni 1976 in Oost-Berlijn plaats, maar bevestigde geenszins de Sovjethegemonie: juist op deze conferentie profileerden de Eurocommunisten zich tegenover het Sovjetcommunisme.

76. Voortdurend heeft de Sovjet-Unie getracht in het slotdocument van de Oostberlijnse conferentie behalve de Sovjethegemonie de noodzaak te laten opnemen van hechte coördinatie van de gemeenschappelijke acties op internationaal terrein. Tevens wenste zij een veroordeling van de veronderstelde hegemoniale claims van de NAVO op West-Europa, en bovendien de constatering dat de NAVO een gevaar is voor de Europese socialistische gemeenschap, in het slotdocument vertolkt te krijgen [49]. Geen van deze voorstellen kon de instemming van de „nationale” communisten krijgen. De Sovjet-Unie toonde echter ook bereidheid tot concessies. Een zeer markante concessie is de aanvaarding op de Oostberlijnse conferentie van het consensusprincipe voor de besluitvorming. Door de aanvaarding van het vetorecht zag de Sovjet-Unie af van het democratisch centralisme in de internationale communistische relaties. Een belangrijkere concessie aan de Eurocommunisten is echter de acceptatie van de soevereine onafhankelijkheid van iedere partij, de noninterventie in de interne aangelegenheden en het respect voor de vrije keuze van de verschillende wegen naar het

socialisme. Toch verklaarde Brezjnev in zijn rede dat het proletarische internationalisme geenszins aan waarde heeft ingeboet. Juist omdat de Sovjet-Unie ook nooit formeel de Brezjnevdoctrine heeft erkend, lijkt die concessie weinig waarde te hebben en voort te vloeien uit de marxistische dialectiek. Tenslotte belichaamt de Brezjnevdoctrine geen interventie of agressie, maar verdediging van het socialisme. Desondanks kan deze passage uit de slotacte een grote betekenis krijgen indien Oosteuropese staten zich erop gaan beroepen.

77. Zoals aangegeven is de uiteindelijke slotacte een compromis. Een compromis echter waaruit blijkt dat de Sovjet-Unie ten koste van concessies aan autonome communisten op essentiële punten de aanvaarding van haar buitenlandse politieke beleid zag gerealiseerd. Dat onderstreept nogmaals het belang dat de Sovjets aan de buitenlandse politiek hechten. Al werd de NAVO dan niet formeel veroordeeld, de Sovjetopvattingen inzake vreedzame coëxistentie en détente werden onderschreven. Nogmaals werd expliciet gesteld dat juist deze politiek optimale condities creëert voor de ontwikkeling van de strijd van de werkende klasse. Na afloop van de conferentie werd zowel van West- als Oosteuropese zijde getracht de concessies van de ander als overwinning van de eigen opvatting voor te stellen. Het is evenwel duidelijk dat de Sovjetclaim, dat de conferentie een demonstratie was van de geslotenheid van de Europese communistische beweging [50], zonder inhoud is. Het is waarschijnlijker dat Marchais' uitspraak, dat dergelijke conferenties overbodig en achterhaald zijn, inderdaad de onmogelijkheid symboliseert van effectieve vervolgonferenties. Bovendien kan worden gesteld dat de Eurocommunisten hun eigen positie hebben kunnen handhaven ten koste van de Sovjet-Unie. Een perceptie, die wordt gesteund door de felle Sovjetreacties waarin niet alleen de slotacte op voor de Sovjet-Unie gunstige wijze werd geanalyseerd maar die tevens tot uiting kwam in censurering van de voor de Sovjet-Unie meest onwelgevallige congresuitspraken [51]. Ten gunste van de Sovjet-zienwijze moet worden gesteld dat de conferentie nog geen breuk opleverde in de internationale samenwerking van communistische partijen. Hetgeen de Sovjetleiding evenwel na afloop van het eigen 25e Partijcongres van februari 1976 stelde, nl. dat het proces van de geleidelijke samenklontering („drawing together”) van de socialistische landen

nu definitief werkt als een objectieve wet [52], lijkt voorshands noch voor de Oosteuropese noch voor toekomstige Eurocommunistische landen door de feiten te worden gesteund.

78. Het is vooral de katalyserende invloed die het Eurocommunisme op de naar meer autonomie strevende Oosteuropese staten dreigt te hebben, die de Sovjetleiding het meeste vreest. Afgezien van de Joegoslaven en Roemenen stellen de Oosteuropese communisten zich formeel op een lijn met de CPSU; in werkelijkheid blijkt echter in alle Oosteuropese landen een min of meer belangrijke stroming naar onafhankelijkheid te leven. Vooral de tweede helft van 1976 liet in vrijwel elk van deze landen tekenen van onrust zien. Veelal waren het de zg. dissidenten die zich beriepen op de slotacte van de CVSE-overeenkomst over de mensenrechten. In Polen ontstonden bovendien gewelddadige rellen als gevolg van het loon- en prijsbeleid van de Poolse regering, maar ook deze rellen kunnen niet los worden gezien van het streven naar autonomie. Noch de dissidenten noch de ontevreden arbeiders wijzen echter het communisme af. Zij accepteren de Sovjetinterpretatie echter in steeds mindere mate en hebben als lichtend voorbeeld de vrijheid en speelruimte van de Eurocommunisten ten overstaan van Moskou. Juist dat alle partijen zich op Marx, Engels en in sommige gevallen op Lenin beroepen, is het wat de Sovjets het meeste ergert. Het is voor de Sovjetleiding dan ook moeilijk het Eurocommunisme openlijk te veroordelen. Desondanks is het duidelijk dat het effect, dat het Eurocommunisme op de Oosteuropese samenleving heeft, voor de Sovjets overeenkomt met de meest pessimistische verwachtingen omtrent de verlokkingen van het kapitalisme waaronder de Oosteuropese eenheid zou kunnen bezwijken. Dat kapitalisme kon letterlijk en figuurlijk door de Berlijnse Muur en het IJzeren Gordijn worden afgeschermd; het Eurocommunisme overschrijdt echter gemakkelijker deze grenzen en dreigt de uiterlijke eenheid teniet te doen.

79. Het kan als een opmerkelijke bijzonderheid worden beschouwd dat juist de leidinggevende politici van het Westen (vooral de Amerikanen) vrezen dat een ondergang van deze eenheid tot een explosieve situatie in Oost-Europa en vervolgens tot toenemende internationale spanning zal leiden. Ter voorkoming van deze gevaarlijke situatie lanceerde dr. Helmut Sonnenfeldt zijn controversiële, maar in grote lij-

nen door Kissinger ondersteunde theorie, dat de Verenigde Staten zich moeten richten op een natuurlijker en organischer band tussen de Oost-Europeanen en de Russen. Hoewel de Sovjets dat niet kunnen noch zullen erkennen kan deze „Sonnenfeldtdoctrine” hen nauwelijks onwelgevallig zijn. In het afgelopen jaar waren de Eurocommunisten door hun anti-Sovjethouding formeel lastiger voor de Sovjet-Unie dan de Amerikanen, die de overigens officieel niet bestaande „Sonnenfeldtdoctrine” in praktijk brachten. Met de regering Carter is de Amerikaanse houding weer enigszins afgekeerd van deze doctrine, hetgeen blijkt uit de openlijke steun aan dissidenten. In sommige Westelijke kringen wordt deze openlijke steun als te naïef en zelfs provocerend ervaren. De Eurocommunisten kunnen zich een dergelijke kritiek op het Westen niet permitteren en putten zich juist uit in het demonstreren van hun zelfstandigheid door de Sovjet-Unie en Oost-Europa te kapittelen over de mensenrechten. Hoewel reeds eerder is gesteld dat deze kritiek geenszins fundamenteel kan worden genoemd (zie pt 29 en 36), moet volgens de Sovjetopvattingen het Eurocommunisme worden gezien als een factor die, door de in Oost-Europa veroorzaakte gisting, indirect de détente in gevaar brengt. Aangezien uiteindelijk détente de hoeksteen is van de huidige Sovjetrussische buitenlandse politiek, en voorrang geniet op internationale partijverhoudingen, volgt dat de Sovjets niet kunnen ontkomen aan de idee dat het Eurocommunisme het Westen in de kaart speelt ten koste van de Sovjethegemonie.

80. *Doorkruising Sovjetstrategie.* Reeds eerder is gesteld dat de Sovjet-Unie in het kader van haar strategie het machtsevenwicht erkent en geen abrupte verandering van de bestaande situatie wenst (zie pt 10). Veeleer is de Sovjet-Unie gebaat bij de geleidelijke ondermijning van de NAVO en de geleidelijke maar ten slotte volledige terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Europa. Zoals besproken, streven ook de Eurocommunisten dit doel na zodat er op het terrein van de externe veiligheidspolitiek nauwelijks een contradictie lijkt te zijn met het Sovjetmodel. Inhoudelijk is er echter wel degelijk een discrepantie: de Eurocommunisten, en vooral de Italiaanse, hebben hun eigen motieven om de NAVO niet te snel in te krimpen maar voorlopig een minimum aan geloofwaardigheid te doen behouden. In het algemeen wordt aangenomen dat de Sovjetleiders realisten zijn in de buitenlandse politiek en zeer

goed begrijpen wat haalbaar is in een bepaalde situatie en wat hen op de lange termijn het meeste oplevert. De felle reacties van de Sovjets op het Eurocommunisme kunnen derhalve nauwelijks onoprecht zijn, maar weerspiegelen de werkelijke ongerustheid van de Sovjets over de effecten van het Eurocommunisme. Zelfs al zouden de Sovjets menen dat de Eurocommunisten uiteindelijk het gemeenschappelijke doel nastreven, dan nog overheerst de vrees dat de laatsten de effectivering van de Sovjetstrategie op desastreuze wijze doorkruisen hetgeen, consequent doorgeredeneerd, zou moeten leiden tot een officiële veroordeling van het Eurocommunisme.

Mogelijke veroordeling van het Eurocommunisme

81. Al stellen de Oosteuropese communistische partijen (met uitzondering van Joegoslavië en Roemenië) zich formeel op een lijn met de CPSU, dat gaat niet zo ver dat zij alle bereid zijn tot een gemeenschappelijke veroordeling van het Eurocommunisme. Toch heeft het er alle schijn van dat een dergelijke veroordeling de Sovjet-Unie niet onwelgevallig zou zijn. Uiteraard dreigt daardoor een definitieve en ernstige splitsing van Eurocommunistische partijen in een orthodoxe en een nationaal-autonome fractie. Bij zulk een splitsing zou de Sovjet-Unie evenwel weer duidelijk weten wie als vriend en wie als vijand moet worden beschouwd. Reeds enkele malen is gesteld dat de Sovjet-Unie een drastische maatregel als het opofferen van communistische partijen niet uit de weg gaat indien dat in haar ogen de realisatie van de lange-termijnpolitiek beter dient. Bovendien kunnen de Sovjets vermoeden dat de PCI, bij het in de praktijk brengen van het „historisch compromis” in een brede coalitieregering, toch noodzakelijkerwijze enigszins naar rechts zal (moeten) opschuiven en dus voor de Sovjet-Unie nog minder aanvaardbaar zal worden. Voor de PCE geldt een identieke redenering. Alleen van de PCF is een gunstiger wending in de richting van het Sovjetcommunisme denkbaar. Van de feitelijke tekenen, die op een mogelijke veroordeling duiden, zijn er enkele te noemen.

82. Gedurende het afgelopen jaar hebben Moskoutrouwe partijleiders getracht de Oosteuropese wereld tot een veroordeling van het Eurocommunisme te bewegen [53]. Bovendien trachten de Sovjets de topconferentie van de drie

Eurocommunistische partijleiders van maart 1977 in Madrid te voorkomen. Juist op deze conferentie bevestigden de Eurocommunisten opnieuw hun autonome opstelling, zonder overigens van hun kant te komen tot een afwijzing en zeker niet een veroordeling van de Sovjet-Unie. In dezelfde maand maart belegden de Oosteuropese communistische partijen een ideologieconferentie in Sofia. Deze conferentie leverde echter geen duidelijke stellingname op, en van de zo gewenste gemeenschappelijke coördinatie tegenover het Eurocommunisme was in het geheel geen sprake. De voornaamste tegenstanders van een dergelijke coördinatie blijken uiteraard de Roemenen, maar bovendien de Polen, Hongaren en zelfs Oostduitsers te zijn. Gezien de toegenomen Sovjetdruk op alle Europese communistische partijen lijkt het inderdaad gewettigd te veronderstellen dat de Sovjetleiding tot een officiële veroordeling van het Eurocommunisme wenst te geraken. De feiten tonen evenwel aan dat de Sovjets nog niet tot die drastische stap hebben durven overgaan.

83. Uiteraard heeft de bovenstaande redenering een speculatief karakter en sluit geenszins uit dat de Sovjet-Unie bij de huidige snelle ontwikkelingen een eenmaal regeringsverantwoordelijke Eurocommunistische partij toch niet zal veroordelen. Bij een dergelijk fait accompli is het niet onaannemelijk dat de Sovjets opportunistisch genoeg zijn zich bij de bestaande situatie neer te leggen tot zij via een groeiende greep op geheel West-Europa bij machte zullen zijn de situatie weer naar eigen hand te zetten. Eveneens is het problematisch voor de Sovjets tot een veroordeling over te gaan die niet ten minste formeel door de Oosteuropese partijen wordt ondersteund. Het moet echter als een alles overheersend gegeven worden beschouwd dat de Sovjets een desintegratie van de Oosteuropese „saamhorigheid” vrijwel zeker niet zullen toestaan, maar de ontwikkeling van een dergelijke situatie met alle mogelijke middelen zullen trachten te voorkomen. Een openlijke stellingname en veroordeling van autonome (Euro)communisten zal in vergelijking daarmee als een gematigde actie worden beschouwd en derhalve reeds te verwachten zijn bij een dreigende Oosteuropese desintegratie.

Conclusie

84. Ondanks de lokale winst, die de nieuwste variant van het communisme — het Euro-

communisme — op het Westen weet te behalen, maakt het de voortzetting van de Sovjetstrategie inzake de vestiging van het Wereldcommunisme dubieus. De dreigende doorkruising van de fundamentele Sovjetpolitiek waar het gaat om het machtsevenwicht en de détente, verlost de Sovjetleiders dan ook niet van de perceptie dat het Eurocommunisme hen zelfs in toenemende mate zal kunnen schaden. Deze negatieve beoordeling gaat zelfs zover, dat de Sovjetleiding tot een veroordeling van het Eurocommunisme wenst over te gaan indien daarmee een desintegratie van de Oosteuropese eenheid zou kunnen worden voorkomen. In hoeverre deze negatieve Sovjetperceptie tevens als een positieve factor voor het Westen en in het bijzonder de geloofwaardigheid van de NAVO kan worden beschouwd, wordt in samenhang met de conclusies uit eerdere hoofdstukken in de slotbeschouwing geanalyseerd.

SLOTBESCHOUWING

85. De ontwikkeling van het communisme in NAVO-lidstaten is van dien aard, dat alleen de aanhangers van het Eurocommunisme in staat moeten worden geacht binnen afzienbare tijd gedeeltelijke regeringsverantwoordelijkheid te verwerven, en wel in Italië en Frankrijk. Tot heden bevindt zich de geloofwaardigheid van de NAVO als politiek en militair machtsinstrument nog steeds boven een minimumniveau dat de Sovjets van openlijke militaire agressie afhoudt. In hoeverre de NAVO in geloofwaardigheid zou kunnen terugzakken zonder deze minimumgrens te overschrijden, is nauwelijks aan te geven. Een belangrijke mate van onzekerheid in de aard van de reacties van de tegenstander is bovendien een van de hoofdpijlers van het mondiale bipolaire machtsevenwicht. Deze onzekerheid kenmerkt tevens het in de inleiding vermelde speculatieve karakter van het analyseren van intenties en capaciteiten. Ondanks deze onzekerheid maakt de onderhavige studie het evenwel mogelijk met enige nauwkeurigheid aan te geven of de intenties en capaciteiten van de NAVO in Russische ogen een al dan niet essentiële verandering in positieve of negatieve zin zullen ondergaan bij het eventueel intreden van Eurocommunisten in regeringen van NAVO-lidstaten.

86. In het voorgaande is aangetoond dat het Eurocommunisme noch een werkelijke zelfstandigheid van de Sovjet-Unie, noch een werkelijke solidariteit met de Westelijke alliantie kan

worden toegekend. Wel is het duidelijk geworden dat het Eurocommunisme zeker niet te verzeelvigen is met het Sovjetcommunisme en dat de Eurocommunisten niet uit het centrum van de communistische wereld — Moskou — worden gecommandeerd. Aangezien het Eurocommunisme zowel op de Westelijke alliantie als op de Oosteuropese samenleving invloed blijkt uit te oefenen, ontkomen de Sovjets niet aan (twee) verschillende percepties van de geloofwaardigheid van een gedeeltelijk Eurocommunistische NAVO. De kwalificering van deze geloofwaardigheid moet dan ook worden afgeleid uit de veronderstelling dat de Sovjet-Unie wel in staat zal zijn haar controle over de Oosteuropese samenleving te bestendigen, maar ook uit de vooronderstelling dat zij daarin niet zal slagen. Alvorens tot de cruciale beantwoording van beide vragen wordt overgegaan, wordt echter eerst een analyse gegeven van de op langere termijn te verwachten ontwikkeling van het Eurocommunisme. Uiteraard zullen de Sovjets de verschillende effecten van het Eurocommunisme moeten afwegen om hun politiek erop te kunnen afstemmen. Met dit afwegingsproces wordt deze studie afgesloten.

Lange-termijnontwikkeling van het Eurocommunisme

87. Het streven van de Eurocommunisten naar meer zelfstandigheid ten overstaan van de Sovjet-Unie zal naar verwachting sterker worden naar gelang zij door hun eigen opstelling electorale successen blijken te boeken en de angst voor hun regeringsdeelneming steeds meer afneemt. Bovendien zijn de nieuwe „Eurocommunistische” stemmers veelal niet principieel communistisch en is de constatering gerechtvaardigd dat nieuwe leden van de betrokken partijen evenmin overwegend orthodoxe communisten zijn. Zowel de nieuwe kiezers als nieuwe leden zullen vooral worden aangetrokken door het respect voor pluriformiteit dat de Eurocommunisten belijden. Het proces van groeiende zelfstandigheid en democratisering van de Eurocommunistische partijen krijgt derhalve steeds meer nieuwe impulsen, waardoor het voor deze partijen moeilijker wordt naar het eenmaal verlaten orthodoxe standpunt terug te keren. Ook lijkt het niet aannemelijk dat de betrokken Eurocommunistische leiders bezig zijn hun aanhang (leden en kiezers) op grote schaal te bedriegen op het punt van de nieuwe stellingname. Een vergelijking met

de veelvuldige manipulaties en standpuntswijzigingen, die bij communistische partijleiders schering en inslag zijn, gaat in dit verband nauwelijks op. Deze inderdaad vaak verbazende capaciteit voor radicale beleidsveranderingen betekende tot voor kort nooit een breuk met de orthodoxe leer en vond zelfs rechtvaardiging in de marxistisch-leninistische dialectiek. Het Eurocommunisme wijkt evenwel fundamenteel af van de marxistisch-leninistische basis. Toch geven de Eurocommunisten geen antwoord op de vraag of de uiteindelijke communistische heilstaat zich wel leent voor pluriformiteit. Mijns inziens moet deze vraag ontkennend worden beantwoord, hetgeen de nieuwe vraag oproept: wanneer eindigt het Eurocommunistische geloof in pluriformiteit? Indien dat het geval zou zijn gedurende de socialistische overgangsfase ontstaat het ernstige vermoeden dat het kort na het behalen van de politieke meerderheid (51% van de stemmen) zou kunnen geschieden. De Eurocommunisten ontkennen dat categorisch. De maatschappelijke omstandigheden waarin zij komen te verkeren indien zij de politieke meerderheid behalen, zouden de Eurocommunisten echter kunnen dwingen de vroegere beloften te herzien.

88. Zoals de geschiedenis al vele malen heeft aangetoond, valt bij een dreigende of werkelijke linkse machtsovername een vlucht van kapitaal uit het desbetreffende land zeker te verwachten. In Italië zou de economische en politieke chaos daardoor worden aangewakkerd. Ten einde deze chaos te voorkomen, zal een Eurocommunistische regering al dan niet gewild harde maatregelen moeten treffen. Deze maatregelen zullen vrijwel zeker de opschorting van de democratische vrijheden betreffen. Een terugkeer naar de pluriformiteit in de politiek lijkt, zoals vele totalitaire regimes bewijzen, zeer onwaarschijnlijk. Dat geldt te meer voor de Eurocommunisten; zij zullen het falen van een pluriforme democratie kunnen aanvoeren als reden voor terugkeer naar de orthodoxie. In dit geval zal er officieel geen sprake zijn van het zg. kiezersbedrog. Bovendien kunnen alleen werkelijk democratische regeringen zich, gezien de regelmatig terugkerende verkiezingen, niet veroorloven kiezersbedrog te plegen; de (Euro) communisten zullen zich daarentegen van het systeem van vrije verkiezingen ontdoen. De terugkeer naar de orthodoxie zal, zelfs bij een nominale afwijzing van de Sovjethegemonie, voor de Sovjetleiders een uiterst positieve

ontwikkeling zijn. Immers, zoals reeds gesteld (zie pt 22), kunnen orthodoxe communisten onmogelijk als geloofwaardige NAVO-leden worden beschouwd. Een vergelijking met het Moskouvijandige en toch orthodox-communistische China gaat niet op, daar de essentie van het Sino-Russische conflict is terug te voeren op historische territoriale geschillen. Evenzeer gaat een vergelijking met Joegoslavië mank, daar Italië en in het bijzonder Frankrijk ver buiten de geografische invloedssfeer van de Sovjet-Unie vallen, terwijl dit gegeven juist aan de bron van het Joegoslavisch-Russische geschil ligt. Een orthodox-communistisch Italië en Frankrijk zouden zelfs bij continuering van het NAVO-lidmaatschap — hetgeen trouwens onwaarschijnlijk moet worden geacht — de NAVO dusdanig aantasten dat geen sprake meer kan zijn van een voortzetting van de huidige Westelijke alliantie. Een analyse van de mogelijkheden voor een nieuwe en kleinere alliantie zou worden gekenmerkt door te veel onzekere factoren om zinvol te zijn en zal hier dan ook niet worden gegeven.

89. In het vorenstaande is echter gesteld dat voorlopig slechts sprake kan zijn van een gedeeltelijk Eurocommunistische regering. Hoewel in dergelijke omstandigheden het ontstaan van een economische en politieke chaos niet uitgesloten moet worden geacht, is het waarschijnlijk dat de Eurocommunistische stellingname in stand blijft. In dat geval zal de geloofwaardigheid van de NAVO als geheel worden overheerst door het al dan niet optreden van de reeds eerder genoemde politieke desintegratie van Oost-Europa.

Continuering van de huidige internationale situatie

90. Indien de Sovjet-Unie in staat blijft haar huidige positie in Oost-Europa te bestendigen, zal alleen de interne ontwikkeling van het Eurocommunisme binnen West-Europa van invloed zijn op de NAVO. In het bijzonder moet de verzwakking van de Zuidflank worden beschouwd als een ernstige aantasting van de NAVO. De houding van de Italiaanse Eurocommunisten ten overstaan van de NAVO is weliswaar passief maar daar staat tegenover dat het huidige Italië evenmin een sterk en geloofwaardig NAVO-lid kan worden genoemd. De primaire zorgen van de NAVO over een gedeeltelijk Eurocommunistisch Italië moeten zijn gericht op de veiligheid van de NAVO-faciliteiten op Italiaans grondgebied en de ge-

heimhouding van essentiële NAVO-gegevens. De veiligheid betreft vooral hoofdkwartieren, de kern van de NAVO-slagkracht aan de Zuidflank — de Amerikaanse Zesde Vloot — en radar- en communicatie-installaties waaronder het kwetsbare NADGE-systeem. Er zijn weinig twijfels over het Eurocommunistische standpunt, deze NAVO-faciliteiten te laten voortbestaan. Wel is het gerechtvaardigd te veronderstellen dat deze installaties doelwit van sabotageacties kunnen zijn. Een dergelijke dreiging kan echter nauwelijks groter zijn dan die welke nu al in menige NAVO-lidstaat moet worden onderkend, in het bijzonder in de cruciale Centrale Sector en in West-Duitsland, waarover bekend is dat een groot aantal sabotageploegen reeds nu ter plaatse aanwezig is. Evenzeer is het aannemelijk dat Eurocommunisten een betere controle op radicale elementen kunnen uitoefenen als regerings- dan als oppositiepartij, zodat de dreiging van sabotage eerder zou kunnen af- dan toenemen.

91. Het is evenwel onontkoombaar dat de NAVO een verandering zal moeten ondergaan bij het optreden van gedeeltelijk Eurocommunistische lidstaten. Nochtans zullen veranderingen met voorzichtigheid moeten worden ingevoerd. Niet alleen zal het uitstoten van Eurocommunistische lidstaten bij voorbaat moeten worden uitgesloten, maar evenzeer moet worden voorkomen dat de veranderingen een contraproductieve werking op de Eurocommunisten hebben. Hoe vreemd het ook moge klinken, bij het optreden van gedeeltelijk Eurocommunistische regeringen zou de NAVO zich als verdediger van de Westelijke pluriforme democratieën, ook als „verdediger van het Eurocommunisme” kunnen en moeten opwerpen. Dat houdt geenszins in dat de NAVO het Eurocommunisme dient te stimuleren, maar wel dat bij een dergelijk fait accompli de kans moet worden benut om de Eurocommunisten los te weken van de traditionele banden met de Sovjet-Unie en tegelijkertijd te versterken in hun nu nog onvoldoende Westerse solidariteit. Dat impliceert, dat een Eurocommunistische NAVO-lidstaat niet formeel een tweederangs lidmaatschap mag worden toebedeeld. Anderzijds zou het van weinig realisme getuigen als het de Eurocommunisten al te gemakkelijk werd gemaakt, en dus dient de NAVO op de potentiële ontwikkelingen grondiger te anticiperen dan nu het geval is. De mogelijkheden van de NAVO om zich aan te passen zonder onnodige contra-productieve bijwerking lijken bovendien aan-

wezig. Inzake Frankrijk hoeft de NAVO in het geheel geen initiatieven te nemen; voor Italië zouden deze initiatieven in het kader van het opvoeren van de effectiviteit van de NAVO kunnen worden genomen. Dank zij nieuwe technologische mogelijkheden kunnen de kwetsbaarste NAVO-installaties worden vervangen door systemen zoals AWACS (waarvan de Amerikanen in ieder geval enkele naar Europa zullen overbrengen) en satellietcommunicatie. Bovendien is de Amerikaanse Zesde Vloot uitgerust om langere tijd autonoom te kunnen opereren. Ondanks al deze mogelijke aanpassingen blijft het evident dat een gedeeltelijk Eurocommunistisch Italië alleen al door zijn geografische positie de NAVO veel ernstiger schaadt dan het Franse militaire terugtreden in 1966. Echter, zoals het bovenstaande aangeeft, behoeft de schade niet in die mate op te treden dat de geloofwaardigheid van de NAVO aan de Zuidflank automatisch beneden het voor de Sovjets minimaal geloofwaardige niveau zal zakken. Wel dreigt de Zuidflank, zeker in het tijdperk na Tito, tot een bron van internationale spanningen te worden. Internationale spanning geeft echter een geheel nieuwe dimensie aan geloofwaardigheid, zoals het beste kan worden aangetoond met het extreme voorbeeld van een denkbare Oosteuropese politieke desintegratie.

Politieke desintegratie van Oost-Europa

92. De invloed van het Eurocommunisme op de Oosteuropese samenleving is dusdanig dat de Sovjetleiding bij voorkeur dit revisionisme zou willen veroordelen. Een doorkruising van de détentepolitiek betekent dat de Sovjets niet meer ongestoord het streven naar bestendinging van strategische pariteit of zelfs superioriteit kunnen voortzetten. Een nieuwe periode van internationale spanning zal zonder twijfel de Amerikanen bewegen de huidige terughoudendheid in de ontwikkeling van nieuwe wapens te herzien en zal bovendien de kansen op nieuwe SALT-overeenkomsten sterk doen afnemen. In mindere mate lijkt een dergelijke internationale spanningstoestand tevens een verhoogde defensie-inspanning van de overige lidstaten mogelijk te maken. Zelfs de facto gedeeltelijk Eurocommunistische regeringen zullen zich nauwelijks kunnen veroorloven bij een zich toespitsende internationale Oost-Westconfrontatie passief te blijven. Ten einde te voorkomen dat zij in de oppositie worden teruggeworpen

(vgl. het uittreden van de communistische ministers in 1947/48 in Frankrijk en Italië; pt 24 en 32) zullen de Eurocommunisten dus gedwongen zijn hun defensiespanning althans formeel een geloofwaardiger basis te geven.

Gezien de reeds bestaande wapentechnologische voorsprong van het Westen zal een failliet van de détente in Russische ogen het handhaven van strategische pariteit uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk, maken. De Sovjetpolitiek van de afgelopen vijftien jaar houdt dan niet alleen op te functioneren, maar zou in de geschetste ontwikkeling zelfs een relatieve versterking van de NAVO tot gevolg kunnen hebben.

93. Het is in belangrijke mate juist de Sovjetpolitiek van vreedzame coëxistentie en détente, die de dreiging van het communisme in de ogen van het Westeuropese publiek heeft afgezwakt. Deze ontwikkeling maakte het mogelijk dat een nieuw soort communisme — het Eurocommunisme — kon opkomen en zelfs zonder al te veel Westerse verontwaardiging binnenkort regeringsverantwoordelijkheid binnen NAVO-lidstaten zal kunnen opeisen. Hetzelfde Eurocommunisme, dat eventueel détente kan verstoren, zou evenzeer een potentiële versterking van de NAVO kunnen veroorzaken. De twee essentiële factoren van geloofwaardigheid — intentie en capaciteit — van de NAVO zouden derhalve indirect door het Eurocommunisme aan inhoud kunnen winnen en voor de Sovjet-Unie kunnen resulteren in een vergrote geloofwaardigheid van de NAVO.

Voldoende geloofwaardigheid bij gedeeltelijk (Euro)communistische regeringen

94. Het optreden van Eurocommunistische NAVO-lidstaten zou enerzijds bij voortzetting van de huidige internationale situatie kunnen leiden tot een vermindering van de NAVO-geloofwaardigheid, terwijl anderzijds bij het oplopen van de internationale spanning de NAVO-geloofwaardigheid zou kunnen stijgen. In het eerste geval is de geloofwaardigheid van de NAVO het geringst, maar mijns inziens nog altijd boven het minimaal vereiste niveau daar het zeer waarschijnlijk moet worden geacht dat de NAVO (vooral de Verenigde Staten), indien noodzakelijk, de eerder geschetste aanpassingen zal voltrekken. Gezien de bijzondere strategische waarde van de NAVO-Zuidflank wordt deze hypothese slechts ten dele ondersteund door de ervaring dat de NAVO reeds eerder ernstige tegenslagen heeft kunnen verwerken. Er is echter

meer. Seder ongeveer een jaar waart een opmerkelijk welwillende NAVO-stemming door de Westelijke alliantie, zoals in het bijzonder tot uiting kwam op de in mei 1977 te Londen gehouden vergadering van NAVO-defensie-ministers die tevens door vele regeringsleiders, waaronder president Carter, werd bijgewoond. Nu de Verenigde Staten bereid zijn hun defensie-inspanning in West-Europa te verhogen, maar dat wensen te koppelen aan een overeenkomstige bereidheid van de Westeuropese lidstaten, kan deze relatieve pro-NAVO-houding als uiterst significant worden beschouwd. *Volgens de meest waarschijnlijke Sovjetpercepties zal het centrale thema en tevens de kernvraag van de onderhavige studie dan ook voor een belangrijk deel in een voor de NAVO positieve zin moeten worden beantwoord, nl. dat de „geloofwaardigheid van de NAVO, indien lidstaten een geheel of gedeeltelijk communistische regering bezitten” op de afzienbare termijn (3 à 5 jaar), bij gedeeltelijk (Euro)communistische regeringen, inderdaad voldoende zal zijn.* Dezerzijds wordt herhaald dat op deze termijn een geheel communistische regering binnen een NAVO-lidstaat uitgesloten wordt geacht, en dat op de langere termijn weliswaar de eerder aangehaalde factoren blijven gelden maar de wisselwerking tussen de factoren onderling met te veel onzekerheden is omgeven om een betrouwbare uitspraak te kunnen doen. Wel lijkt bij een dergelijke ontwikkeling niet meer met een „aanpassing” te kunnen worden volstaan, maar zal een structurele reorganisatie van het bondgenootschap noodzakelijk zijn. Bij geheel (Euro)communistisch geregeerde lidstaten zou de geloofwaardigheid van de NAVO volgens de huidige organisatie dus onvoldoende zijn maar wordt, gezien het uiterst theoretische karakter van de veronderstelling, een definitieve kwalificering van de geloofwaardigheid onmogelijk geacht zodat die achterwege blijft.

Afwegingsproces

95. De Sovjets moeten worden geacht een afwegingsproces te voltrekken tussen de twee geschetste mogelijke effecten van het Eurocommunisme. Het lijkt evident dat zij voorkeur zullen hebben voor voortzetting van de huidige internationale situatie. De ongestoorde voortgang van de détente zal op de lange termijn nog steeds de meeste kansen bieden op een situatie, waarin de geloofwaardigheid van de NAVO door een

verdergaande aantasting van de onderlinge solidariteit en een bijna onvermijdelijke vermindering van de Amerikaanse presentie in West-Europa wel degelijk onder het minimaal vereiste niveau zal zakken. Gezien de moeilijk voorspelbare Oosteuropese situatie heeft de Sovjet-Unie de ontwikkelingen echter maar ten dele onder controle. Wel zal zij wensen deze controle zo groot mogelijk te doen zijn. Er is dan ook geen enkele reden te veronderstellen dat de Sovjetleiding een werkelijk liberaliseringsproces in Oost-Europa zal toestaan. Dat dreigt de situatie alleen nog maar explosiever te maken, hetgeen ongetwijfeld in de internationale verhoudingen merkbaar zal worden. Toch zullen de Sovjets deze ontwikkeling niet schuwen. Door hun repressieve (niet per se gewelddadige) optreden zou de Sovjetleiding dus zelf de nu

„heilige” détentepolitiek voor een nieuwe hardere politiek opzij kunnen zetten. Dat de Sovjets inderdaad niet onverbreekelijk aan détente gebonden zijn, blijkt het beste uit het reeds geconstateerde feit dat détente geen doel op zich zelf is maar slechts een (zij het zeer belangrijke) tactische fase. Het resultaat van het afwegingsproces inzake de effecten van het Eurocommunisme is dus niet te voorspellen.

Het onderstreept nogmaals de paradox dat het oprukken van het communisme binnen de NAVO geenszins een automatische verzwakking van de NAVO impliceert. Indien de NAVO het Eurocommunisme op constructieve wijze benadert, zou de Sovjet-Unie zelfs ongewild de basis kunnen leggen voor een nieuwe solidariteit binnen de NAVO.

Literatuur

1. J. Erickson — European security: Soviet preferences and priorities. *Strat. Rev.* 4(1976)40.
2. L. Vidyasova — Peaceful coexistence and international cooperation. *Int. Affairs* (Moskou) (1977)(3)69.
3. R. N. Carew Hunt — *The theory and practice of communism*. Penguin Books, Harmondsworth/Middlesex (1963)104.
4. R. C. Kwant — *De wijsbegeerte van Karl Marx*. Spectrum, Utrecht (1964)108.
5. V. V. Aspaturian — *Process and power in Soviet foreign policy*. Little, Brown and Comp., Boston (1971)96.
6. R. Edmonds — *Soviet foreign policy*. Oxford Univ. Press, Londen (1975)74.
7. *Keesing's Contemp. Arch.* (1976)27950.
8. L. M. Blackmer — *Communism in Italy and France*. Princeton Univ. Press (NJ) (1975)25.
9. G. Napolitano — *Het Italiaanse communisme*. Van Genneep, Amsterdam (1976)24, 25.
10. N. McInnes — *The communist parties of Western Europe*. Roy. Inst. Int. Affairs. Oxford Univ. Press, Londen (1975)170.
11. K. J. Kahn — Het historisch compromis: strategie en tactiek van de Italiaanse communisten. *Int. Spect.* (1975)(6)376.
12. Can you believe him (Berlinguer). *Economist* (1976) (17 apr)15.
13. Zie 10, blz. 152, 153.
14. B. Meissner — Die Ergebnisse des XXV. Parteikongresses der kommunistischen Partei der Sowjetunion. *Europa-Archiv* (1967)(9)295.
15. Zie 9, blz. 81.
16. a. J. Schmitz von Vorst — Auf Distanz zu Moskau gehen sie nicht: Italienische Kommunisten erklären sich nach Besuchen in den Vereinigten Staaten. *Frankf. Allg.* (1977)(25 apr).
- b. C. Rowland en F. Evans — Appearance and reality, communism in Italy. *Int. Herald Trib.* (1977) (4 mei).
17. Zie 7, blz. 27696.
18. G. Gati — The Europeanization of communism. *For Aff.* (1977)(4)543.
19. J. J. Revel — Dérussification n'est pas encore déstalinisation. *L'Express* (1976)(10 mei)34.
20. R. Tiersky — French communism in 1976. *Problems of communism* (1976)(1/2)32.
21. Zie 7, blz. 27954.
22. Zie 21.
23. Das Bild der Sowjetunion in der Humanité. *Neue Zürcher Ztg.* (1977)(15, 16 mei).
24. a. E. M. Mujal-Leon — Spanish communism in the 1970's. *Problems of communism* (1975)(3/4)43.
- b. A resounding 'Si' for democracy. *Time* (1976) (27 dec)10.
25. Not being too beastly to Moscow. *Time* (1977) (14 mrt)12.
26. N. McInnes — *Euro-Communism*. *Washington Papers, Vol. IV*. Center f. strat. and int. studies, Georgetown Univ., Washington DC (1976)30.
27. Zie 24a, blz. 51.
28. Druck von unten auf Berlinguer. *Frankf. Allg.* (1977) (26 apr).
29. Elections municipals. *Monde* (1977)(22 mrt).
30. A. Levi — Berlinguers communism. *Survey* 18(1972) (3)6.
31. Zie 26, blz. 79.
32. S. Segre — The communist question in Italy. *For. Aff.* (1976)(7)699.
33. G. Are — Italy's communists: foreign and defence policies. *Survival* (1976)(18)211.
34. Zie 9, blz. 56.
35. a. Verdenkt Moskou Frankrijk altijd nog van Atlantisme? *Monde* (1976)(18 juli). (Compendium).
- b. Prawda antwoordt Generaal Méry. *Figaro* (1976) (10 juni). (Compendium).
36. G. Marchais — *Le défi démocratique*. Grasset, Parijs (1973)219.
37. J. Kanapa — A 'new policy' of the French communists? *For. Aff.* (1977)(1)291.
38. Le ralliement du Parti Communiste à la force nucléaire. *Monde* (1977)(13 mei).
39. Spaanse communisten willen Amerikaanse bases be-

- houden. *Binnenhof* (1977)(11 jan).
40. Zie 7, blz. 27976/7.
41. Zie 40, blz. 27977.
42. Talking but not trusting. *Times* (1977)(23 apr).
43. NATO bang voor Italiaans communisme. *Volkskrant* (1977)(18 mrt).
44. A. Jacoviello — The Italian situation and NATO. *Survival* (1976)(7/8)166.
45. J. E. Dougherty en D. K. Pfalzgraff — *Eurocommunism and the Atlantic Alliance*. Inst. for. policy analysis, Cambridge (Mass) (1977)(1)62.
46. Moscow and Eurocommunism. *Soviet Analyst* 6(2)5.
47. a. Voor mei 1976: zie 46, blz. 4.
b. Voor déc 1976: V. Meier — Die Linie der ideo-

logischen Konferenz des Ostblocks in Sofia. *Frankf. Allg.* (1976)(22 dec).

48. a. J. J. Revel — *La tentation totalitaire*. Ed. Robert Lafont, Parijs (1976)362...365.
b. Zie 7, blz. 27695.
49. Zie 48b, blz. 27694.
50. Zie 7, blz. 27955.
51. Pravda censors the communist leaders. *Times* (1976) (7 juli).
52. Sh. Sanakoyev — Soviet foreign policy and its transformative power. *Int. Affairs* (Moskou) (1976)(6)8.
53. a. Zie 47b.
b. Strebt Moskau eine neue europäische KP-Konferenz an? *Frankf. Allg.* (1977)(13 apr).

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris-penningmeester van de Koninklijke Vereniging (Nassaulaan 6, Zoetermeer) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

De verhouding geestelijke vorming - bedrijfspvorming

drs. G. J. van den Heide

legerpredikant, 101 Gnggp

In de volgende beschouwing wordt een vergelijking getrokken tussen de geestelijke vorming, in het bijzonder binnen de krijgsmacht, en de bedrijfspvorming, met het doel te onderzoeken hoe beide soorten vorming zich ten opzichte van elkaar verhouden. Daartoe worden achtereenvolgens bezien: de bedrijfspvorming, de vorming binnen de krijgsmacht en de vorming op levensbeschouwelijke, i.c. christelijke, basis. Onder „vorming” wordt daarbij verstaan:

... het proces in de persoon waarbij deze komt tot een beter verstaan van zich zelf en zijn situatie, tot een kritischer waardering daarvan, en tot een bewuste en gerichte hantering van de mogelijkheden in zijn samenlevingssituatie.

Vormingswerk is intentioneel gericht op het bevorderen van dat proces.

Bedrijfspvorming

In de bedrijven denkt men in termen van economie; daarom zal bij de bedrijfspvorming alle nadruk worden gelegd op de rendabiliteit van het betrokken bedrijf. Ook heel het moderne personeelsbeleid is in eerste instantie bedrijfs- en produktiegericht. Men is er onvoldoende van doordrongen dat zelfs daarbij noodzakelijk is dat de menselijke relaties tot hun recht komen, en men heeft de neiging alle menselijke factoren om te rekenen in loon. Een uitvloeisel daarvan is bijvoorbeeld het toekennen van hogere beloningen voor het verrichten van gevaarlijke werkzaamheden. Men meent te kunnen volstaan met het zekerstellen van de elementaire behoeften van de werknemer, in de overtuiging dat daarmee alles naar behoren is geregeld. Verschillende schrijvers hebben zich met die problematiek beziggehouden. Zo stelt Maslov, in zijn boek *Eupsychian management*, aan de top van de door hem beschreven behoeftenpiramide van de mens de zg. egobehoeften: de vraag naar een eigen identiteit en naar zelfactualisering. Aan de basis van de piramide staan de fysiologische, persoonlijke behoeften; daarboven de sociale

behoefte: het functioneren binnen de groep. Het is juist de top van die piramide waarvoor men van de zijde van de bedrijven vaak te weinig oog heeft. MacGregor legt — in *The human side of enterprise* — de nadruk op de noodzaak dat ook de man uit de lagere regionen in het bedrijf moet kunnen participeren; hij moet zich belangrijk voelen om zich volledig in te zetten. Vaak zien wij dat de leiding uitgaat van onwil bij de geleiden, daarbij generaliserende, en zich dan tot hen richt met dwang. Wanneer zij echter uitgaat van de goedwillendheid van de groep zou zij veel meer kunnen bereiken en veel extra capaciteiten van de mensen aan het bedrijf ten nutte kunnen doen komen.

In *Interpersonal competence and organisational effect* en in *Integrating the individual and the organisation* stelt Agyris dat de mens van nature een sociaal wezen is, met persoonlijke en sociale behoeften, en behoort tot allerlei formele en informele groepen waarbij hij zich als mens betrokken acht. In de organisatie van de meeste bedrijven, vooral in die met een strenge piramidale structuur, voelt hij zich daarentegen al gauw te zeer beperkt: daar is de sfeer te onpersoonlijk, en dat leidt tot onvoldoende motivatie hetgeen hem gemakkelijk in verzet doet komen. Het systeem sanctioneert de gevoelens van de mens niet. Daardoor ontstaan bij de ondergeschikten negatieve gevoelens en weerstanden. Zodra die worden opgemerkt, blijkt de leiding eerder geneigd de organisatie te wijzigen dan zich met die gevoelens bezig te houden. Het kader is zich daarvan meestal niet bewust; zo het die wel bemerkt, heeft het de neiging ze te bedelven onder technische en rationele argumenten. Voor Agyris staat dan ook de gevolgtrekking vast dat op deze wijze energie wordt verspild. Blake en Mouton wijzen erop, in *The managerial grid*, dat er in de bedrijven twee gulden stelregels zijn: men moet oog hebben voor de mens, en men moet oog hebben voor de produktiviteit. Verwaarlozing van zowel de ene als de andere heeft nadelige gevolgen. Zij zijn niet tegenstrijdig.

In de bedrijven worden voor de leidinggeevenden wel cursussen gegeven die een zeer brede oriëntatie verschaffen, ook over de gehele samenleving. Op de voorgrond staat daarbij het streven, de bedrijven ingespeeld te doen blijven op de maatschappelijke ontwikkelingen.

Het lagere personeel wordt wel opgeleid, maar aan vorming wordt nauwelijks iets gedaan; dat aspect wordt meestal overgelaten aan externe instanties als vakbonden en kerken. In de praktijk blijken er vaak nogal wat bezwaren te zijn tegen vorming. Gevreesd wordt dat die gezagondermijnend zal werken, of men acht haar overbodig en meent dat de daaraan bestede tijd beter zou kunnen worden gebruikt in het produktieproces: vorming zou dan uitsluitend een liefhebberij mogen zijn voor de vrije tijd.

Ook moet nog worden vermeld de interne beïnvloeding die van de bedrijven uitgaat op de daarin werkzame mensen. Dat komt niet zelden neer op een *negatieve vorming*: men is bereid aan het produktieproces deel te nemen zonder zich zelf en anderen de relevante ethische vragen te stellen, laat staan daarop antwoord te geven.

Samenvattende moet worden gesteld dat — ervan uitgaande dat vorming in principe zelfvorming insluit — het een open vraag blijft of de huidige bedrijven wel in staat zijn zelf de vorming van hun personeel te behartigen.

Vorming binnen de krijgsmacht

Accepteren wij het bestaan van de krijgsmacht, misschien slechts als „een noodzakelijk kwaad”, dan betekent dat tevens een aanvaarden van zowel het recht als de plicht dat binnen die organisatie de mensen worden opgeleid tot het werk waarvoor de krijgsmacht er is: het desnoods met geweld weren van een eventuele vijand. Vanzelfsprekend moet dan die opleiding zo goed mogelijk zijn en de middelen daartoe optimaal.

Het zal duidelijk zijn dat ook hier weer sprake is van een *passieve vorming*. Velen binnen de krijgsmacht, om het even vrijwillig of verplicht dienenden, stellen nooit de vraag naar de legitimiteit van wat er gebeurt. En inzake de te gebruiken wapens wordt maar al te vaak slechts gelet op de effectiviteit, en niet of nauwelijks op de morele kanten daarvan. Men vraagt zich eigenlijk als regel niet af of zij niet buiten proportie zijn.

Wij hebben naar mijn mening niet het recht van de krijgsmacht te verlangen dat zij zich zelf discutabel stelt: dan zou de vraag worden gericht aan mensen die door hun directe betrokkenheid te zeer in een

dwangpositie zouden komen te verkeren. De consequentie van deze vraag is dat men de bereidheid moet hebben een niet onaanzienlijk offer te brengen. Die vraag mag wél worden gesteld aan het geheel van het Nederlandse volk, dat immers op democratische wijze de verantwoordelijkheid draagt voor het bestaan van zijn krijgsmacht.

Wel acht ik het geoorloofd kritische vragen te stellen over de toegepaste dan wel nog toe te passen handelwijzen. Zijn de opleidingsmethoden wel verantwoord, kan de wijze van optreden de toets van het (oorlogs)recht doorstaan? Dat zal van geval tot geval moeten worden beoordeeld. Daarbij zullen wij oog moeten hebben voor de werkelijkheid waar wij buiten staan indien wij ons laten verleiden oorlogsdaden te veroordelen uit een behaaglijke vredessituatie: het is goed, thans bedenkingen te hebben tegen de grootscheepse bombardementen op de Duitse steden, uitgevoerd in de voorbije oorlog; maar het is onjuist, daarom hen te veroordelen die destijds de daartoe strekkende beslissingen hebben moeten nemen.

Wij zullen ook oog moeten hebben voor het gewelddadige karakter dat nu eenmaal noodzakelijkerwijze aan de krijgsmacht eigen is. Heel het opleidingssysteem moet derhalve wel op het uitvoeren van geweld zijn gericht. Zoals dat in iedere organisatie gebeurt, zal ook binnen de militaire organisatie eventueel gedwongen inpassing plaatsvinden, in tijden van oorlog zelfs met geweld tegen het leven van de deserteur. Kritiek tegen dat aspect kan en mag ten hoogste betrekking hebben op de mate waarin het wordt toegepast, anders zou zij zich in wezen richten tegen het geheel van onze maatschappij en daarmee in feite aan de krijgsmacht voorbijgaan.

In de Defensienota 1974 is een hoofdstuk gewijd aan het onderwerp Vorming, doch daar blijft het theoretisch beperkt tot bedrijfsporming. Praktisch daarentegen wordt zij in een missive van C-1 Lk weer beperkt tot voorlichting (zowel in- als extern), opleiding en training, en leiderschapsvorming. Het is evenwel taalvervuiling als dat geheel met „vorming” wordt bestempeld. Men leidt immers mensen op voor bepaalde taken, bezigt daarbij misschien methodes die aan het vormingswerk zijn ontleend, maar dat maakt het nog geenszins tot vorming: het wezenlijke daarvan toch is de eigen inbreng van de te vormen persoon, en dié ontbreekt. Op het oude wordt een nieuw etiket geplakt, maar daarmee verandert in werkelijkheid niets. Het gaat bij vorenbedoelde activiteiten niet in de eerste plaats om de persoon, maar veeleer om het werk dat zo goed mogelijk moet worden

gedaan, reden waarom men daarvoor graag wel de geschikte persoon zal willen selecteren. De vraag is, of men wel anders kán.

Men wil inzicht verschaffen in enerzijds de functie van de krijgsmacht en anderzijds het gebeuren om ons heen, met het oogmerk begrip te kweken; er wordt gemikt op mentaliteitsverandering, maar omdat de richting van die verandering al van tevoren werd bepaald, is er meer sprake van beeldhouwen dan van vormen.

Vanzelfsprekend is elk bedrijf, dus ook de krijgsmacht, ten volle gerechtigd te proberen de juiste man op de juiste plaats te krijgen. Het is begrijpelijk dat dan tevens wordt getracht die persoon maximaal functioneerbaar te maken. Maar er moeten wel vraagtekens worden geplaatst zodra men daarbij aan mentaliteitsverandering wil gaan doen. Weliswaar is voor sommige soorten werk een bepaalde mentaliteit gewenst, zo niet onontbeerlijk, maar het ware te enenmale verfoeilijk indien ter voorbereiding daarop bepaalde ethische en morele normen overboord werden gezet.

Principieel heeft de dienstplichtige, omdat hij geen gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid die de wet aan gewetensbezwaarden geeft, een keuze gemaakt. In de praktijk is dat echter niet het geval. Daarom zal vorming die zich richt op de mens ertoe kunnen leiden dat de man alsnog dienst weigert; bedrijfsvorming zal alleen maar beogen de man binnen de militaire dienst zo goed mogelijk te doen functioneren.

In feite komt dat erop neer dat men wel oog heeft voor de persoon, maar te weinig voor diens achtergronden. Daarin valt maar moeilijk verandering te brengen, omdat bij die achtergronden ook de vraag naar het eigen bestaansrecht hoort, terwijl men nu eenmaal leeft in de realiteit van dat bestaan en van de inherente verplichtingen. Dat men daarom argwanend staat tegenover vormers die bereid dan wel doende zijn die bestaansgrond discutabel te stellen is — hoewel onjuist — geen zaak die verwondering mag wekken.

Het is niet aan ons, de vraag te beantwoorden of en in hoeverre de krijgsmacht het recht heeft „aan vorming te doen”: de feitelijkheid is, dat zij althans probeert daaraan te doen. Onze goedkeuring daarvoor wordt niet gevraagd. Dat wij daartegen bedenkingen hebben, is een andere zaak. Het recht op, en de noodzaak van, vorming op levensbeschouwelijke basis naast de andersoortige vorming is gebaseerd op de principiële onvolledigheid van die andere. Wij pretenderen de totale mens op het oog te hebben, en zijn van mening dat die elders onvoldoende aan zijn trekken komt. Daarom zal

er, behalve de van de krijgsmacht zelf uitgaande opleiding en vorming, altijd ruimte moeten blijven voor het opvangen van de mensen op die terreinen waar het de krijgsmacht niet mogelijk is de noodzakelijke begeleiding te verzekeren. Die terreinen zijn die, waar de krijgsmacht zelf ter discussie wordt gesteld en waar haar bestaan en doen en laten aan normen dienen te worden gemeten. Doch evenzeer betreft het die terreinen waar zij generlei bevoegdheid bezit: dat verdient te meer de nadruk omdat bepaalde levensterreinen in het bijzonder dreigen klem te raken als gevolg van de incompleteit van haar vorming.

Omdat het zoals reeds gezegd bij vorming op levensbeschouwelijke basis gaat om de gehele mens, ligt het in de rede dat zij die zich daarmee bezighouden veel zullen opvangen dat wellicht zou kunnen worden gerekend te behoren tot de competentie van de specialist van de defensieorganisatie, bijvoorbeeld de officier van de sociale dienst. Maar dat is bezwaarlijk te voorkomen.

Kan de krijgsmacht aan vorming doen? Voor vorming in de eigenlijke zin, die zich richt op de persoon en diens mogelijkheden, is in feite geen plaats zolang het personeelsbeleid ondergeschikt is aan het operationele beleid en het van het hoogste belang wordt geacht dat elke functie in de organisatie is bezet (wat ertoe zou kunnen leiden dat een voor dienst bij de parate eenheden ongeschikt bevondene wordt belast met de taak van instructeur of docent aan een onderwijsinrichting). Wil men dan toch aan vorming doen, dan is het nodig dat de vormers de ruimte wordt vergund zich ten aanzien van dat beleid principieel kritisch op te stellen. En als het oogmerk van vorming is de mensen te brengen tot een beter verstaan van hun situatie, moet dat ook kunnen betekenen dat een kritisch-afwijzende opstelling wordt toegestaan.

In de vorming binnen de krijgsmacht wordt een aantal deelgebieden onderscheiden:

- verstandelijke vorming;
- sociale vorming;
- staatsburgerlijke vorming;
- culturele vorming;
- zedelijke vorming (waaronder de geestelijke en morele vorming vallen);
- bedrijfsvorming;
- leiderschapsvorming;
- groepsvorming;
- fysieke vorming.

Uit deze onderverdeling spreekt overduidelijk het misverstand rond het woord vorming; bij elk af-

zonderlijk deelgebied wordt immers opnieuw de term vorming gebruikt. Dat verraadt dat men te veel uitgaat van de deelaspecten van de mens en te weinig mikt op de totale mens. Ergo, men leidt wel op, maar vormt niet.

Daarmee wil echter niet zijn gezegd dat wij geen waardering zouden hebben voor elk van de boven opgesomde activiteiten; integendeel, mits men zich ervan bewust is dat het déélgebieden betreft die daarom niet te sterk mogen worden beklemtoond, en mits er ruimte wordt gelaten voor de noodzakelijke aanvullende vorming; want het gaat om de gehele mens.

Voor het functioneren binnen een bedrijf zijn vooral twee factoren van belang (vide o.a. Herzbergs *Two factor theory*).

1. *Het bedrijf en de leiding*

Van deze zijde komt slechts weinig positieve motivatie, maar wel is een sterke negatieve motivatie mogelijk. Pas wanneer deze factor maximaal functioneert, kan men tevreden zijn. Elke dienstplichtige zal vooral op dit punt moeilijkheden ervaren doordat het bedrijf hem vreemd is. Daarom valt hier vanzelf een sterke nadruk op de vraag naar de zin van dit alles. En die zin kan nooit worden gevonden binnen het apparaat zelf.

2. *Het werk dat men verricht*

Daaruit moet de positieve motivatie voortkomen. Dat lukt slecht, omdat er in de praktijk slechts enkelen zijn die zodanig werk hebben. Ook afgezien van de onvermijdelijke leegloop (zie bv. *Mil. Spect.* 142(1973)(10)435) zal het eigenlijke werk vrijwel altijd als zinloos worden beschouwd. Eerst wanneer de ethische en maatschappelijke achtergronden duidelijk worden, kan er motivatie worden gevonden.

Kameraadschap en onderlinge sociale contacten, die tot op zekere hoogte compenserend zouden kunnen werken, worden steeds minder; bovendien worden zij door de moderne leefwijze op de kazernes eerder tegengewerkt dan bevorderd. De theorie van Maslow — motivatie en persoonlijkheid — doet begrijpen dat het gebruikelijke gekanker over het eten eigenlijk bewijst dat op dit gebied niet wordt voldaan aan 's mensen meest elementaire behoeften. Daarom zal er ook méér moeten worden gedaan dan alleen maar bedrijfsvorming.

Ten slotte: het militaire bedrijf op zich zelf kan

niet bestaan. Nog veel sterker dan voor een burgerbedrijf geldt voor de krijgsmacht dat haar zin slechts kan worden gevonden in een veel breder verband. Bedrijfsvorming, die zich beweegt binnen de grenzen van het militaire bedrijf, zal dan ook grotendeels vergeefse moeite en verspilde energie zijn.

Vorming op levensbeschouwelijke, christelijke basis

In tegenstelling tot het vorenstaande pretendeert deze vorming de gehele mens op het oog te hebben, in al diens levensfacetten. Daarbij beweegt zij zich tussen twee polen. Aan de ene kant dreigt het gevaar dat zij wordt tot geestelijke verzorging in de engste betekenis van dat woord, zich alleen maar bekommerende om de ziel van de mens. In feite verliest zij dan de werkelijkheid uit het oog, heeft geen inhoudelijke boodschap aan de samenleving te brengen, en kan slechts tot bekering oproepen. Aan de andere kant dreigt zij de wereld onmondig te verklaren doordat zij — zich richtende op de totale mens — meent bij alle facetten van die mens ook de totale verantwoordelijkheid te dragen. Zonder utopistisch te worden mag zij zich nooit neerleggen bij het voorhandene doch dient zij steeds te streven naar het betere; zonder conformistisch te worden heeft zij altijd de bestaande realiteit te aanvaarden en daarmee te werken.

Zij heeft twee dimensies, een horizontale en een verticale. Door de eerste zal zij precies dezelfde dingen doen die ook al door anderen worden gedaan, door haar verticale dimensie zal zij het vermogen bezitten zich telkens weer, in elke levenssituatie, kritisch op te stellen. Gericht als zij is op de totale mens, zal zij zich nooit het recht mogen laten ontnemen zich in elke situatie ten volle in te stellen op de mens die met zijn vragen komt.

In laatste instantie zijn de geestelijke verzorgers voor de inhoud van hun werk verantwoording verschuldigd aan de kerk die hen heeft uitgezonden. Die heeft echter vaak bijzonder weinig oog voor de realiteit waarin de mensen leven; zij staat daarnaast en heeft daardoor geen antwoord op de vragen die uit die realiteit voortspruiten en de mensen benauwen. Zich daarvan afmaken met het lanceren van de beschuldiging van oppervlakkigheid, staat gelijk aan het leggen van een rookgordijn: het maskeert de feiten doch verandert daaraan in het geheel niets.

Soms richt de kerk zich alleen op de geestelijke noden van de mens. Dan dóét zij ten minste iets, maar dat is beslist onvoldoende. Anderzijds richt

de prediking zich ook wel bijzonder op de samenlevingssituaties zonder de consequenties van het gesprokene voor de mensen te beseffen, wellicht doordat de prediker alleen maar informatief op de hoogte is. Dat dan die kerken leeglopen is geen wonder. De kerk faalt helaas maar al te vaak als het erom gaat te onderkennen wat het voor veel mensen betekent, hun werk te hebben in een wereld die gebukt gaat onder de zonde. Gevolg van dat falen is dat te gemakkelijk de veroordelende vinger wordt geheven zonder zich te realiseren dat men uit de eigen veilige positie de anderen oproept martelaar te worden in een situatie die men zelf niet vermag te doorzien.

Toch zal de band van de geestelijke verzorger met zijn kerk niet mogen worden verwaarloosd: hij is ambtsdrager binnen die kerk, en in hem komt als het ware de kerk naar de mensen. De rol die hem daarbij wordt toebedeeld, behoeft niet die te zijn van de traditionele kerk, maar is daaraan wel geleerd.

Ter andere zijde heeft hij een band met de krijgsmacht. Die wordt onderstreept doordat hij in uiterlijk voorkomen zich niet onderscheidt van de andere leden van de krijgsmacht, door evenals zij het uniform te dragen. Wij achten het een goede zaak dat het evangelie wordt gebracht uit solidariteit met de mens tot wie het komt; terecht, want het verplicht ook tot solidariteit, gelegitimeerd door de solidariteit van Jezus Christus met de zondige mens.

Binnen de krijgsmachtverhoudingen is loyaliteit essentieel. Daarmee wordt vooral bedoeld op trouw aan aangegane verplichtingen. De geestelijke verzorger gebruikt graag het begrip solidariteit, trouw aan de mensen.

Wij aanvaarden de mensen in de situatie van hun werk, en willen daarmee óók het bedrijf aanvaarden en daarachter staan. Dat betekent in genen dele een kritiekloos aanvaarden van de gang van zaken binnen dat bedrijf; neen, juist de solidariteit gebiedt ons alert te zijn. Daarom kan nooit genoeg de nadruk worden gelegd op de noodzaak tot „bij de man zijn”: wil het werk van de geestelijke verzorger zinvol kunnen zijn, dan moet hij „gemazeld en gepokt” zijn in het bedrijf waar zijn werkterrein ligt. Alleen dan kan hij de mens begrijpen, de situatie verstaan, de mogelijkheden weten, en werkelijk helpen waar dat nodig is!

Wij menen dat de solidariteit met de mens nooit kan worden verbroken, ook niet wanneer de organisatie waarvan hij deel uitmaakt structureel onrecht zou plegen, zelfs niet wanneer hij zelf daaraan kritiekloos zou meewerken. De uiterst moei-

lijke situaties waartoe dat zou kunnen leiden, zullen wij alsdan hebben te accepteren.

In onze vorming willen wij ons richten tot de gehele mens, vooral tot dé mens. Omdat wij hem ontmoeten in een speciale organisatie kan ook die ons niet onverschillig zijn. Zij vormt het sociologische kader waarin wij hem tegenkomen, hij bepaalt die ook zelf mede kan zich daarvan niet losmaken en neemt die ook met zich mee. Toch gaat het niet om de organisatie maar primair om de man: hij is te belangrijk dan dat hij ten offer zou mogen vallen aan de — misschien wel heel erg belangrijke — organisatie. En omdat het welzijn van de mens goeddeels afhangt van zijn al dan niet goed functioneren in zijn werk, daarom hebben wij er stellig belang bij wanneer dat kan worden verbeterd en tot het optimum verwezenlijkt.

Geestelijke verzorging als taak van de samenleving

Uit de in het vorenstaande neergelegde beschouwingen over de verschillende facetten van de bedrijfs-, respectievelijk geestelijke vorming binnen de krijgsmacht kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

— Bedrijfsvorming binnen de krijgsmacht is door haar doelstellingen te beperkt: zij is gericht op het bedrijf.

— Geestelijke vorming behoeft daaraan niet te lijden: zij is principieel op de mens gericht en is daardoor minder sterk met het bedrijf geëngageerd.

— De maximale zelfontplooiing van de mens wordt als regel niet bereikt door toedoen van de bedrijfsvorming en kan beter worden bereikt door de geestelijke vorming.

— Omdat de hele samenleving daarbij gebaat is (terwijl het bedrijf dat vaak in mindere mate ziet) dient die samenleving de middelen te verschaffen voor de geestelijke vorming.

— Te meer is zij daartoe verplicht omdat zij een aantal mensen onder dwang opdraagt hun militaire dienstplicht ten behoeve van haar zelf, de samenleving, te vervullen.

— Het totalitaire beslag van de militaire dienst, ook in vreedstijd, maakt optimale begeleiding van de dienenden tot een plicht omdat juist dat totalitaire beslag stress oproept. Dat geldt evenzeer voor de vrijwillig dienenden.

— Het is een recht van de kerken, die geheel parochiaal zijn gestructureerd, hen te begeleiden die

aan de oorspronkelijke verbanden werden ontrokken en daarbij niet vrij zijn in de keuze van hun woonplaats.

— Een krijgsmacht die van haar officieren de eed

vraagt, de belofte als tweede keus stellende, behoort de daaraan ten grondslag liggende overtuiging ook op andere terreinen uit te dragen dan wel te doen uitdragen.

Literatuur

- C. Argyris — *Intermenselijke verhoudingen en organisatorisch rendement*. Spectrum, Utrecht (1962).
C. Argyris — *Het individu geïntegreerd in de organisatie*. Spectrum, Utrecht (1964).

- R. R. Blake en J. S. Mouton — *Leiderschapspatronen*. Spectrum, Utrecht (1968).
A. H. Maslow — *Motivatie en persoonlijkheid*, 3e dr. Lemniscaat, Rotterdam (1976).
D. McGregor — *De menselijke kant van het ondernemen*, 4e dr. Samsom, Alphen aan den Rijn (1972).

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!
Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 25,— per jaar!

Snel een briefkaart aan de secretaris

NASSAULAAN 6, ZOETERMEER

en uw bezorgdheid is over !

Verantwoordelijkheden van de professionele militair

I am honored to be graduation speaker for the West Point Class of 1977. Four years ago you were in select company when appointed to the Academy and the intensive and excellent education you have received here will stand you in good stead during your professional careers. This past year, as we all know, has been a difficult one for the Academy. It is a tribute to the inherent strength of the institution that despite the furor

your work has continued and from my observations equipped you well to meet the challenges ahead.

You are about to put on the bars that signify your entry into a venerable and honorable profession. And I'd like to spend a few moments today exploring just what it is that makes 'a professional'. The definition really isn't that easy. In pre-industrial Europe, the term 'profession' simply denoted certain vocations which gave people without dividends or interest the opportunity to make a living that didn't entail commerce or manual work. By that definition, Army and Naval officers joined lawyers, physicians and clergymen.

Well, society has become a lot more complex, of course. And there are today certain criteria that most sociologists apply when deciding whether a given occupation qualifies as a profession. Think about the role and responsibility of an Army officer as I mention each of them.

- First, that the vocation demands a skill based on theoretical knowledge.
- Second, that acquiring that skill requires training and education.
- Third, that the professional must demonstrate competence by passing a test or other such measure of accreditation.
- Fourth, that integrity is maintained by adherence to a code of conduct.
- Fifth, that the service rendered by the profession is for the public good.
- Finally, that the profession is organized.

You *are* entering a profession. And while it is like other professions in our society in some fundamental ways, it is very *unlike* them in one overwhelmingly important way: the calling you enter today may demand from you — on a tomorrow we all hope will never come — the ultimate personal sacrifice. That characteristic,

De positie van de beroepsmilitairen in een veranderende wereld is reeds herhaaldelijk onderwerp van gesprek geweest, niet alleen in ons land maar in vrijwel alle landen waar vrijheid van meningsuiting het mogelijk maakt openlijk te discussiëren over regering, politiek en krijgsmacht. Van een minister van defensie mag — hoewel er uiteraard ook uitzonderingen zijn — worden verwacht dat hij een juiste visie heeft op de verantwoordelijkheden die inherent zijn aan de positie van de beroepsmilitair, zowel waar het diens hoedanigheid als staatsburger betreft als waar het gaat om zijn rechten en verplichtingen als lid van de krijgsmacht.

Een alleszins lezenswaard voorbeeld van een visie van een dergelijke bewindsman was de toespraak tot de West Point-promotie 1977, op 8 juni van het afgelopen jaar uitgesproken door de Amerikaanse minister van defensie Clifford J. Alexander, ter gelegenheid van de zg. „US Military Academy Graduation Ceremonies” die vergelijkbaar zijn met het uitreiken van de officiersbul zoals dat jaarlijks gebeurt aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda. De toespraak, die mutatis mutandis zeer wel ook op de Nederlandse verhoudingen zou kunnen slaan, geeft een dermate duidelijke schets van wat overheid, volk en militaire meerderen van de jonge gezagsdragers mogen verlangen dat een weergave van de tekst in extenso de lezers niet mag worden onthouden. Daarom plaatsen wij hierbij de onverkorte tekst van de rede van de Secretary of the Army.

the assumption of ultimate risk, is something that accentuates for the military a problem that more and more the professions face in America today. Every profession develops a strong in-group solidarity and a tendency towards exclusiveness. This is understandable. Its members share a monopoly on certain knowledge and skills crucial to society and to the 'clients' of the profession; in the case of the military these clients are, of course, the people of the United States.

Members have undergone intense training and discipline to master that knowledge and those skills. Every profession comes to feel that it is, by itself, capable of formulating its own ethics and judging the quality of its own work. It's only natural to feel this way, and especially natural if the practice of your profession can someday mean risking your life.

But this independence, this pride, this insularity is under increasing pressure in today's society. Every profession is feeling the assault as a citizenry ever more highly educated, ever more highly informed by the press and the media, demands to know *why* a professional does what he or she does in carrying out his or her duties. Just look at the burgeoning number of medical malpractice cases. Or at the extension of the malpractice cases to law and to accountancy. Or at the widespread public concern over scientific research and the ethics that govern it.

I personally think that today's heightened public scrutiny is very healthy. No matter how complex one's occupation, no matter how crucial one's mission, one can always benefit from the common sense questions the layman asks about one's way of operating. Walk into any office and ask someone what he or she is doing, and you'll get a twenty-minute lecture. Ask *why* that thing is being done, and you'd be surprised how often you don't get an answer.

The Army commanders and non-coms to whom I've spoken in the field confirm almost unanimously that this questioning quality, this honest skepticism, typifies our enlisted men and women today. And those are the men and women whom you'll be called on to lead when you come off the next few months of leave and basic training and take on your first assignment. And I hope you'll treat such questions the way you'd want your own inevitable questions treated; with seriousness and

with respect. For discipline, important as it is, can never be a substitute for *leadership*. And a leader who cannot inform, who cannot communicate with those whom he leads, is no leader at all.

I believe you will find, when you go to your first assignments, as I have, that today's Army is indeed a fine one. I have seen our V Corps in Europe, the 21st Support Command and the 32d Air Defense Command. They were out in the field doing their jobs and the comported themselves with distinction. Additionally, I have seen several units in the Continental United States as well as much of the 193d Brigade in Panama on field maneuvers. Discipline is excellent, physical conditioning superb and technical proficiency outstanding. AWOLs and desertions and court martials are down dramatically in the last few years. Add to this the almost unanimous assessment of our commanding generals that this is the finest active force they have seen in three decades and one comes to the conclusion that we have a fine volunteer Army serving our nation. It would not be such without the leadership of outstanding officers and we look to you to preserve and enhance that strength.

You will be subject to the inevitable public scrutiny which, as I mentioned before, seems to be directed at all professionals. The personal risk which you don with your gold bars may make it especially difficult to understand and accept public criticism. And it may make it all too easy to fall into the trap of self-righteousness. But as you all know, the military profession is subject not only to the recently heightened public scrutiny of all professions but, more fundamentally, to the American concept of civilian control.

This concept imposes special responsibilities on military professionals, and an important part of professionalism is understanding one's responsibilities. In the last few weeks we have read and heard considerable discussion about when it is responsible, professional and therefore appropriate for an individual in the military to communicate personal views on national security policy matters. This is by no means an easy issue to address, because guidance must cover a myriad of situations. Nevertheless it is important that I provide such guidance lest recent events tend either to stifle legitimate expression of military thought and opinion or encourage its irresponsible voicing.

There are three different forums to consider with regard to voicing opinion. The first is within the military itself. The second is in appearance before Congress. The third is in dealing with the general public, or with the media through which the public receives news and opinions. In each of these forums, the professional soldier has different responsibilities, depending whether the national policy on the matter under discussion is in the formative stage, or has been officially decided and promulgated.

Within the military, opinions based on careful consideration of all the facts at one's disposal should be voiced freely within appropriate constraints of the chain of command. When a final decision has been reached, of course, it is the professional soldier's responsibility to work in a creative and dedicated manner to carry out the national policy.

Before Congress, a member of the military should freely express personal opinions when questioned during legislative hearings leading to policy formulation, giving careful attention to proper treatment of classified information. It is the duty of a professional soldier, of course, to understand clearly when official Army policy on a matter has been established. And when it has been established, it is his or her duty to cite that policy and convey the clear intention to carry it out. A difference with established policy may be communicated if the individual is asked his or her personal opinion and, of course, should be labeled as such.

In dealings with the media or with the general public there must of course be strict compliance with rules on classified material. Beyond this, the military professional must take mature judgments. Even before a given policy has been set, it may be contrary to the national interest to discuss it publicly, and proper to limit the communication of opinions to colleagues in the Army or Defense Department. In other instances, public discussion may be reasonable, and indeed helpful in the formulation of policy. In such instances the soldier has the responsibility to make clear that policy has *not* yet been set, or is subject to review by higher military or civilian authority. And it is also the professional soldier's responsibility to make sure he or she has the facts straight.

Once there has been a policy determination by

those with the authority to make that determination, the professional soldier must decide whether *any* public discussion beyond proper articulation of that policy is in order. In almost no instance will the national interest be served by a military person voicing disagreement with established policy.

It is in the best tradition of the American military to work energetically and professionally to carry out policy determined by the Commander in Chief or his designees. Attempts to achieve *outside* the chain of command what one could not achieve *inside* the chain of command are out of keeping with this tradition and inconsistent with military professionalism.

Let me speak more about the responsibilities you will be facing when you move, as most of you will later this year, to your first leadership position. Here at the Academy, you've been trained to solve problems you were given. Now, you're going to have to define problems, to figure out what the alternatives are to solve them, and to choose wisely among those alternatives.

There are going to be times when you feel that the decisions you'll have to make are really small ones, that the long and sturdy chain of command and the heavy weight of Army Regulations leave you little room for autonomy.

'After all', you will hear, 'what can you know, what can you do, what can you change? You're only a lieutenant.'

'Only' a lieutenant. But you'll be responsible for well over \$ 5 million in equipment in a tank platoon or a self-propelled howitzer battery.

'Only' a lieutenant. Yet you may be deployed in Europe as part of coalition defense, linked to a unit of a NATO ally whose language and way of operating you'll have to come to understand.

'Only' a lieutenant. But you'll be the one making decisions on who in your unit gets promoted and who doesn't. Who can reenlist, and who can't. Who gets a reprimand or a court martial. Just as the lives of those you command will be in your hands in combat, so will be their careers and their hopes in peacetime service.

It is your leadership that will determine whether

the work of the men and women you command will carry out the Army's mission, and yours that will play an important part in determining their welfare, their personal and professional growth. I would ask that you lead the son or daughter of another as you would want your own son or daughter to be led; as your parents here today want you, yourselves, led.

If that isn't a high degree of responsibility, I'd like to know what is!

America is at peace today. But peace is always precarious. I know that even the most decorated combat veteran here today would join me in the fervent hope that none of you is ever ordered

into battle. You serve your country best not by fighting a war, but by preventing it. Your mission must be to train and to maintain your units to achieve a level of readiness that will deter potential enemies, and will guarantee the peace and security and freedom of the American people.

Remember always the faith that the American people have placed in you. They rely on you for their lives, their property, their treasured freedoms.

That is a challenge worthy of the best of you. And looking out across this class today, I can see that you, the Academy Class of 1977, are worthy of that challenge.

MENINGEN

VAN ANDEREN

Gelijk een dief in de nacht...

Het redactionele artikel in de Militaire Spectator van december 1977 heeft mij verwonderd en noopt mij tot het maken van de volgende opmerkingen.

Reeds de titel van het artikel verwijst zeer duidelijk en nadrukkelijk naar de Bijbel, terwijl dit ook in het artikel zelf wordt gedaan (zelfs de vindplaats van de titel is aangegeven).

Nu is het zo dat men doorgaans door verwijzingen naar bekende boekwerken en het aanhalen van teksten daaruit probeert zijn eigen betoog te versterken. Dat is op zich zelf een oorbare zaak, mits men de citaten zodanig gebruikt dat hun oorspronkelijke betekenis geen geweld wordt aangedaan. Dat geldt zeker wanneer het gaat om citaten uit de Bijbel, een boek dat een groot gezag geniet bij degenen die zich christen noemen, en vooral wanneer het citaat erg bekend is en door zijn bekendheid vertrouwen wekt waardoor snel de instemming van de lezer wordt verkregen.

De zinsnede „als een dief in de nacht” wordt in de oorspronkelijke context gebruikt als voorbeeld, dat door zijn directe zeggingskracht erg aanspreekt. Wat dat betreft is er geen bezwaar dit voorbeeld over te nemen. Maar in het redactionele artikel wordt méér gedaan dan het alleen maar overnemen van een voorbeeld; er wordt ook geschermd met het gezag van de Bijbel (ook een ander verhaal uit de Bijbel wordt aangewezen en er wordt gesteld dat de Bijbel „ook zeer veel lering biedt ten gerieve van andere sectoren”) terwijl dan juist het „als een dief in de nacht” niet in de zin van de Bijbel wordt gebruikt.

In de Bijbel wijst deze tekst op het onverwachte van de wederkomst van Christus, de „dag des Heren”. Dit

lijkt mij wel heel iets anders dan het binnenvallen van mogelijke vijanden, zoals een overval van de Russen op West-Europa.

Het is dan ook per se niet zo dat „de Bijbelse geschiedenis waarschuwt tegen het gevaar van malafide figuren die bij verrassing toeslaan”, zoals de redactie meent te mogen stellen. Integendeel, de Bijbelse geschiedenis is de blijde boodschap dat God zijn schepping niet in de steek laat, dat het Hem niet onverschillig laat wat er onder de mensen voorvalt, dat Hij die Hem liefhebben zal bewaren en redden.

Dat de redactie tot haar onjuiste stelling omtrent de Bijbelse geschiedenis komt is in het licht van de eerste zin van het onderhavige artikel niet zo vreemd. Daarin wordt gezegd dat het Boek der Boeken *behalve* „het doel waarvoor het vele eeuwen heeft mogen dienen” ook „zeer veel lering biedt ten gerieve van andere sectoren”, waarmee impliciet wordt gezegd dat er facetten van het leven van de mens bestaan waarover de Bijbel geen directe zeggenschap heeft.

Voor een christen is naar mijn mening een dergelijke opvatting volstrekt onaanvaardbaar; het gezag van Gods woord omvat héél het leven van de mens, met ál zijn facetten, óók de oorlogvoering. En de boodschap die Gods woord heeft met betrekking tot de oorlogvoering is in het redactionele stuk totaal verkracht, 180 graden omgedraaid. U haalt het verhaal van Gideon aan als voorbeeld van een nachtaanval. Hiermee wordt voorbijgegaan aan de werkelijke betekenis van het verhaal, die naar mijn mening is gelegen in het gebeuren voorafgaande aan die nachtelijke overval. In Richteren 7 vs 1 t/m 14 wordt dit verhaald, waarbij de kern is gelegen in vs 2:

En de Here zei tot Gideon: Er is te veel krijgsvolk bij u dan dat Ik Midian in hun macht zou geven; anders zou Israël zich tegen Mij kunnen beroemen, zeggende: mijn eigen hand heeft mij verlost.

Gideon moest mannen wegsturen en van de 32.000 hield hij er ten slotte slechts 300 over.

Dit is wel heel iets anders dan een pleidooi voor het zoveel mogelijk naar voren schuiven van parate eenheden, zoals u meent te mogen „vertalen” uit „het doorgraven van het huis door de dief in de nacht”!

In dit verband wil ik wijzen op een paar Bijbelgedeelten, die doorgaans worden veronachtzaamd in de discussie over wat met betrekking tot de verdediging moet en mag worden gedaan.

• Deuteronomium 17 vs 14 t/m 20, waar het onder andere gaat over de militaire macht van de koning:

Maar hij zal niet veel paarden houden en het volk niet naar Egypte terugvoeren om zich veel paarden aan te schaffen.

Deze tekst wordt doorgaans niet geciteerd boven artikelen en tabellen met sterktecijfers van de NAVO en het Warschau-Pact voor wat betreft tanks, vliegtuigen en dergelijke.

• Deuteronomium 20 vs 1 t/m 20, waar het gaat over de oorlogswetgeving en waar onder meer staat dat de leiders van het volk voor de aanvang van de strijd moeten zeggen:

Wie is bevreesd en week van hart? Hij mag heengaan en naar zijn huis terugkeren, opdat het hart van zijn broeders niet versmelte zoals het zijne (vs 8).

Een veel humanere tekst dan onze bepalingen omtrent desertie naar ik meen.

Ook staat hier:

Wanneer gij lange tijd een stad belegerd, daartegen strijdende om haar in te nemen dan moogt gij het geboomte daaromheen niet vernietigen door de bijl erin te slaan, maar gij moogt daarvan wel eten, doch het niet vellen; want zijn de bomen in het veld mensen, dat zij door u bij het beleg betrokken zouden worden? (vs 19).

Weer zo'n tekst waar wij niet zo gauw een „vertaling” van maken. Want wat moeten wij dan zeggen van de ontbladeringsmiddelen die de VS hebben gebruikt boven Vietnam, wat van napalm- en atoombommen?

Naar mijn mening zegt de Bijbel ten aanzien van de oorlogvoering zeer nadrukkelijk dat men niet moet vertrouwen op militaire macht, dat de biosfeer moet worden gerespecteerd en dat God beslist in de strijd. Dit houdt een afwijzing in van de huidige bewapeningswedloop en de moderne wapens, zoals atoom- en napalm-bommen.

De aangehaalde teksten monden uit in de profetie van Jesaja over het laatste der dagen (Jesaja 2 vs 4 en 5):

En Hij zal richten tussen volk en

volk en recht spreken over machtige natiën. Dan zullen zij hun zwaarden tot ploegscharen omsmeden en hun speren tot snoeimessen; geen volk zal tegen een ander volk het zwaard opheffen, en zij zullen de oorlog niet meer leren. Huis van Jacob, komt, laten wij wandelen in het licht des Heren.

„Als een dief in de nacht” betekent niet zonder meer dat de militaire macht van ons volk moet worden versterkt. Het betekent voor mij dat ik mij bewust ben van de komst van Christus en dat ik voortdurend faal in de opdracht die God mij samen met anderen geeft, omdat ik — ook als officier — nog steeds accepteer dat de bewapeningswedloop doorgaat zonder dat door mij daartegen een duidelijk en voortdurend protest wordt aangetekend en zonder dat ik steeds naar wegen blijf zoeken om die wedloop te verminderen. Het herinnert mij ook aan datgene wat Christus zelf zegt:

Zalig de vredestichters, want zij zullen kinderen Gods genoemd worden.

Hopelijk wordt in de toekomst in de Militaire Spectator de boodschap van de Bijbel niet weer zo verdraaid.

M. J. F. STELLING, kap KLu

Het onderzoek naar sociale verdediging in Nederland

In zijn bovengenoemd artikel in uw nummer van januari jl. schrijft dr. F. Snapper dat Galtung's term „positieve vrede” algemeen is aanvaard. Niets is minder waar. Alleen al in ons eigen land zijn er genoeg deskundigen die dat begrip als onzakenlijk en gevaarlijk afwijzen. En in den vreemde is dit woordgebruik slechts plaatselijk doorgedrongen. Hierover bestaat dus minder eensgezindheid dan dr. Snapper graag wil geloven. Het leek mij niet onnuttig dit even te signaleren, te meer omdat (zoals ik in mijn NIVV-boekje „Vrede en sociale gerechtigheid” heb uiteengezet) juist ook in de gedachtenwereld van de sociale verdediging vaak zo bedenkelijk met de noties van vrede én van eensgezindheid wordt omgesprongen.

S. ROZEMOND, adj.-dir. Ned. Inst. v. Vredesvraagstukken

ANTWOORD

OP MENINGEN VAN ANDEREN

Gelijk een dief in de nacht...

Hoewel het allerminst mijn bedoeling is geweest aanleiding te verschaffen tot een theologisch dispuut in deze kolommen, ben ik mij ervan bewust dat ik zulks tot op zekere hoogte wel heb uitgelokt door mijn door kapitein Stelling aangevallen editoriaal een titel mee te geven die werd ontleend aan het Boek der Boeken. De aantijging evenwel dat ik daarmee *mijn* boek zou zijn te buiten gegaan, sterker nog, dat ik de Bijbelse boodschap zou hebben verdraaid en verkracht, noopt mij tot het maken van althans enkele kanttekeningen dienaangaande bij hetgeen in bovenstaande reactie wordt opgemerkt.

Het komt mij voor dat kapitein Stelling aan citaten een *te* absolute betekenis toekent, blijkens zijn standpunt dat hij het aanhalen daarvan oorbaar acht *mits* daarbij de oorspronkelijke betekenis onverkort blijft gehandhaafd. Ik zelf daarentegen kan niets onoorbaars vinden in het citeren, met bronvermelding, van een uitdrukking, gevolgd door een zekere parafrase om te verduidelijken met welk doel die uitdrukking thans in een bepaald verband wordt gehanteerd. Immers, uitdrukkingen als „de splinter in het oog van uw broeder wel zien, maar de balk in het eigen oog niet opmerken”, „de dans om het gouden kalf”, „geef de keizer wat des keizers is”, „door het oog van een naald”, „de schapen van de bokken scheiden”, en dergelijke, mogen dan hun oorsprong vinden in de Bijbel, daaruit vloeit toch zeker niet de verplichting voort die alle uitsluitend te bezigen in dezelfde samenhang als het geval is geweest in het originele tekstgedeelte, óók niet als enig nagslagwerk in een concordantie — zoals bijvoorbeeld die van Abraham Trommius betreffende de Bijbel —

ons in staat stelde de oorspronkelijke aanhaling te preciseren.

De interpretatie, die mijn opponent vervolgens geeft aan de eerste zinsnede van het editoriaal, bevreemdt mij wel bijzonder: ik neem aan dat hij wel zal willen beamen dat het *doel* van de Bijbel was en is, de mensheid de weg naar God te wijzen; dat daarnaast ook andere zaken kunnen worden geleerd lijkt mij bepaald *niet* te impliceren wat kapitein Stelling meent mij te moeten verwijten.

Voor wat betreft het verhaal van Gideon moge de aandachtige lezer opmerken dat daaromtrent werd gezegd dat het „verleidelijk” is, Gideon aan te halen om bij het onderwijzen van de nachtaanval essentiële zaken als verrassing, enz., te beklemtonen. Het ontgaat mij derhalve volkomen, waarom ik dan tegelijkertijd daarbij zou hebben moeten vermelden — onder referte aan de door kapitein Stelling reeds geciteerde tekst — dat de sterkte van 32.000 man diende te worden teruggebracht tot een (wél hanteerbaar) aantal van niet meer dan 300.

Het wonderlijkste van de bovenstaande Mening van anderen is echter wel, dat enerzijds mijn opponent ervan overtuigd is mij te mogen kwalijk nemen dat ik „de tale Kanaäns” ge- of liever misbruik ten eigen bate, namelijk om extra zeggingskracht mee te geven aan hetgeen ik meen te moeten bepleiten, doch dat hij anderzijds niet schroomt op zijn beurt precies dezelfde methodiek toe te passen waar hij aan Deuteronomium ontleent dat de Bijbel voorschrijft de vreesachtige, weekhartige toe te staan buiten de strijd te blijven en voorts de biosfeer te respecteren, terwijl hij verzuimt daarbij tevens te vermelden dat in dat zelfde tekstgedeelte — en wel in de verzen 13 en 16 — ten aanzien van de eventuele tegenstanders de allerminst humane, genadeloze opdracht wordt gege-

ven alle mannelijke strijders, respectievelijk alles wat adem heeft, over de kling te jagen (een opdracht, waaromtrent de Bijbelse geschiedenis — die elders wel degelijk waarschuwt tegen verrassend opererende, malafide figuren zoals bijvoorbeeld zij „die hun netten in het verborgene spreiden” — verhaalt dat Jozua en de Richteren haar naar de letter deden uitvoeren!). Maar bij deze gesignaleerde overeenkomst in de methodiek houdt het, wat mij betreft, op: zeker zal ik niet zover willen gaan dat ik hem daarom ook zou verwijten de boodschap van de Bijbel te verdraaien; ik hoop slechts dat hij zal willen inzien dat ik zulks in het door hem gewraakte editoriaal evenmin deed.

W. WALTHUIS

Het onderzoek naar sociale verdediging in Nederland

In antwoord op de reactie van mr. S. Rozemond op het *vredesbegrip* merk ik op dat volgens mij eenstemmigheid bestaat betreffende het terminologisch gebruik van het begrip positieve vrede. Aangezien op dit gebied heel wat verwarring heeft bestaan acht ik dit van belang. Iets heel anders is in hoeverre men het begrip positieve vrede kan aanvaarden of dient af te wijzen. Naar mijn mening is het laatste woord hierover nog niet gezegd. Ook niet in het aardige boekje van de heer Rozemond „Vrede en sociale gerechtigheid”. Het zal immers heel wat studie vergen, in het kader van het onderzoek naar sociale verdediging, alvorens een oordeel kan worden gegeven over de bruikbaarheid van het begrip positieve vrede.

F. SNAPPER

NIEUWE UITGAVEN

Het Koninklijk Nederlands-Indische Leger 1830-1950, door H. L. Zwitser en C. A. Heshusius, 175 blz., geïll. Uitg.: Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1977. Prijs: f 20,—.

Voor wie persoonlijk betrokken is geweest bij de pogingen tot het indammen en kanaliseren van de bandjir die ten slotte een einde maakte aan het eertijdse koloniale imperium dat Nederland in het Verre Oosten had opgebouwd, zal het vaak moeilijk zijn de herinnering aan zijn bemoeienissen te ontdoen van rancuneuze bijgedachten en te komen tot een objectieve waardering van hetgeen zich daar heeft afgespeeld. In het bijzonder wanneer de eigen belevenissen in een later stadium moeten worden ondergebracht in een groter verband, en geprojecteerd tegen een totaal andere achtergrond dan men destijds veronderstelde, valt het bepaald niet mee de vereiste afstand in acht te nemen en de subjectiviteit te elimineren. Verscheidene publikaties over de liquidatie van het Nederlandse bewind over de Oostindische koloniën ademen dan ook een geest van verongelijkheid, die de schrijvers zelfs in vele gevallen meer hebben geaccentueerd dan getracht te verhullen.

Een dergelijk verwijt kan men echter de schrijvers van het hierboven vermelde boek zeker niet maken: zij blijken zich zeer wel bewust van de noodzaak te voorkomen dat zakelijke kritiek door emotionele wordt overstemd, en erkennen volmondig dat het Nederlandse militaire optreden in de Oost na de Tweede Wereldoorlog niet zozeer een botsing was met enkele kwaadwilligen uit de weinig talrijke groep die als de „Inlandse vijand” placht te worden aangeduid, maar in feite een gevecht tegen een volk *in statu nascendi* dat zijn wens tot zelfbeschikking op korte termijn gehonoreerd wilde zien. Daarenboven hebben zij hun tekst weten vrij te houden van de, uit die zelfde naor-

logse tijd stammende, controversen tussen de Koninklijke landmacht en het Koninklijk Nederlands-Indische Leger die in andere boekwerken vaak tot uiting komt in een nogal eenzijdig koloriet.

Overigens moet daaraan onmiddellijk volledigheidshalve toegevoegd dat de tekst nauwelijks tot kritiek kan noden, omdat er verhoudingsgewijze slechts weinig tekst in het boek voorkomt: eigenlijk is het een verzameling foto's met verklarende bijschriften, op zodanige wijze gegroepeerd dat een goed inzicht kan worden verkregen in de militaire zijde van de Nederlandse overzeese geschiedenis, zoals de beide schrijvers ook aangeven in hun Nawoord:

De bedoeling van dit boek is in de eerste plaats meer bekendheid te geven aan de fotocollectie over het KNIL die in de loop der jaren door de Sectie Krijgsgeschiedenis is bijeengebracht.

Het doet wel enigszins wonderlijk aan dat deze verduidelijking achteraf wordt gegeven, als ware het een soort verontschuldiging, terwijl het toch veelal gebruikelijk is het doel van een bepaalde publikatie reeds in voorwoord of inleiding bekend te maken. Nú komt de lezer pas op de laatste bladzijde achter de reden waarom hij in deze *terugblik* op het KNIL soms een afbeelding heeft moeten missen van tot dat leger behorende militairen die uit de historie niet zijn weg te denken, zoals bijvoorbeeld Colijn wiens rol in met name de expeditie tegen Lombok en in de Atjeh-oorlog m.i. wel een plaatje had gewettigd.

Dat neemt evenwel niet weg dat kolonel Heshusius en majoor Zwitser met dit prentenboek over honderd-twintig jaar KNIL een alleszins verdienstelijke bijdrage hebben geleverd tot de militaire geschiedschrijving. Het is essentieel, zich bij de beoordeling te herinneren wat de auteurs zich tot doel stelden; het ware daarom onjuist van hen een volledig ver-

slag te verlangen over alle wel en wee van het Nederlands-Indische militaire instrument. De ouderen vinden er een brok eigen verleden in terug, zonder dat daarover de staf wordt gebroken maar ook zonder te beamen dat „men” ons daar toch maar beter de vrije hand had mogen laten. De jongeren kunnen eruit lezen dat het KNIL een keurkorps was waarin het goed en eervol dienen was voor een flinke vent die moeders pappot wel voor gezien hield, een leger dat voor zijn talrijke onderscheidingen méér placht te presteren dan het onderdrukken ten behoeve van een stelsel van koloniale uitbuiting, zoals sommigen het achteraf willen aanwrijven!

Al met al een aanwinst voor de eigen boekerij van hen die belang stellen in de verwevenheid van de militaire met de algemene geschiedenis. En zeer zeker een bruikbare bundel illustraties ter raadpleging bij het lezen van andere literatuur waarin het KNIL ter sprake komt. W. WALTHUIS

A genius for war: the German Army and General Staff 1807-1945, door T. N. Dupuy, 362 blz., geïll. Uitg.: Macdonald and Jane's, Londen, 1977. Prijs: £ 6.95.

De Amerikaanse kolonel b.d. Dupuy, die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Birma tegen de Japanners heeft gevochten, kwam jaren nadien bij het ontwikkelen van een studiemodel over historische veldslagen ten behoeve van de „Historical Evaluation and Research Organisation” tot de nogal verrassende ontdekking dat de Duitsers klaarblijkelijk een hogere graad van gevechtseffectiviteit moesten hebben gehad dan hun tegenstanders. Die gevolgtrekking was in feite niets nieuws voor wie tegenover de Duitsers had gestaan, maar het was niet eenvoudig daarvoor een wetenschappelijk verantwoorde verklaring te vinden. Officiële instanties bleken in dat vraagstuk nauwelijks geïnteresseerd. Immers, nu de Bondsrepubliek Duitsland weer als volwaardige bondgenoot meespeelde had het weinig zin de prestatiecurves uit de Tweede Wereldoorlog te analyseren en daaruit alsnog conclusies te willen trekken. Dupuy was echter zo zeer geboeid door zijn bevindingen dat hij, toen officiële steun niet kon worden verkregen, zijn onderzoek op eigen gelegenheid en voor eigen rekening voortzette.

Het concrete gegeven daarbij was,

dat de verslagen Duitse legers in 1944 in staat bleken het befaamde Ardennenoffensief te ondernemen, dat in de opstellingen van een in aantal en qua materieel te land en in de lucht overmachtige tegenstander een wig dreef van niet minder dan 80 kilometer diepte. Zijn studie toonde aan dat de oplossing van de vraag naar hoe dat mogelijk was geweest, kon worden gevonden in het Duitse verleden. Dat deed hem besluiten dit boek te schrijven in een poging, althans enkele voorlopige antwoorden te geven op twee kernvragen: waarom waren de Duitsers zoveel beter dan hun tegenstanders, en waaraan dankten zij hun vermogen op het gevechtveld zo zeer uit te blinken?

Dupuy is zich ervan bewust dat het juiste antwoord eerst zal kunnen worden gegeven na een uitgebreid, tijdrovend onderzoek van alle bronnen, waarbij dan tevens aandacht zal worden besteed aan algemeen historische, sociologische, politieke, culturele en economische aspecten die alle mede moeten worden betrokken in een samenvattende analyse van de Duitse militaire prestaties in de beide wereldoorlogen en in de tijd die daaraan voorafging. De schrijver is ervan overtuigd dat de uiteindelijke conclusie niet zal afwijken van wat hij zelf reeds vaststelde als antwoord op zijn fundamentele vragen, namelijk dat de Duitsers als enigen erin waren geslaagd het geheim te ontdekken van het *institutionaliseren* van militaire voortreffelijkheid.

Om nu ook zijn lezers van de juistheid van zijn oordeel te doordringen schetst hij de ontwikkeling en het functioneren van het Generale-Staf-systeem dat in zijn opzet en vooral in de professionele verwezenlijking, méér dan welke andere factor ook, verantwoordelijk is geweest voor zowel de Duitse militaire successen als het uitstellen van de nederlaag tot ver voorbij het moment waarop die zich redelijkerwijze had moeten voltrekken. Terecht betitelt Dupuy dat systeem als het ware genie achter de oorlogvoering.

De annalen van de Duitse Generale Staf bevatten talloze voorbeelden van menselijke tekortkomingen, zoals kortzichtigheid, zelfvoldaanheid, beoordelingsfouten, afgunst en naijver, besluiteloosheid, gebrek aan voorstellingsvermogen, en onnodig verloren slagen. Toch kan elk van deze tekortkomingen in zekere mate ook worden aangetroffen in de levensbeschrijvingen van zelfs een Alexander

de Grote of een Napoleon. Wij bestempelen die beiden als genieën, omdat zij die zwakheden minder veelvuldig vertoonden dan hun tegenstanders, en omdat zij hun vijanden doorlopend een slag voor waren dank zij hun intellectuele prestaties en hun aandacht voor het detail. Het was de wezenlijke verdienste van de Generale Staf overeenkomstig Scharnhorst's oorspronkelijke opzet, dat hij mannen die persoonlijk de eigenschappen van het genie misten, in staat stelde gezamenlijk te komen tot resultaten die normaliter alleen door genieën kunnen worden bereikt.

In dit boeiende boek rekent Dupuy af met de mythe dat de sleutel tot de Duitse successen in een oorlog zou zijn gelegen in een zekere biologische aanleg voor het militaire bedrijf, in een natuurlijke begaafdheid voor het slaafs opvolgen van gegeven bevelen, of in een fanatieke toewijding aan leider of ideaal: hij doet dat in een briljante analyse van de traditionele militaire structuur zoals die heeft gegolden in de Duitse krijgsmacht van 1807 tot 1945.

Daarmee is een militair-wetenschappelijk werk tot stand gekomen dat ontegenzeggelijk mag worden gekwalificeerd als een uitstekende studie van het fenomeen waarvan de titel spreekt, een boek dat zich zeer prettig laat lezen en dat bovendien uitmunt door een overtuigende presentatie van Dupuy's bevindingen, niet in de laatste plaats in enkele belangwekkende appendices. Wie het leest en bestudeert zal stellig instemmen met de hoop van de schrijver dat deze eerste aanzet moge leiden tot een verder reikende en dieper delvende studie van het raadsel van de gevechtseffectiviteit. In dat probleem geïnteresseerden — en wie zou dat níét zijn? — doen zeer zeker goed eraan terdege kennis te nemen van de resultaten van Dupuy's onderzoek. W. WALTHUIS

Rectificatie

(*Mil. Spect.* 147(1978)(1)38) werd niet, zoals abusievelijk vermeld, financieel gesteund door de Scientific Affairs Division (Human Factors) van de NAVO. Dat was wél het geval met de cursus die het materiaal opleverde voor het boek, welks lage prijs uitsluitend te danken is aan de uitgever, TÜV Rheinland te Keulen.